

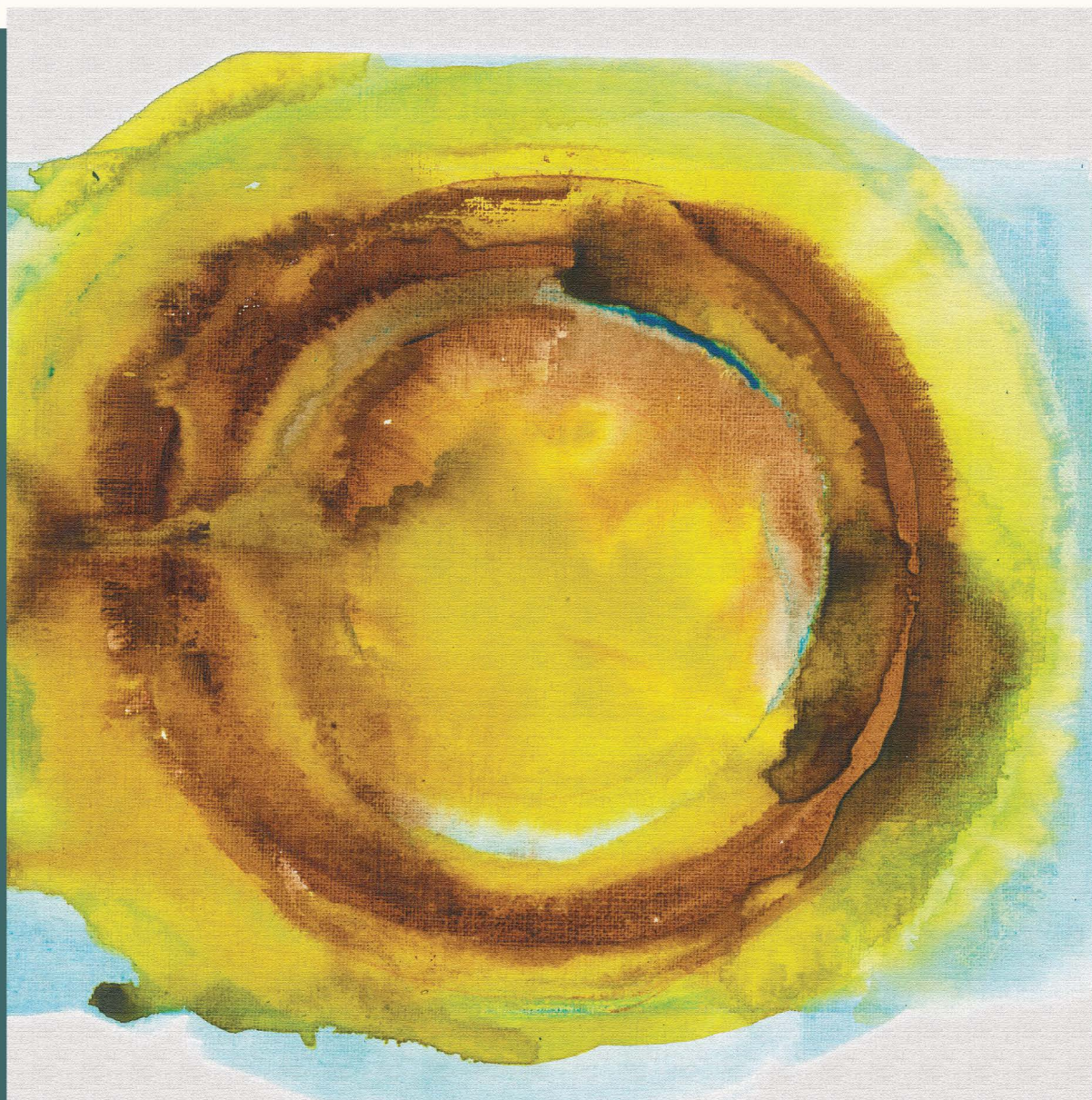
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου
Γενικής Παιδείας

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

β' τεύχος

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος Β΄

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Γούτσος Διονύσιος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Βενούτσου Μαριάννα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Σύρμαλη Κυριακή

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Καλλονιάτης Αντώνιος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Θεοδωράκη Αλεξάνδρα

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ
ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος Β΄

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **24** γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

**Επιστημονική
υπεύθυνη**

Μαρία Ξέστερνου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα,
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Ειδήμων γνωστικού
αντικειμένου**

Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Συγγραφική Ομάδα

Θεόδωρος Βάσσης, Φιλόλογος (ΜΔΕ στη Νεοελληνική Φιλολογία)

Ειρήνη Γαμβρού, Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Επιστημών Αγωγής)

Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Δήμητρα Κιούση, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (ΜΔΕ Ειδική Αγωγή,
ΜΔΕ Διεθνείς Σχέσεις, υπ. Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά
μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Παιδαγωγική επικύρωση
αντικειμένου**

Μαρία Ξέστερνου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα,
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Τεχνική επικύρωση
αντικειμένου**

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

**Συντονισμός ομάδας
σχεδιασμού και ανάπτυξης**

Ειρήνη Γαμβρού, Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Επιστημών Αγωγής)

**Γλωσσική-φιλολογική
επιμέλεια**

Πολυξένη Μοίρα, Φιλόλογος

**Συντονισμός και επιμέλεια
έκδοσης**

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού
στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Επιστημονική υπεύθυνη
ψηφιακού εμπλουτισμού,
παιδαγωγική τεκμηρίωση**

Μαρία Ξέστερνου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα,
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Εικονογράφηση

Helena Patsiamanis, Εικαστικός

**Σελιδοποίηση,
γραφιστική επιμέλεια,
σχεδιασμός εξωφύλλου**

24 γράμματα

Κωνσταντίνος Βγενής

Περιεχόμενα

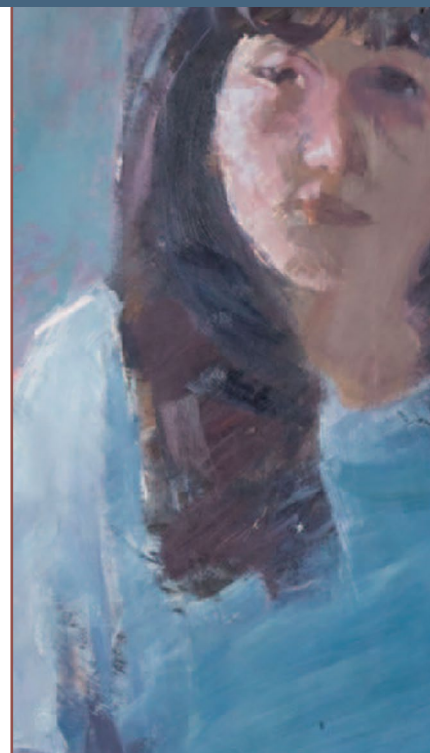
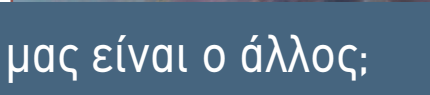
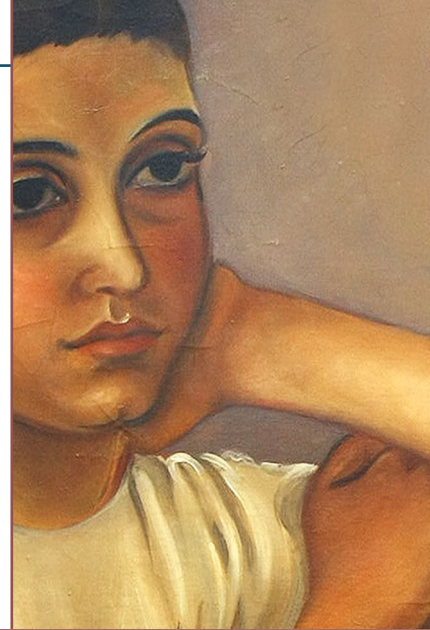
Ταυτότητα του Βιβλίου	6
Εκτενής ταυτότητα (ΨΜΑ)	7
Καλωσόρισμα	9
Η εξέλιξη της Παγκόσμιας και της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (χρονογραμμή)	10
Ευχαριστίες	12

Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)

1. Με τη φωνή της συνείδησης..... 15
2. Προσωπικά διλήμματα (ΨΜΑ συστάδα) 37
- 3. Σύγχρονα κοινωνικά και ηθικά διλήμματα 39

Ποιος απ' τους δυο μας είναι ο άλλος;

4. Εγώ, εσύ, ο Άλλος: η ατομικότητα
ως προσφορά και ταυτότητα..... 57
 5. «Είμαστε δυο, είμαστε τρεις»:
ετερότητα και κοινότητα 75
 - 6. Ευτυχώς διαφέρουμε!..... 97
- Παράρτημα 119

Ταυτότητα του Βιβλίου

Το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Λύκειο επιδιώκει να φέρει τη λογοτεχνία στη σχολική πράξη ως ένα διδακτικό αντικείμενο, το οποίο προϋποθέτει την ενεργό εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών στο μάθημα. Στο πλαίσιο αυτό προκρίνεται η διαμόρφωση ενός δημιουργικού μαθησιακού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις αρχές της συνεργατικής και βιωματικής-διερευνητικής μάθησης, με τεχνικές συν-ανάγνωσης και με τη σταδιακή μετατροπή της σχολικής τάξης σε κοινότητα αναγνωστών/αναγνωστριών.

Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού βιβλίου υπακούει στον παραπάνω προσανατολισμό, κάνοντας πράξη το ειδικότερο περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Λύκειο, που προβλέπει: α) την οργάνωση του γνωστικού αντικείμενου με βάση τις «συστάδες κειμένων», μικρό, δηλαδή, αριθμό λογοτεχνικών κειμένων που σχετίζονται στενά ως προς το θεματικό περιεχόμενο· β) τη συγκρότηση των συστάδων με θεματικά κριτήρια, τα οποία, για την Α΄ Λυκείου, καλύπτουν τέσσερις περιοχές: i) Με τη λογική ή με το συναίσθημα;, ii) Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις), iii) Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος; και iv) Λογοτεχνικά κείμενα για τη Λογοτεχνία· γ) τον ευεργετικό συνδυασμό εγχειριδίων του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Λύκειο (Βιβλίου Μαθητή/Μαθήτριας, Συγγραφικού Σημειωματαρίου, Εγχειριδίου Δημιουργικής Γραφής)· δ) τη συνειδητοποίηση της διαχρονικής, εθνικής και ευρωπαϊκής/παγκόσμιας πορείας της λογοτεχνίας από τους/τις μαθητές/μαθήτριες του Λυκείου.

Στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού, το βιβλίο, που αποτελείται από τρία τεύχη, εκκινεί με ανά τεύχος χρονογραμμή της εξέλιξης της Νέας Ελληνικής και της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας, όπου εντάσσονται τα προς μελέτη κείμενα, ενώ σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο φιλοξενείται συναφής εκτενής χρονογραμμή-περιодολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ακολούθως, προσφέρονται για διδασκαλία δεκατέσσερις συστάδες κειμένων (μία από τις οποίες σε μορφή Ψηφιακού Μαθησιακού Αντικείμενου στο τεύχος β΄), καταμετρημένες στα τρία τεύχη, ανάλογα με τις θεματικές ενότητες που προτείνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Κάθε συστάδα αποτελείται από τέσσερα έως πέντε κείμενα και είναι σχεδιασμένη για 4 ή 5 διδακτικά δίωρα. Συνολικά, έχουν επιλεγεί εξήντα ένα κείμενα από την ελληνική και ξένη λογοτεχνία, τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό άνυσμα. Πρόκειται για ποιήματα, αυτοτελή ή σε αποσπασματική μορφή διηγήματα, αποσπάσματα από νουβέλες, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα, καθώς και έντεχνα τραγούδια, που ανταποκρίνονται στα κριτήρια της ποιότητας του διδακτικού υλικού, της αντιπροσωπευτικότητας λογοτεχνών, σχολών και τεχνοτροπιών, και προσφέρονται για την απόκτηση «γνώσεων για τον κόσμο» και «γνώσεων για τη λογοτεχνία». Η επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων υπακούει στα προβλεπόμενα από το Πρόγραμμα Σπουδών κριτήρια, αλλά είναι ενδεικτική. Κάθε συστάδα ολοκληρώνεται με προτάσεις κειμένων, που καταλογογραφούνται μέσα στο έντυπο βιβλίο και προσφέρονται στην αναλυτική τους μορφή ως ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα. Τα κείμενα επέκτασης μπορούν είτε να αντικαταστήσουν κείμενα της συστάδας είτε να αποτελέσουν μια νέα συστάδα, με σκοπό να προσαρμοστούν στις ανάγκες, δυνατότητες και επιθυμίες των μαθητών/μαθητριών.

Η διδακτική προσέγγιση διεξάγεται στο πλαίσιο του «ερμηνευτικού κύκλου» (όλο-μέρη-όλο) και σε τρεις φάσεις –«πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση» – καθμία από τις οποίες περιλαμβάνει δραστηριότητες προς επιλογήν από τον/την εκπαιδευτικό με βάση τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα της τάξης. Οι δραστηριότητες ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/μαθητριών και υποστηρίζουν την ανάπτυξη των μαθησιακών δεξιοτήτων και της κριτικής σκέψης, τη διαφοροποιημένη μάθηση αλλά και την αισθητική καλλιέργεια των παιδιών. Ανάμεσα στα λογοτεχνικά κείμενα κάθε συστάδας υπάρχουν εργοβιογραφικά σημειώματα για τους/τις συγγραφείς, με υπερδεσμούς (links) για πρόσθετο πληροφοριακό υλικό. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά στη χρήση της μεταγλώσσας, αξιοποιούνται κατατοπιστικά λήμματα για τους λογοτεχνικούς όρους που διδάσκονται σε κάθε συστάδα, προερχόμενα είτε από τη σχετική βιβλιογραφία είτε από τη Συγγραφική Ομάδα με βάση τη βιβλιογραφική αναδίφηση. Κάθε συστάδα εκκινεί με κειμενική προμετωπίδα και εικόνα αφόρμησης που «συνομιλούν» μεταξύ τους και με τα κείμενα της συστάδας άμεσα ή υπόρρητα, ενώ προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, σύντομο εισαγωγικό σχόλιο για τον θεματικό προσανατολισμό της συστάδας και σχετικές λέξεις-κλειδιά λειτουργούν ως προοργανωτές της αναγνωστικής εμπειρίας. Στο τέλος κάθε συστάδας παρατίθενται αποσπάσματα θεωρητικών κειμένων / αναφορές σε λογοτεχνικούς όρους για περαιτέρω προβληματισμό, καθώς και σύντομοι πίνακες αυτοαξιολόγησης

της κατανόησης και της αισθητικής εμπειρίας των μαθητών/μαθητριών. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται η βασική δικτυογραφία και βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε κατά την εκπόνηση του εγχειριδίου.

Τέσσερις από τις δεκατέσσερις συστάδες κειμένων – μία για κάθε θεματική περιοχή – παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο μαθησιακών δραστηριοτήτων σε ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Σε αυτές προβλέπεται η διαίρεση της τάξης σε τέσσερις ή πέντε ομάδες και προσφέρονται διαφορετικά φύλλα εργασίας για κάθε ομάδα, κοινό φύλλο εργασίας και ενδεικτικές ερωτήσεις για την οργάνωση του διαλόγου και την παρουσίαση των συμπερασμάτων στην ολομέλεια, ενώ υφίσταται η πλαίσιωση από προαναγνωστικές και μετααναγνωστικές δραστηριότητες, όπως και στις λοιπές συστάδες.

Το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας έχει εμπλουτιστεί με συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό (Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα), που ενισχύει τις διδακτικές επιλογές, και έργα τέχνης που δεν περιορίζονται στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύοντας την πανανθρώπινη διάστασή της. Το ψηφιακό υλικό περιλαμβάνει εκτενέστερα λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, σύντομα γλωσσάρια, οπτικοακουστικό υλικό, ψηφιακά εργαλεία για ασκήσεις δημιουργικής γραφής και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης, καθώς και παιγνιώδεις δραστηριότητες μάθησης και αναστοχασμού. Σε Παράρτημα προσφέρονται, ακόμα, ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα, με στόχο την εύχρηστη αξιοποίηση και την εμπέδωση των λογοτεχνικών όρων που παρουσιάζονται στις συστάδες.

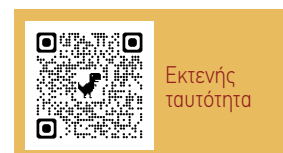
Συνολικά, το περιεχόμενο και η δομή του βιβλίου έχουν σχεδιαστεί με φιλικό τρόπο για τον/τη μαθητή/μαθήτρια (αλλά και για τον/την εκπαιδευτικό). Εναλλάσσονται ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες, από τις οποίες οι πρώτες είναι διατυπωμένες σε β' ενικό πρόσωπο, ενώ οι δεύτερες σε β' πληθυντικό, στοχεύοντας αφενός στην ατομική ενασχόληση, αφετέρου στην εφαρμογή των αρχών της συνεργατικής μάθησης.

Επιπροσθέτως, το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας Α' Λυκείου «συνομιλεί» τόσο με το Συγγραφικό Σημειωματάριο των μαθητών/μαθητριών όσο και με το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα, οι συστάδες του Βιβλίου Μαθητή/Μαθήτριας «συναντούν» τα τέσσερα πρότυπα αυτοτελή έργα του Συγγραφικού Σημειωματάριου στη βάση των κοινών θεματικών, ενώ το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής εφοδιάζει τον/την εκπαιδευτικό με το θεωρητικό πλαίσιο που το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας αλλά και το Συγγραφικό Σημειωματάριο υλοποιούν.

Με αυτήν την πλαίσιωση οι μαθητές/μαθήτριες προάγουν την αναγνωστική εμπειρία και την κουλτούρα συνεργασίας που έχουν αποκτήσει από τα βιβλία της σειράς του Γυμνασίου, αξιοποιώντας το Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και δημιουργώντας κοινότητες αναγνωστών/αναγνωστριών.

Συντομογραφίες και συμβολισμοί

Αναζήτησε/ Αναζητήστε [...]	Οι αγκύλες περιέχουν λέξεις-κλειδιά για διευκόλυνση της διαδικτυακής αναζήτησης που γίνεται στην τάξη με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού
[1886] (2023)	[έτος πρώτης έκδοσης του λογοτεχνικού έργου στη μητρική του γλώσσα] (έτος έκδοσης που χρησιμοποιήθηκε)
βλ.	βλέπε
Μτφρ.	μετάφραση
ΨΜΑ	Ψηφιακό Μαθησιακό Αντικείμενο
	Αναστοχαστική δραστηριότητα
	Συστάδα με αποκλειστικά ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Τα έργα του β' τεύχους

- (1897) Καμπύσης, Γιάννης. «Οι Κούρδοι». *Οι Κούρδοι, Το δαχτυλίδι της μάνας*
- (1897) Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος. «Έρωσ-Ήρωσ»
- (1899) Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος. «Γουτού γουπατού»
- (1901) Καβάφης, Κ.Π. «Che fece... il gran rifiuto»
- (1905) Καβάφης, Κ.Π. «Τρώες»
- (1908) Ταγκόπουλος, Δημήτριος. *Οι αλυσίδες*
- (1912) Θεοτόκης, Κωνσταντίνος. «Αμάρτησε;»
- (1912) Παλαμάς, Κωστής. *Σατιρικά Γυμνάσματα*. 8
- (1913) Καβάφης, Κ.Π. «Όσο μπορείς»
- (1916) Χατζόπουλος, Κωσταντίνος. «Ο πύργος του Αλιβέρη»
- (1919) Καβάφης, Κ.Π. «Δημητρίου Σωτήρος (162-150 π.Χ.)»
- (1924) Νιρβάνας, Παύλος. *Το αγριολούλουδο*
- (1925) Παλαμάς, Κωστής. «Τα Παθητικά Κρυφομιλήματα. 3»
- (1927) Καζαντζάκης, Νίκος. *Ασκητική*
- (1931) Σεφέρης, Γιώργος. «Άρνηση». *Στροφή*
- (1935) Σεφέρης, Γιώργος. *Μυθιστόρημα Γ΄*
- (1935) Σεφέρης, Γιώργος. *Μυθιστόρημα ΙΖ΄ - «Αστυάναξ»*
- (1937) Θεοτοκάς, Γιώργος. *Το Δαιμόνιο*
- (1937) Τερζάκης, Άγγελος. *Η Μενεξεδένια πολιτεία*
- (1941-1947) Μπερχτ, Μπέρτολντ. «Οι καινούργιες εποχές». *76 ποιήματα*
- (1946) Καζαντζάκης, Νίκος. *Ο ανήφορος*
- (1949) Όργουελ, Τζορτζ. *1984*
- (1952) Σαχτούρης, Μίλτος. «Τα ποτάμια»
- (1953) Χατζής, Δημήτρης. «Σαμπεθάϊ Καμπιλής». *Το Τέλος της Μικρής μας Πόλης*
- (1954) Σαμαράκης, Αντώνης. «Ζητείται ελπίς». *Ζητείται ελπίς*
- (1956) Καμύ, Αλμπέρ. *Η πτώση*
- (1956) Καζαντζάκης, Νίκος. *Ο Φτωχούλης του Θεού*
- (1957) Καμπανέλλης, Ιάκωβος. *Η αυλή των θαυμάτων*
- (1961) Βασιλικός, Βασίλης. «Το Φύλλο». *Το Φύλλο, Το Πηγάδι, Τ' Αγγέλισμα*
- (1966) Αλεξίου, Έλλη. *Για να γίνει μεγάλος*. Βιογραφία του Νίκου Καζαντζάκη
- (1972) Χάκκας, Μάριος. «Το ψαράκι της γιάλας»
- (1973) Λουντέμης, Μενέλαος. «Πρόοδος». *Κοντσέρτο για δυο μυδράλλια κι ένα αηδόνη*
- (1973) Σαμαράκης, Αντώνης. «Το παράθυρο». *Το Διαβατήριο*
- (1977) Δούκα, Μάρω. *Η Αρχαία Σκουριά*
- (1978) Εγγονόπουλος, Νίκος. «Δυσκολία». *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες με είκοσι έγχρωμους πίνακες και ένα σχέδιο*
- (1978) Εγγονόπουλος, Νίκος. «Τίμων ο Αθηναίος». *Στην Κοιλάδα με τους ροδώνες με είκοσι έγχρωμους πίνακες και ένα σχέδιο*
- (1985) Ελύτης, Οδυσσέας. «Μυρίσαι το άριστον Ι». *Ο μικρός Ναυτίλος*
- (1986) Κουμανταρέας, Μένης. *Η φανέλα με το εννιά*
- (1997) Κούντερα, Μίλαν. *Η βραδύτητα*
- (1998) Πρέσσλερ, Μύριαμ. *Πικρή Σοκολάτα*
- (1998) Γαλανάκη, Ρέα. *Ελένη ή ο Κανένας*
- (2004) Χάντον, Μαρκ. *Ποιος σκότωσε το σκύλο τα μεσάνυχτα*
- (2008) Βόνεγκατ, Κερτ. *Σφαγείο νούμερο πέντε*
- (2010) Παπαγιάννη, Μαρία. *Το δέντρο το μονάχο*
- (2011) Ζησιάδης, Λεωνίδα. *Συμεών ο πρόσφυγας*
- (2013) Μοδινός, Μιχάλης. *Άγρια Δύση*
- (2013) Γρηγοριάδης, Θεόδωρος. «Ο ξένος που έφυγε»
- (2023) Καβακάμι, Μιέκο. *Ο Παράδεισος*

Καλωσόρισμα

Αγαπητά μας παιδιά,

Επιθυμία μας είναι να σας προσφέρουμε ένα διδακτικό εγχειρίδιο που θα αποτελεί ελκυστικό «κέντρο» συνάντησής σας με την ανάγνωση, με τους κόσμους της λογοτεχνίας και, φυσικά, με τα υπόλοιπα μέλη της τάξης σας στο πλαίσιο μιας κοινότητας αναγνωστών/αναγνωστριών. Και επειδή πιστεύουμε βαθιά στην απελευθερωτική δύναμη της λογοτεχνικής γραφής και στη μεταμορφωτική εμπειρία του διαλόγου με αφορμή τα λογοτεχνικά κείμενα, σχεδιάσαμε το βιβλίο με τρόπο που, κατά τη γνώμη μας, συμβάλλει προς αυτές τις κατευθύνσεις.

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, στα βιβλία της Λογοτεχνίας μελετάτε κείμενα όχι μεμονωμένα, αλλά σε σχέση με άλλα κείμενα, οργανωμένα δηλαδή σε συστάδες. Οι συστάδες κειμένων του βιβλίου σας είναι δεκατέσσερις, μία από τις οποίες έχει τοποθετηθεί σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο στο τεύχος β'. Για κάθε συστάδα, έχουν επιλεγεί τέσσερα έως πέντε λογοτεχνικά κείμενα που έχουν κοινό θεματικό κέντρο. Πρόκειται για κείμενα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών (ποιήματα, αυτοτελή ή σε αποσπασματική μορφή διηγήματα, αποσπάσματα από νουβέλες, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα, καθώς και έντεχνα τραγούδια) από τη νεοελληνική και ξένη μεταφρασμένη παραγωγή, έργα παλαιότερων και σύγχρονων δημιουργών.

Το βιβλίο σας, που αποτελείται από τρία τεύχη, ξεκινά με ανά τεύχος χρονογραμμή της εξέλιξης της Νέας Ελληνικής και της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας, όπου εντάσσονται τα προς μελέτη κείμενα. Σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο φιλοξενείται εκτενής χρονογραμμή-περιοδολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Με τον τρόπο αυτόν αντιλαμβάνεστε τη θέση των κειμένων στη διαχρονική πορεία της λογοτεχνίας, τους συσχετισμούς τους με κείμενα που επηρέασαν ή από τα οποία επηρεάστηκαν, τη σύνδεσή τους με την ευρύτερη λογοτεχνική παραγωγή αλλά και με το ιστορικοκοινωνικό περιβάλλον της εποχής που τα «γέννησε».

Η οργάνωση των συστάδων αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις: «πριν από την ανάγνωση», «κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης» και «μετά την ανάγνωση». Σε κάθε φάση έχετε στη διάθεσή σας ποικιλία δραστηριοτήτων για επιλογή, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό. Επιπλέον, σε καθεμία από τις τέσσερις θεματικές περιοχές του βιβλίου υπάρχει μία συστάδα σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να την προσεγγίσετε αποκλειστικά με ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Τέλος, για την επέκταση κάθε συστάδας προτείνονται σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο και άλλα λογοτεχνικά κείμενα, στην περίπτωση που επιθυμείτε να δημιουργήσετε μία νέα συστάδα με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού ή να αντικαταστήσετε κάποιο από τα κείμενα της συστάδας του βιβλίου.

Βιοεργογραφικά σημειώματα για τους/τις δημιουργούς, λήμματα για τους λογοτεχνικούς όρους, έργα τέχνης και πρόσθετο ψηφιακό υλικό σας εφοδιάζουν ή/και σας ψυχο-αγωγούν στον «δρόμο» για τον βασικό στόχο: να γίνουν τα λογοτεχνικά κείμενα ο «τόπος» όπου θα γνωρίσετε ουσιαστικότερα τον εαυτό σας και θα συναντηθείτε με τον άλλον/τους άλλους, για να εκφραστείτε δημιουργικά, να προβληματιστείτε από κοινού για θέματα σημαντικά και να απολαύσετε τη λογοτεχνική μετουσίωση των θεμάτων αυτών.

Η Συγγραφική Ομάδα

Η εξέλιξη της Παγκόσμιας και

	Μεσαιωνική Περίοδος 500-1500	Αναγέννηση 1500-1670	Διαφωτισμός 1700-1800		
ΠΕΡΙΟΔΟΙ				Ρομαντισμός 1790-1830	
					Υπερβατισμός 1830-1865
	Βυζαντινή Κληρονομιά: 1000-1204	Η περίοδος της Φραγκοκρατίας: 1204-1453	Από την Άλωση της Πόλης μέχρι την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους: 1453-1669	Από την πτώση της Κρήτης μέχρι την Επανάσταση: 1669-1821	Η Νεοελληνική Λογοτεχνία μετά τον Αγώνα και μέχρι τη γενιά του 1880: 1821-1880
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ / ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ	Δημώδης Λογοτεχνία Δημοτικό τραγούδι		Ευρωπαϊκή Αναγέννηση Η Κρητική Αναγέννηση Ο Πετραρχισμός στην Κύπρο (16ος αιώνας) Θρησκευτικός Ουμανισμός στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα του 16ου αι. Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός	Οι διδάσκαλοι του Γένους νεοελληνική ρητορική, εκκλησιαστική ρητορεία Νεοελληνικός Διαφωτισμός	Νεοκλασικισμός Ρομαντισμός
ΓΕΝΙΕΣ/ ΣΧΟΛΕΣ				Ο πνευματικός κύκλος των Φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη	Επανησιακή Σχολή Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή (Αθηναϊκός Ρομαντισμός)

Γραμματολογική Ταξινόμηση και Περιοδολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας

Βικτωριανή περίοδος
1837-1901

Μοντερνισμός
1900-1945

Μεταμοντερνισμός
1950-σήμερα

Υπαρξισμός
1850-σήμερα

Ρεαλισμός
1820-1920

Γενιά Μπίτνικ
1950-1960

Νατουραλισμός
1870-1920

Η νεότερη περίοδος
της Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας:
1880-1930

Η Μεταπολεμική Λογοτεχνία:
από τα τέλη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου
έως τα τέλη του 20ού αιώνα
Η Λογοτεχνία στις αρχές του 21ου αιώνα

Παρνασσισμός
Αισθητισμός
Συμβολισμός
Ηθογραφία
Ρεαλισμός
Νατουραλισμός
Μοντερνισμός
Υπερρεαλισμός

Υπαρξισμός
Μοντερνισμός
Εξηρσειονισμός
Παράλογο
Μεταμοντερνισμός
Νέο μυθιστόρημα (nouveau roman)
Πρωτοποριακές τάσεις

Γενιά του 1880
(Νέα Αθηναϊκή Σχολή)
Γενιά του 1920
Γενιά του 1930

Μεταπολεμική ποίηση
Μεταπολεμική πεζογραφία
Α΄ μεταπολεμική γενιά
Β΄ μεταπολεμική γενιά
Ποιητική γενιά του 1970
Ποιητική γενιά του 1980
Νεότεροι Δημιουργοί

Ευχαριστίες στους ακόλουθους φορείς και πρόσωπα των οποίων τα έργα αξιοποιήσαμε στην έντυπη/ ψηφιακή μορφή αυτού του σχολικού βιβλίου:

Γιάννης Αγγελάκας, Ανέμη-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών, Ανοικτή Βιβλιοθήκη, Αρκάς, Βιβλιοθήκη Αετοπουλείου Δήμου Χαλανδρίου, Βιβλιοθήκη Σπάρτης και Αρχείο Νικηφόρου Βρεττάκου, Βιβλιονet, Γνωμικολογικόν, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών Κυπριακής Δημοκρατίας, ΔΕΘ, Δήμος Ελευσίνας, Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Εθνικό Θέατρο, Εκδόσεις Άγκυρα, Εκδόσεις Άγρα, Εκδόσεις Αιώρα, Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας Α.Ε., Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Εκδόσεις Γιαλός, Εκδόσεις Γιουβάνης, Εκδόσεις Γκοβόστη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Εκδόσεις Διόπτρα, Εκδόσεις Δίφρος, Εκδόσεις Δόμος, Εκδόσεις Δωδώνη, Εκδόσεις Δωρικός, Εκδόσεις Γ.Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε., Εκδόσεις Ελληνική παιδεία Α.Ε., Εκδόσεις επικαιρότητα, Εκδόσεις Ερμής, Εκδόσεις Gutenberg, Εκδόσεις Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, Εκδόσεις Ηριδανός, Εκδόσεις Θεμέλιο, Εκδόσεις Ιανός, Εκδόσεις Ίκαρος, Εκδόσεις Κάκτος, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Εκδόσεις Καστανιώτη, Εκδόσεις Κατσάνος, Εκδόσεις Κέδρος, Εκδόσεις Κίχλη, Εκδόσεις Κοντύλι, Εκδόσεις Λέσχη, Εκδόσεις Λιβάνης, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Εκδόσεις Μπιλιέτο, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Εκδόσεις Νεφέλη, Εκδόσεις Νίκας, Εκδόσεις Ολκός, Εκδόσεις Παρατηρητής (Θεσσαλονίκης), Εκδόσεις Παρουσία, Εκδόσεις Πατάκη, Εκδόσεις POLARIS, Εκδόσεις Πόλις, Εκδόσεις Σμίλη, Εκδόσεις Σοκόλης, Εκδόσεις Στιγμή, Εκδόσεις Ταξιδευτής, Εκδόσεις της Σχολής ΙΜΠ [Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου], Εκδόσεις Το Ροδακίό, Εκδόσεις Τρία Φύλλα, Εκδόσεις ΥΠΑΙΘ-ΙΕΠ-ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, Εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία, Εκδόσεις Ψυχογιός, Εκδοτική Αθηνών, ΕΚΠΑ, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ), ΕΜΣΤ, Ένωση Προφορικής Ιστορίας (ΕΠΙ), ΕΡΤ, Εστία, Εταιρεία Ελλήνων Συγγραφέων, Εταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων, Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας-Ίδρυμα Σχολής Μωραΐτη, εφημερίδα Αυγή, εφημερίδα Η Καθημερινή, εφημερίδα Ριζοσπάστης, Τάσος Ζιάκκας, Ισιδωρος Ζουργός, ηλεκτρονικό περιοδικό Roeticanet, ηλεκτρονικό περιοδικό Χάρτης, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίτας Γουλανδρή, Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Ίδρυμα Ονάση (ψηφιακό αρχείο Κ.Π.Καβάφη), Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Κάλλιπος (Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις), Κάπα Εκδοτική, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ), Γεώργιος Κόρδης, Αθηνά Κοροούλη, Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος [=ΚΘΒΕ], Κώστας Λιόντης, Λυδία Μάγου, Κώστας Μαζάνης, Ανδρέας Μαΐμαριδης και Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Μ.Ι.Ε.Τ.), Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Μουσείο Ν. Καζαντζάκη, Μουσείο Καποδίστρια, Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου, Μυριόβιβλος, Νεοελληνική Βιβλιοθήκη-Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών, Λίνα Νικολακοπούλου, Αντώνης Ξένος και Θέατρο Βήματα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου-Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων-Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Πάρις Παρασχόπουλος, Παρατηρητήριο για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, Σάββας-Αλέξανδρος Παυλίδης, περιοδικό Ελληνικός Πολιτισμός, περιοδικό Ελί-τροχος, περιοδικό Μετρονόμος, περιοδικό Σύγκριση, Μαρίνα Περίδου, Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας, Ποιείν/Επιθεώρηση Ποιητικής Τέχνης, Κατερίνα Πολέμη, Βαγγέλης Ραπτόπουλος, Βασιλική Σελιώτη, Γιάννης Σμαραγδής, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Στέγη Βιτσέντζος Κορνάρος, Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων [=Σ.Δ.Ω.Β.], Τηλεοπτικός Σταθμός της Βουλής των Ελλήνων, Υπουργείο Πολιτισμού, Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, Φωτόδεντρο, Γιώργος Χαρώνης, Μαρία Χατζηγεωργίου, Χορός της Ιεράς γυναικείας αδελφότητας του Ιερού Σταυροπηγιακού-Πατριαρχικού Μετοχίου Ευαγγελισμού της Θεοτόκου της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας Ορμυλίων Χαλκιδικής, Σταύρος Ψηρούκης, Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών, Ateneum, Birmingham Museums, BLOD-Bodosaki Lectures on Demand (Ιστότοπος Ιδρύματος Μποδοσάκη), bookpress.gr, CNN-Greece, diastixo.gr, europeana, Finnish National Gallery, Fitzwilliam Museum, fractalart.gr, Gallerie dell'Accademia/Venice, Getty Museum Collection, goodreads.com, in.gr, Library of Congress, LiFO, Los Angeles County Museum of Art (LACMA), Lost Bodies (μουσικό σχήμα), mixanitouxronou.gr, Musée du Louvre, National Galleries of Scotland, National Gallery of Art (Washington), New Britain Museum of American Art, Slovak National Gallery (webumenia), Smithsonian American Art Museum, Statens Museum for Kunst (National Gallery of Denmark), State Russian Museum/St.Petersburg, The Art Institute of Chicago, The Cleveland Museum of Art, The Metropolitan Museum of Art/The Met Museum (New York), The Rijksmuseum (Amsterdam), The Walters Art Museum, Tretyakov Gallery, Uffizi Gallery, Van Gogh Museum, Vaticano Museo, Wellcome Collection, Wikimedia Commons, wordpress.com, Yale Art Gallery Collection (Mary Gertrude Abbey Fund), Yale Center for British Art/ D.C. Paul Mellon Fund, Yale University Press.

Τι πραγματικά αξίζει;
(διλήμματα, προκλήσεις,
αποφάσεις)

Ορέστης Κανέλλης (περ. 1950).
Καθισμένο αγόρι. Πηγή: Μουσείο
Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

Auguste Rodin (1880/1901). *Ο σκεπτόμενος (Le penseur)*.
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

Μέσα υπάρχει το Όχι,
έξω κοχλάζει το Ναι.

Νίκος Καρούζος,
«Το σύμπαν και κάτι περισσότερο»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε κάθε εποχή – έτσι και στη δική μας – τα ηθικά διλήμματα είναι αμείλικτα. Άραγε οι ηθικές μας αρχές είναι εξίσου αδιαπραγμάτευτες; Μήπως το άτομο, υπό την πίεση της ανάγκης ή διάφορων ταπεινών κινήτρων, χάνει το μέτρο των ηθικών αξιών; Ας ρίξουμε φως, με τη βοήθεια της συγκεκριμένης συστάδας λογοτεχνικών κειμένων, βίντεο και έργων τέχνης, στη σκιώδη περιοχή της ηθικής μας και ας αποφασίσουμε τι τελικά αξίζει. Αρκεί να το πούμε με τη φωνή της συνείδησης!

Τα κείμενα της συστάδας

Καβάφης, Κ.Π. [1901] (³1993). «Che fece... il gran rifiuto». **Ποίημα**.

Ταγκόπουλος, Δημήτριος [1908] (1992). *Οι αλυσίδες* (αποσπάσματα).

Θεατρικό έργο.

Θεοτόκης, Κωνσταντίνος [1912] (2022). «Αμάρτησε;» (αποσπάσματα).

Διήγημα.

Καζαντζάκης, Νίκος [1946] (2022). *Ο ανήφορος* (απόσπασμα).

Μυθιστόρημα.

Λέξεις – κλειδιά

αλήθεια/ψέμα,
αναδρομή,
ανθρωπιά/απανθρωπιά,
αυτοσυνείδηση,
διάλογος, δίκαιο/άδικο,
ηθικά διλήμματα,
θείο/ανθρώπινο,
ρεαλισμός,
το ναι και το όχι

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αντιλαμβάνεσαι την αναγκαιότητα της λήψης των δύσκολων αποφάσεων και τη διαφορά τους από τις εύκολες
- προβληματίζεσαι γύρω από την ηθική και την ανηθικότητα
- κατανοείς τη σχετικότητα των εννοιών «βάρβαρος»/ «πολιτισμένος»
- εντοπίζεις τις αναδρομές και τη λειτουργία του διαλόγου στο λογοτέχνημα
- αναγνωρίζεις τα στοιχεία του καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος του ρεαλισμού
- πειραματίζεσαι με διαφορετικά κειμενικά είδη (π.χ. συνθήματα, κόμικς)
- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου και να νιώθεις τη χαρά της αλληλεπίδρασης και της δημιουργικής συνεργασίας με αφορμή τα ηθικά διλήμματα που θέτουν τα κείμενα της ενότητας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Παρατηρήστε το περίφημο έργο του Γάλλου γλύπτη Auguste Rodin (1840-1917) *Ο σκεπτόμενος*, που βρίσκεται στην αρχή της συστάδας. Χωριστείτε σε 3 ομάδες και αξιοποιώντας την τεχνική καταιγισμού ιδεών:
 - α) όσοι/όσες ανήκετε στην **1η ομάδα** καταγράψτε τι προδίδει η στάση του σώματος και η έκφραση του άνδρα για τη διανοητική και τη συναισθηματική του κατάσταση. Τι μπορεί να τον προβληματίζει;
 - β) όσοι/όσες ανήκετε στη **2η ομάδα** σημειώστε τα συναισθήματά σας γι' αυτόν. Σας θυμίζει η μορφή αυτή κάτι από τον εαυτό σας σε κάποια στιγμή της ζωής σας; Μπορείτε να μοιραστείτε την ανάμνηση με τους συμμαθητές/τις συμμαθήτριές σας;
 - γ) όσοι/όσες ανήκετε στην **3η ομάδα** σκεφτείτε τι θα μπορούσατε να τον συμβουλευσετε. Θεωρείτε ότι ο τίτλος του καλλιτεχνικού έργου είναι επιτυχής;
2. Στη συνέχεια δούλεψε ατομικά: Γράψε μια φανταστική ιστορία (100-200 λέξεις) στην οποία «πρωταγωνιστεί» η φωνή της συνείδησής σου. Τι σου υπαγορεύει και για ποιο δίλημμα;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κ.Π. Καβάφης, *Che fece... il gran rifiuto*

Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο το Όχι να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος το 'χει έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα

πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησί του.

5

Ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι, όχι θα ξαναέλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει εκείνο τ' όχι – το σωστό – εις όλην την ζωή του.

Κ.Π. Καβάφης (1863-1933)

Ο Κ.Π. Καβάφης είναι διεθνώς αναγνωρισμένος ποιητής. Θεωρείται ο κατ' εξοχήν πρόδρομος της μοντέρνας νεοελληνικής ποίησης. Με καταγωγή από την Κωνσταντινούπολη, ο Καβάφης μεγάλωσε σε αριστοκρατικό περιβάλλον. Γνώριζε άπταιστα γαλλικά και αγγλικά. Δε φοίτησε σε πανεπιστήμιο, αλλά ήταν βαθιά μορφωμένος (με ουσιαστική γνώση της ιστορίας). Τα πρώτα του ποιήματα τα δημοσίευσε από το 1886 κι έπειτα, στο ύφος της Παλαιάς Αθηναϊκής Ρομαντικής Σχολής (1830-1880), σε γλώσσα καθαρεύουσα. Θήτευσε, στη συνέχεια, στα καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα του Παρνασσισμού και του Συμβολισμού, για να μεταβεί έπειτα στον Ρεαλισμό, μέσα από την εντελώς προσωπική, ιδιότυπη αξιοποίησή του. Χαρακτηριστικά στοιχεία του ύφους και της ατμόσφαιρας της ποίησής του είναι η μεικτή γλώσσα (καθαρεύουσα και δημοτική, με ιδιότυπη ορθογραφία), η λεπτή ειρωνεία, η θεατρική δομή των ποιημάτων του, η εκφραστική ακρίβεια και λιτότητα, ο (ανομοιοκατάληκτος) πεζολογικός στίχος, η παραστατικότητα και η υποβολή, η αισθητική εκλέπτυνση και η εύστοχη σύλληψη του τραγικού. Ως προς το περιεχόμενο των ποιημάτων του, κυριαρχούν ο διδακτικός τόνος πάνω σε προσωπικά ζητήματα ηθικής (βιοθεωρητικό πνεύμα) και ο ερωτικός αισθησιασμός/ηδονισμός και, γενικότερα, η εμβάθυνση στο προσωπικό βίωμα εξ αφορμής διάφορων περιστατικών της καθημερινότητας. Πολλά ποιήματά του προκύπτουν από τη μελέτη ιστορικών περιστατικών (αντλημένων κυρίως από τα ελληνιστικά/αλεξανδρινά χρόνια αλλά και από τα ρωμαϊκά και τα βυζαντινά). Άλλα ποιήματά του φαίνεται ότι είναι ιστορικά, ενώ στην πραγματικότητα αποτελούν επινόηση του ποιητή με (ψευδο)ιστορικό «μανδύα». Τα καθαφικά ποιήματα είχαν διαιρεθεί σχηματικά από μελετητές σε τρεις κατηγορίες: i) φιλοσοφικά, ii) ερωτικά/ηδονικά, iii) ιστορικά/ψευδοϊστορικά. Ο λεγόμενος «καβαφικός κανόνας», δηλαδή τα «αναγνωρισμένα» από τον ίδιο τον ποιητή ποιήματα, είναι 154. Η πρώτη συγκεντρωτική έκδοσή τους έγινε μετά το θάνατο του ποιητή, το 1935 στην Αλεξάνδρεια, με την επιμέλεια της Ρίκας Σεγκοπούλου. Το σώμα των ποιημάτων του περιλαμβάνει τα 154 «Αναγνωρισμένα», τα 37 «Αποκρηυγμένα», τα περισσότερα νεανικά, σε ρομαντική καθαρεύουσα, τα 75 «Κρυμμένα» που βρέθηκαν τελειωμένα στα χαρτιά του, καθώς και τα 30 «Ατελή».

Πηγές: Στεργιόπουλος, Κ. Στο συλλογικό έργο: *Η ελληνική ποίηση*, τ. Γ', 1980: 194-201 και Ψηφιακό αρχείο Ιδρύματος Ονάση

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ για τη διεθνή πρόσληψη του έργου του Κ.Π. Καβάφη από το Αρχείο της ΕΡΤ. Εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «[Η παγκοσμιότητα του Κων. Καβάφη](#)».

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς. Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2001)

► Ρυθμός

Γενικά μιλώντας, ο όρος αναφέρεται στον φυσικό ρυθμό της γλώσσας, στον «εσωτερικό τόνο» της, ο οποίος εξαρτάται από τη διευθέτηση τονισμένων και άτονων συλλαβών. Απαντά τόσο στην πεζογραφία όσο και στην ποίηση, δηλώνοντας την κίνηση ή την αίσθηση της κίνησης που μεταδίδεται από τη συγκεκριμένη διάταξη τονισμένων και άτονων συλλαβών. Κάθε λογοτέχνης, θα λέγαμε, από τη στιγμή που διαθέτει ένα —έστω και ελάχιστα— ξεχωριστό ύφος, έχει τους δικούς του ρυθμούς, που στην πραγματικότητα συνιστούν τη δική του «φωνή», μια εγγενή μελωδία συλλαβών και λέξεων συνδεδεμένων μεταξύ τους, καθώς και φράσεων, προτάσεων και παραγράφων που υπερβαίνουν και υποστηρίζουν το νόημα. [...] Γενικά, στην πεζογραφία, ο ρυθμός άλλοτε είναι ομαλός και άλλοτε όχι. Από την άλλη πλευρά, στην ποίηση, ο ρυθμός εξαρτάται από μετρικά σχήματα και μπορούμε να παρατηρήσουμε ποικιλία ρυθμών κυρίως στον λεγόμενο ελεύθερο στίχο ή ακόμα και στο πλαίσιο παραδοσιακών μετρικών σχημάτων. [...].

Πηγή: Cuddon, 2010: 506

Μαρία Μοράβα (2023). *Λαβύρινθος*.
Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

1. Ο τίτλος του ποιήματος στα ιταλικά (από τη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη, *Κόλαση*, άσμα III, στίχ. 60) σημαίνει: «[Αυτός] που έκανε... τη μεγάλη άρνηση». Αφού μελετήσεις το σχόλιο για τον τίτλο του ποιήματος και το αυτοσχόλιο του ποιητή (βλ. **ΨΜΑ Δάντης**), «κάθισε» ως «Δάντης» στην καρτέλα των ερωτήσεων. Πώς συνδέεται ο τίτλος του ποιήματος με το κείμενο, σε ποιο γραμματικό/ρηματικό πρόσωπο «μιλάει» το ποιητικό υποκείμενο και για ποιον λόγο το επέλεξε ο ποιητής; Βλ. και **ΨΜΑ Ο Δάντης και η Θεία Κωμωδία στη ζωγραφική**.
2. **α)** Ερμήνευσε τη σημασία των σημείων στίξης στο ποίημα.

σημείο στίξης	στίχος-ερμηνεία
διπλή παύλα	
κόμμα	
τελεία	
αποσιωπητικά	

3. **β)** Υπόθεσε ότι δεν υπάρχει η διπλή παύλα στον στίχο 8. Πώς επιδρά στο νόημα η αλλαγή αυτή;
3. Εξήγησε γιατί, κατά τη γνώμη σου, τον «αρνηθέντα» -παρόλο που «δεν μετανοιώνει»- τον «καταβάλλει εκείνο τ' όχι – το σωστό – εις όλην την ζωή του».
4. Διάβασε μεγαλόφωνα το ποίημα δοκιμάζοντας διαφορετικό ρυθμό, αφού συμβουλευτείς το σχετικό λήμμα. Αν θέλεις, μπορείς και να ηχογραφήσεις τις δοκιμές σου με ένα ψηφιακό εργαλείο και να αναρτήσεις το ηχογραφημένο σου αρχείο στην ψηφιακή τάξη για δημοσκόπηση των προτιμήσεων της ολομέλειας.
5. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης θεωρούσε ότι τα ποιήματά του ανήκουν σε τρεις μεγάλους κύκλους ή περιοχές: φιλοσοφικά (ή της σκέψευς), ερωτικά (ή ηδονικά) και ιστορικά. Ωστόσο, ο Καβαφικός «κόσμος» είναι ενιαίος και ένα ποίημα μπορεί να ενταχθεί σε περισσότερες από μία περιοχές. Εντόπισε τα στοιχεία του περιεχομένου που θα μπορούσαν να οδηγήσουν τους αναγνώστες και τις αναγνώστριες να εντάξουν το ποίημα σε κάποιον ή κάποιους από τους τρεις κύκλους (βλ. και **ΨΜΑ**).

Δάντης

Ο Δάντης και η
Θεία Κωμωδία
στη ζωγραφικήΚύκλοι και
χαρακτηριστικά
της καβαφικής
ποίησης

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Δημήτριος Ταγκόπουλος, Οι αλυσίδες (αποσπάσματα)

Δημήτριος Μιταράς (1987). *Καθρέπτης*.
Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το σαλόνι του Καλόκαρδου, πλούσια και σφραγισμένα στολισμένο που να δείχνει πως η γυναίκα του χάνεται¹ για ό,τι χτυπάει στα μάτια. Ένα πιάνο δεξιά, στη γωνιά.

Σούρουπο. Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ ξαπλωμένος σε πολθρόνα² καπνίζει. Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ περπατάει σκεφτικός, παίζοντας κεκριμπαρένιο κομπολόγι. Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ σκύβοντας πάνω σ' ένα τραπεζάκι ξεφυλλίζει και μελετάει κάτι χαρτιά.

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ, ύστερ' από λίγη ώρα αφού ανοίξει η σκηνή. Θυμωμένα: Δεν μπορεί ναν³ το πει αυτό. Αδύνατο. Είναι το ίδιο σα να καταδικάζουμε τον εαυτό μας σε θάνατο...

Και να τραβάμε μάλιστα και μοναχί μας το σκοινί της καρμανιόλας⁴ μας...

Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ, στρυφνά: Τραγικός!.. Πάντα τραγικός είσαι...

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Τραγικός; Αλοίμονο!... Όχι όμως τραγικότερος και από την τραγική αποτυχία που μας ετοιμάζει ο κ. Στρωτός. Έχω άδικο, κ. Καλόκαρδε;

Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ, γελαστά: Δεν έχεις άδικο, μα κι ο Στρωτός δικίο έχει...

Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ: Σα Σολομώντας κρίνεις...

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Σοφώτατα... Τι τα θέλετε! Υποστηρίζω και με το κεφάλι μου ακόμα πως ένας παράγραφος⁵ από το λόγο του Στρωτού είναι αρκετός να μας

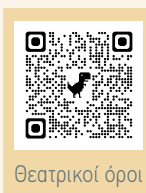
¹ χάνομαι: [εδώ] μου αρέσει πολύ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² πολθρόνα: (ιταλ.) πολυθρόνα.

³ ναν: να.

⁴ καρμανιόλα: (ιταλ.) μηχανή για τον αποκεφαλισμό των καταδίκων, που αποτελείται από δύο ορθοστάτες ανάμεσα στους οποίους κινείται μια τριγωνική λεπίδα-λαιμητόμος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ ένας παράγραφος (δημοτικιστική γλωσσική υπερβολή): μία παράγραφος.

Θεατρικοί όροι

δάψει στα μαύρα και τους δέκα... Καταλαβαίνεις, τι θα πει, να βγεις στο Λαό και να μιλήσεις έτσι; (Σηκώνεται, αρπάζει βιαστικά τα χερόγραφα από το τραπέζι και διαβάζει ρητορικά, χερνομώντας κατάλληλα). «Τίποτα μην καρτερείτε από μας, τίποτα! Το κατώφλι μας δε θαν⁶ το πατήσετε, τις σκάλες του Υπουργείου δε θαν τις ανέβουμε για το χατίρι σας. Γυάλινο το σπίτι μας για να βλέπετε τις πράξεις μας, μα η πόρτα του σιδερένια, να μην μπορείτε να την ανοίξετε και τ' αυτιά μας βουλωμένα με κερί να μην ακούμε τις φωνές και τα παρακάλια σας. Ερχόμαστε να χτυπήσουμε το ρουσφέτι, ερχόμαστε να πνίξουμε την άτιμη τη συναλλαγή. Καινούριους πολιτικούς Θεούς σας φέρνουμε, άγριους Θεούς, αιματοπότες και ζητάμε ναν τους προσκυνήσετε. Δε διακονούμε⁷ τον ψήφο⁸ σας, τον απαιτούμε, γιατί έχουμε κάθε δικαίωμα σαν τίμιοι πολιτικοί να ζητήσουμε τίμιους ψήφους από τίμια χέρια ριγμένους στην κάλπη μας. Α⁹ δεν είστε ικανοί να μας νιώσετε, α δε θέλετε να καθαρίσετε την ψυχή σας από κάθε ατομικό συμφέρο¹⁰ που καιρούς και χρόνια τώρα τη λερώνει, α δεν έχετε το κουράγιο να σκοτώσετε τον παλιό πολίτη που ίσαμε σήμερα πολέμησε αυτόν τον τόπο και τονέ ρήμαξε, α δεν είστε ακόμα ετοιμασμένοι για μια τέτοια ειρηνική μα σωτήρια επανάσταση κατά του ίδιου του εαυτού σας, τότε μαυρίστε¹¹ μας!...» [...]

Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ: [...] Ο Στρωτός επιμένει να μιλήσει στην αυριανή διαδήλωση... Τόχουμε τελαλήσει¹² κιάλας κι ο λαός θα περιμένει το λόγο του...

Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ: Να μη μιλήσει.

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Βέβαια, να μη μιλήσει. Ας αρρωστήσει. Δεν είναι θα και τόσο δύσκολο να αρρωστήσει ένας υποψήφιος... Ο λαός μάλιστα θα τονέ συμπαθήσει περισσότερο, άμα μάδει πως αρρώστησε.

Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ: Ανοησίες! Ποιος θα μιλήσει τότες;

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Μιλάω εγώ. Έχω μάλιστα έτοιμο και το λόγο μου. [...]

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ, μπαίνοντας κείνη τη στιγμή: Σε καλή ώρα ήρθα νακούσω και γω τη γνώμη σας... [...]

Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ, κομπιάζοντας: Λέγαμε για το λόγο σου... Ξέρεις... Δε συμφέρνει¹³... Πώς να σ' το πω... Είναι κάπως βαρύς...

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ, σοβαρά: Βαρύς;

Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ: Όχι και τόσο, μα μπορούσε οπωσδήποτε να μιλήσει κανείς στο λαό... κάπως διπλωματικά... δηλαδή ευγενικότερα...

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ, ήσυχα, όχι με στόμφο: Μια διπλωματία και μια ευγένεια ξέρω εγώ, τη διπλωματία και την ευγένεια της Αλήθειας. Ελάττωμά μου ίσως αυτό, μα έτσι πλάστηκα. [...]

⁶ (δε) θαν: (δε) θα.

⁷ διακονεύω: ζητιανεύω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ ο ψήφος (δημοτικιστική γλωσσική υπερβολή): η ψήφος.

⁹ Α (δεν είστε ικανοί...): Αν.

¹⁰ συμφέρο: συμφέρον.

¹¹ μαυρίζω: δεν ψηφίζω κάποιον, τον καταψηφίζω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² τελαλώ: ανακοινώνω, αναγγέλλω, διαδίδω, κοινολογώ.

¹³ (Δε) συμφέρνει: (Δε) συμφέρει.

Ο ΚΑΛΟΚΑΡΔΟΣ: Αυτόν τον παράγραφο να βγάλεις...

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ, *ήσυχια*: Ούτε ένα νι.

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Μα χαντακωνόμαστε.¹⁴

Ο ΑΓΛΥΚΑΝΤΟΣ: Μπομπαρδιζόμαστε μοναχοί μας...

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ: Αδιάφορο. Νικάμε όμως...

Ο ΓΥΑΛΙΣΤΟΣ: Τι λόγος! Νικάμε και χάνουμε την εκλογή.

Ο ΣΤΡΩΤΟΣ, *ήσυχια*: Ο αγώνας μας δεν είναι να πάρουμε την εκλογή. Ο αγώνας μας είναι να φωτίσουμε το λαό, ναν του ανοίξουμε τα μάτια. Πρέπει ναν το καλοχωνέψει ο λαός πως ίσαμε σήμερα γίνηκε θύμα της διπλωματικής αλήθειας, πως οι πολιτικοί του τονέ μεταχειριστήκανε για όπλο τους και για θύμα τους. Μ' αυτόν τον ίδιο το λαό, σκοτώνουν το λαό. Αυτά πρέπει να δείξουμε στο λαό κ' έτσι να πολιτευτούμε. Κι α δε βγούμε μεις, θα τραβήξουμε όμως με το μέρος μας, με το μέρος της Αλήθειας, πενήντα, εκατό, κι αυτό είναι κέρδος σημαντικό... Εμείς δε νικάμε, μα νικάει η Αλήθεια.

Δημήτριος Π. Ταγκόπουλος

(1860-1926)

Θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος, ποιητής, εκδότης, δημοσιογράφος. Ο Δημήτριος Π. Ταγκόπουλος (με σπουδές Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών) είναι ιδιαίτερα σημαντική φυσιογνωμία του Δημοτικισμού, ως ιδρυτής και εκδότης του περιοδικού *Ο Νουμάς*, που υπήρξε το όργανο του μαχητικού (λογοτεχνικού και εκπαιδευτικού) δημοτικισμού, αλλά και του νεοελληνικού θεάτρου, ως δημιουργός του λεγόμενου «Θεάτρου Ιδεών», δηλαδή εκείνου του είδους όπου κυριαρχεί ο ηθικοδιδακτικός τόνος, η πολιτική θέση, η στηλίτευση (μέσω και της οξείας σάτιρας) των «κακώς κειμένων» της νεοελληνικής (κοινωνικής, πνευματικής και πολιτικής) ζωής και ο Ρεαλισμός. Ο Δημήτριος Π. Ταγκόπουλος εξέφρασε στα θεατρικά κείμενά του προοδευτικές θέσεις για την ισότητα των δύο φύλων και για την πολιτική εξυγίανση του τόπου, επηρεασμένος από τις φιλελεύθερες αστικές ιδέες και, κυρίως, από το σοσιαλισμό. Σημαντικά θεατρικά κείμενά του: *Οι αλυσίδες* (α' δημ. 1908), *Το καινούργιο σπίτι* (παράσταση, 1908), *Το μαύρο χέρι* (1911), *Ο αρχισυντάκτης* (1912), *Η Μυριέλλα* (1919) κ.ά.π. Βλ. και ΨΜΑ.

Πηγή: Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. Στο συλλογικό έργο: *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τ. Θ', 1997: 424-443

Εργογραφία
Δ.Π.
Ταγκόπουλου

¹⁴ χαντακώνομαι: ζημιώνομαι, καταστρέφομαι.

1. Φανταστείτε την εξωτερική εικόνα των θεατρικών προσώπων και συσχετίστε αυτήν με τα ονόματά τους. Παρουσιάστε στη συνέχεια τις αξίες και τις αντιλήψεις που συγκρούονται στο απόσπασμα εκφράζοντας τις απόψεις σας γύρω από αυτές.
2. Σχολίασε την παράγραφο («τον παράγραφο») της πολιτικής ομιλίας του Δήμου Στρατού καθώς και τα ακροτελεύτια¹⁵ λόγια του. Θεωρείς ότι και στη σημερινή κοινωνία είναι επίκαιρα ή όχι; Αιτιολόγησε την άποψή σου.
3. Με ποιον ήρωα του θεατρικού κειμένου ταυτίζεσαι περισσότερο και γιατί;
4. Μελέτησε τον διάλογο (π.χ. εκτενή λόγια των ηρώων, σύντομη συζήτηση, στιχομυθία) και σχολίασε τη λειτουργία του. Συμβουλέψου τα σχετικά λήμματα του βιβλίου σου.
5. Εξήγησε για ποιους λόγους θα ενέτασες το συγκεκριμένο θεατρικό κείμενο στο λεγόμενο «Θέατρο Ιδεών», αφού συμβουλευτείς το σχετικό λήμμα στο βιβλίο σου.
6. Διαβάζοντας το βιοεργογραφικό σημείωμα του Δ.Π. Ταγκόπουλου διαπιστώνουμε ότι, μεταξύ άλλων, στηλιτεύει την πολιτική πραγματικότητα. Ποια στοιχεία της σύγχρονης πολιτικής παραγματικότητας στηλιτεύει ο Ταγκόπουλος στο απόσπασμα που διαβάσατε;

¹⁵ ακροτελεύτιος: α) που με αυτόν τελειώνει κάτι· εντελώς τελευταίος, τελικός, β) έσχατος, τελευταίος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

▶ Θέατρο Ιδεών

Ο όρος ανήκει στον Γρηγόριο Ξενόπουλο («Το θέατρο των Ιδεών και ο Δ.Π. Ταγκόπουλος», *Ο Νουμάς*, 1920). Είναι η ελληνική εκδοχή του όρου «θεατρικό έργο με θέση»/ «Στρατευμένο θέατρο»/ «Ιδεολογικό θέατρο». Ο θεατρικός συγγραφέας, μέσω των θεατρικών προσώπων, εκφράζει τις κοινωνικοπολιτικές ιδεολογικές πεποιθήσεις του. Λόγου χάρη, στηλιτεύει την κοινωνική εκμετάλλευση, την αδικία, τα διάφορα ηθικά ελαττώματα, την κοινωνική υποκρισία, πλάθοντας ανάλογους χαρακτήρες. Κυριαρχεί, ουσιαστικά, η ιδεολογική πειθώ σ' αυτό το είδος θεάτρου.

Πηγές:

- Για τον όρο «θέατρο ιδεών» («θεατρικό έργο με θέση» - «Στρατευμένη λογοτεχνία») βλ. Γραμματάς. Στο: Ταγκόπουλος, 1992: σ. 13-19

Cuddon, 2010: 217-218

- Για τον όρο «Στρατευμένη λογοτεχνία» (στην οποία ανήκει, κατ' ουσίαν, το «θέατρο ιδεών») βλ. Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., κ.κ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Σ](#)

▶ Διάλογος

[...] Μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές σημασίες του όρου: (α) ο λόγος των χαρακτήρων σε οποιοδήποτε είδος αφήγησης ή θεατρικού έργου· [αν μάλιστα πρόκειται για δύο μόνο χαρακτήρες, οι Άγγλοι χρησιμοποιούν τον όρο *duologue*]. (β) το λογοτεχνικό είδος στο οποίο οι «χαρακτήρες» συζητούν ένα ζήτημα επί μακρόν. [...] Σε ό,τι αφορά τη νεοελληνική λογοτεχνία, το πλέον σημαντικό έργο του είδους αυτού είναι ο *Διάλογος για τη γλώσσα* (1924) του Διονύσιου Σολωμού. [...]

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Cuddon, 2010: 126-127

▶ Σπχομυδία

Διάλογος μεταξύ δύο ή και περισσότερων ατόμων, με σύντομες ερωτήσεις και απαντήσεις και γενικότερα, κάθε σύντομος διάλογος. || στο αρχαίο δράμα, ζωηρός διάλογος μεταξύ δύο προσώπων, στον οποίο κάθε ερώτηση ή απάντηση καταλαμβάνει έναν ή δύο μόνο στίχους.

Πηγή: [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#)

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Αμάρτησε; (αποσπάσματα)

Ρέα Λεονταρίτου (1963). *Εκκλησίες*.

Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

Ήτανε μια δροσερή απριλιάτικη αυγή: η αυγή της Λαμπρής. Ο ήλιος δεν είχε βγει ακόμα, κ' οι καμπάνες της εκκλησίας του χωριού εσημαίναν καλώντας τους πιστούς στη λειτουργία. Κ' εμπαιναν απ' όλες τις πόρτες οι άνθρωποι, πολλοί τη φορά, καθαροί, χαρούμενοι, ντυμένοι με ρούχα καινούργια, και κατόπι ο ένας τον άλλον, με τάξη κ' ευλάβεια, προσκυνούσαν τις εικόνες κ' εσταμάταιναν απέκει στη μέση της εκκλησίας κ' επαίρναν δέση στα στασίδια. Και οι γυναίκες ερχόνταν μπουλούκια -μπουλούκια, με τις άσπρες μπόλιες¹⁶ τους στο κεφάλι, με χρυσάφια στα στήθια, σεμνές, ευλαβητικές, στολισμένες, κ' έμεναν όλες μαζί ξεχωριστά στο βάθος της εκκλησίας, που δεν είχε γυναικίτη.¹⁷

Όλοι επρόσμεναν τώρα ν' αρχίσει η ακολουθία. [...]

Ήταν γέροντας ο χρυσοφορεμένος λειτουργός: μικρός, με μεγάλα λευκά γένηια, με μακριά μαλλιά ασημένα και κείνα, λιγνός, με ζάρες στο γερασμένο μέτωπό του, με γαλανά μάτια, που τα γέρα¹⁸ κ' οι νηστείες τα 'χαν ξεθωριάσει. Όλο το χωριό τον εσεβόνταν. [...]

Μα ο παπάς ήταν ανήσυχος.

Την πρώτη φορά που επρόβαλε στη δύρα, για να βλοήσει, το σθημένο του βλέμμα αναζήτησε κάποιον μέσα στον κόσμο, και με χτυποκάρδι ξεταστικά εκοίταξε

¹⁶ μπόλια: το μαντίλι που φορούν οι γυναίκες στο κεφάλι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ γυναικίτης = ο γυναικωνίτης: το υπερώο -στον χριστιανορθόδοξο ναό -πάνω από το νάρθηκα και απέναντι από το Ιερό Βήμα, στο οποίο κάθονται μόνο γυναίκες.

¹⁸ γέρα (τα): τα γηρατεία, τα γεράματα.

ένα γέροντα που εστεκότουν στην πρώτη γραμμή, και που εφαινότουν συγχυσμένος κ' εκείνος, γιατί δεν έμνεσκε¹⁹ όπως ο άλλος κόσμος ακίνητος και δεν επροσευκότουν με ευλάβεια. Κ' είπε ο παπάς με το νου του:

Εδώ θα 'ναι και κείνη. Μα το βλέμμα του δεν έλαβε καιρό να την εύρει ανάμεσα στις γυναίκες. [...]

Ο παπάς edιάβαζε πάντα πότε με χαμηλή φωνή ψιθυριστά, πότε μεγαλόφωνα και ψάλλοντας, μα από στιγμή σε στιγμή η στενοχώρια του άξαινε²⁰ και μηχανικά μόνο edιάβαζε τ' άγια τα ρήματα της δυσίας: άλλα edeότουν η καρδιά του στον ουράνιον πατέρα, άλλες έγνοιες τού ανησυχούσαν το νου. Του ήταν μελλάμενο ν' αμαρτήσσει; Εκεί ήταν κ' εκείνη. Την είχε ξαγναντήσει,²¹ όταν edυμιάτισε το πλήθος σαν κρυμμένη ανάμεσα στις γυναίκες. Η ταραχή της, ο φόβος της, η συγκίνησή της ήταν ζωγραφισμένη απάνω στ' όμορφο το πρόσωπο της νέας. Ω, η δύστυχη, ούτε αυτή δεν έφταιγε. Το 'χε απαιτήσει ο πατέρας της, ο γέροντας που εστεκότουν ορθός στην πρώτη γραμμή και που δεν επροσευκότουν. Πώς είχε κλάψει προχτές στην ξεμολόησή²² της, όταν με συντριμμένη καρδιά του 'χε μαρτυρήσει την άτυχη και απελπισμένη αγάπη της, το μεγάλο της το φταίσμα, μ' έναν άντρα παντρεμένον. Εκείνη ποτέ δε θα τολμούσε να ζητήσει τα δεία δώρα, μα ο πατέρας της την υποχρέωσε, ο πατέρας ήδελε βεβαίωση, ήδελε ή να 'ναι περήφανος από τη θυγατέρα του ή να ξεπλύνει τη ντροπή του στο αίμα! [...]

Δεν ημπορούσε, της είχε ειπεί, να την κοινωνήσει. Όχι, τέτοιαν αμαρτία δεν τη χωρούσε ο νους του. Ας μην ερχότουν καλύτερα τη Λαμπρή στην εκκλησία, ας εύρισκε μια πρόφαση, όποιαν ήδελε, ας έκανε την άρρωστη. Μα αν πάλι δεν ημπορούσε να κάμει αλλιώς κι αν έπρεπε να παρουσιαστεί για να κοινωνήσει, ας ερχότουν ανάμεσα στις άλλες γυναίκες, κι αυτός σκήμα²³ μόνο δά 'κανε πως της μεταδίνει τη σάρκα και το αίμα του Σωτήρα. Όχι, δε θα την κοινωνούσε: αυτή την αμαρτία δεν τη χωρούσε ο νους του.

Και η λειτουργία επροχωρούσε. Είχε διαβάσει κιόλας το Βαγγέλιο και βιαστικά εφαιλούδιζε τώρα τους επίλοιπους ύμνους: κι όλο η καρδιά του εστενοχωριότουν περσότερο. Θά 'θελε ο Θεός να κάμει την αμαρτία; Η θα 'φηνε να χυθεί εξαιτίας του αίμα στο χωριό του, να κλάψει κόσμος, και να χαίρεται ο πειρασμός στην άβυσσο; Ναι, εφοβότουν τώρα ο παπάς πως δε θα πετύχαινε εκείνο που 'χε συμφωνήσει. Έβλεπε πως όσο η ώρα της κοινωνιάς esίμωνε,²⁴ τόσο περσότερο ανησυχούσε ο πατέρας, που ίσως θα 'θελε να ιδεί με τα μάτια του την κόρη του να κοινωνάει, για να λάβει απόλυτη βεβαίωση.

Κ' η λειτουργία ήταν τώρα προς το τέλος. Είχαν ειπεί το «πιστεύω» και το «πατερημών», οι ψάλτες έψαλλαν το κοινωνικό,²⁵ κι ο τιμημένος γέροντας χρυσοφορμένος επρόβαλε στη μεσινή²⁶ τη θύρα καλώντας τους πιστούς να μεταλάβουν. Τα

¹⁹ έμνεσκε· μνίσκω: μένω, στέκομαι.

²⁰ αξαίνω: αυξάνω.

²¹ ξαγναντίζω και ξαγναντώ: ξεχωρίζω, διακρίνω.

²² ξεμολόηση: εξομολόηση.

²³ σκήμα [=σχήμα]: χειρονομία/ κίνηση με το χέρι.

²⁴ σιμώνω: πλησιάζω/φτάνω.

²⁵ κοινωνικό (το): ψαλμός που ψάλλεται προς το τέλος της Θείας Λειτουργίας και κατά τη διάρκεια του οποίου κοινωνούν οι ιερείς. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁶ μεσινός: μεσαίος.

χέρια του έτρεμαν, σα να ήταν παρά βαρύ τ' ασημένιο ποτήρι. Της έριξε μια ματιά κι άρχισε να κοινωνάει τον κόσμο, που κατά το συνήθειο ήταν πολύς αυτή την ημέρα. Κ' εκοινωνούσαν πρώτοι οι γέροντες, που έστρεφαν πρώτα προς το λαό ζητώντας συχώρηση, και κατόπι οι επίλοιποι²⁷ οι άντρες και τέλος οι γυναίκες. Κι ανάμεσό τους ήταν κ' εκείνη. Κάθε τόσο ο παπάς την εκοίταζε. Μα έβλεπε κιόλας πως κι ο γέροντας πατέρας όλο ανησυχούσε περισσότερο, βλέποντας ν' αφήνει να διαβαίνουν άλλες μπροστά της, τον είδε να παρατηρεί προσεχτικός την κόρη του και να ζυγώνει²⁸ σιμά της.²⁹ Κι αυτή, ωχρή τότες, με δειλό θήμα και σαν αλαλιασμένη,³⁰ έβαλε το πόδι της στο πρώτο σκαλί. Ο πατέρας σιμά της εκοίταζε. Και μ' αναγάλλιασή του είδε τον άγιο γέροντα να της βάζει, ατάραχος τώρα, τη λαβίδα με την κοινωνία στο στόμα, ενώ με την ψιλή του φωνή επρόφερε τα τυπικά:

Εις άφεσιν αμαρτιών και εις ζωήν την αιώνιον.

Κωνσταντίνος Θεοτόκης

(1872-1923)

Πεζογράφος, ποιητής, μεταφραστής. Γόνος αρχοντικής κερκυραϊκής οικογένειας, με ιδιαίτερη κλίση στα μαθηματικά, στη φιλοσοφία και στις ξένες γλώσσες, πήγε το 1889 στο Παρίσι, για να σπουδάσει φυσική και μαθηματικά, όμως τον επόμενο χρόνο σταμάτησε τις σπουδές του λόγω της σπατάλης των χρημάτων. Μέχρι το 1909 έζησε στην Κέρκυρα και σε ευρωπαϊκές χώρες, μελετώντας φιλοσοφία στα πανεπιστήμια του Γκρατς (1898) και του Μονάχου (1907-1909). Με ιδιαίτερο ζήλο επιδόθηκε, επίσης, στη μελέτη της αρχαιοελληνικής και της αρχαίας ινδικής (=σανσκριτικής) λογοτεχνίας. Έλαβε μέρος, ως εθελοντής, στην Κρητική Επανάσταση (1896) καθώς και στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο, στη Θεσσαλία (1897). Είχε στενές φιλικές σχέσεις με τον Λ. Μαβίλη, τον Κ. Χατζόπουλο και τον Δ. Ταγκόπουλο. Ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης είναι από τους πιο σημαντικούς πεζογράφους της περιόδου 1900-1920. Ανανέωσε την (επαρσιακή) ηθογραφία με την εισαγωγή, στο κερκυραϊκό περιβάλλον, του κοινωνικού προβληματισμού και της έντονης κριτικής προς την κοινωνική/οικονομική εκμετάλλευση. Αξιοποίησε τα διδάγματα του ευρωπαϊκού κοινωνικού και ψυχολογικού Ρεαλισμού και του Νατουραλισμού, για να καταδείξει την ταξική εκμετάλλευση (των αγροτών και των εργατών τόσο από τους πλούσιους ευγενείς όσο και από τους ανερχόμενους Κερκυραίους αστούς, αλλά και των ξεπεσμένων ευγενών από τους νεο-αστούς) καθώς και τα πρωτόγονα ένστικτα και πάθη της ανθρώπινης φύσης (απληστία, κακία, ζηλοφθονία). Ως δημοτικιστής, χρησιμοποιεί, ως βάση, στα πεζογραφήματά του τη δημοτική, με άφθονους όμως κερκυραϊκούς (κορφιάτικους) ιδιωτισμούς. Θητεύοντας, αρχικά, στο Νιτσεϊσμό και στον Αισθητισμό, μεταβαίνει, έπειτα, στο Σοσιαλισμό. Ως ποιητής καλλιέργησε το ερωτικό σονέτο (1895-1920). Πολύγλωσσος, μετέφρασε λογοτεχνικά έργα από την αρχαιοελληνική, τη ρωμαϊκή και την ινδική γραμματεία έως τη νεότερη ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Τα πιο γνωστά λογοτεχνικά αφηγήματά του είναι: *Η τιμή και το χρήμα* (1914), *Ο κατάδικος* (1919), *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα* (1920), *Οι σκλάβοι στα δεσμά τους* (1922). Βλ. και ΨΜΑ.

Πηγή: Δάλλας, Γ. Στο συλλογικό έργο: *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τ. Ι', 1997: 182-187

► Μπορείτε να δείτε το αφιέρωμα στον Κωνσταντίνο Θεοτόκη από το Αρχείο της ΕΡΤ. Εκπομπή: ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «Κωνσταντίνος Θεοτόκης».

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς. Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1999)

Κωνσταντίνος
Θεοτόκης

²⁷ επίλοιποι (οι): οι υπόλοιποι.

²⁸ ζυγώνω: πλησιάζω.

²⁹ σιμά: (επίρ.) κοντά.

³⁰ αλαλιάζομαι: τρελαίνομαι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Ρεαλισμός

Καλλιτεχνική/λογοτεχνική τεχνοτροπία (καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα). Πρεσβεύει την πιστή και πειστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας. Εφαρμόζει, δηλαδή, την αρχή της αληθοφάνειας (της αριστοτελικής «μιμήσεως»). Ουσιαστικά, ο ρεαλιστής λογοτέχνης/πεζογράφος απεικονίζει πιστά τα κοινωνικά προβλήματα σε ορισμένο τόπο και χρόνο (π.χ. τη φτώχεια, την ανεργία, την εκμετάλλευση του ανίσχυρου από τον ισχυρό, την υποδεέστερη θέση της γυναίκας μέσα στην ανδροκρατούμενη κοινωνία και, γενικότερα, τις άδικες και άνισες σχέσεις που δημιουργεί το κεφαλαιοκρατικό/καπιταλιστικό οικονομικοκοινωνικό σύστημα: *κοινωνικός/κριτικός ρεαλισμός*). Συγχρόνως, ο ρεαλιστής λογοτέχνης δεισιδύει στον ψυχισμό του ήρωα/των ηρώων. Αναλύει τις συναισθηματικές διακυμάνσεις τους, τα κίνητρα των πράξεών τους, τις αντιλήψεις, τη βιοθεωρία και την κοσμοθεωρία τους, τις εσωτερικές τους αντιφάσεις, τις συγκρούσεις ανάμεσα στις επιθυμίες τους και τις κοινωνικές επιταγές, ανάμεσα στον προσωπικό τους κώδικα αξιών και στον κυρίαρχο κοινωνικό/πολιτισμικό αξιακό κώδικα (*ψυχολογικός ρεαλισμός*).

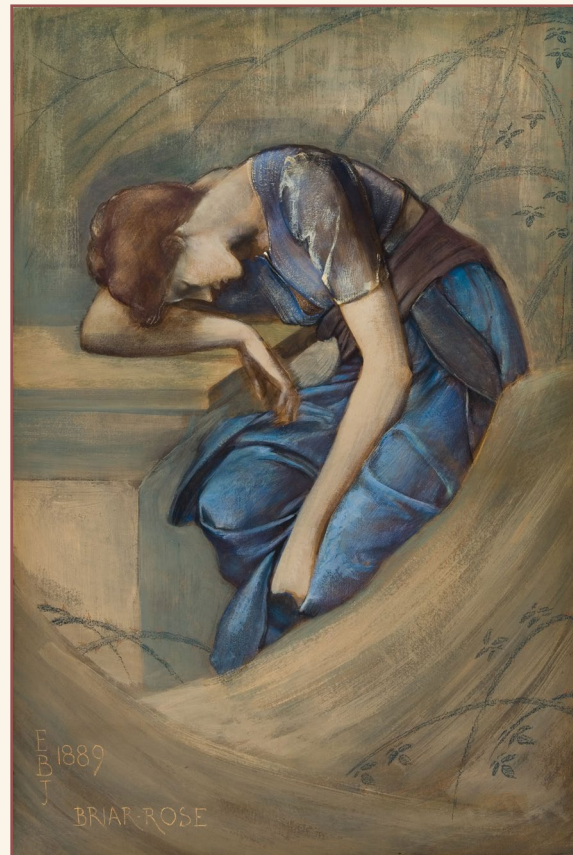
Ο ρεαλισμός εμφανίζεται στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία γύρω στα 1850 και έπειτα, ως εναντίωση στον ρομαντισμό (στο ξεχείλισμα της φαντασίας, στο έντονο μεταφυσικό στοιχείο). Στη νεοελληνική λογοτεχνία/πεζογραφία εμφανίζεται έντονα γύρω στο 1880 και ύστερα, με το μυθιστόρημα *Λουκής Λάρας* (1879) του Δ. Βικέλα και με τα διηγήματα του Γ.Μ. Βιζυηνού, του Α. Παπαδιαμάντη, του Α. Καρκαβίτσα και άλλων (στο πλαίσιο της ελληνικής ηθογραφίας). Πρώιμες φανερώσεις του ρεαλισμού εντοπίζονται στα λογοτεχνικά πεζογραφήματα *Θάνος Βλέκας* (1855) του Π. Καλλιγά, *Η πάπισσα Ιωάννα* (1866) του Ε. Ροΐδη και *Η Στρατιωτική Ζωή εν Ελλάδι* (1870-71) άγνωστου συγγραφέα.

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., x.x.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Ρ](#)

1. Παρουσίασε τον τόπο, τον χρόνο και τους κεντρικούς ήρωες του διηγήματος.
Βλ. και ΨΜΑ.
2. Ανάλυσε την τραγική θέση της κοπέλας και το δίλημμα του ιερέα.
 - α) Διάδρομος συνείδησης της κοπέλας: παραταγμένοι/παραταγμένες αριστερά και δεξιά, καθώς βαδίζει η κοπέλα, θυμίζετε τα συμβάντα που οδηγούν στην τραγική θέση της.
 - β) Διάδρομος συνείδησης του ιερέα: παραταγμένοι/παραταγμένες αριστερά και δεξιά, καθώς βαδίζει ο ιερέας, ψιθυρίζετε τις σκέψεις που του προκαλούν το δίλημά του.
 - γ) Παραθέστε τους δύο κόσμους αξιών που συγκρούονται στη συνείδηση του ιερέα και, στη συνέχεια, σχολιάστε την υπερίσχυση του ενός από τους δύο.
3. Επισήμανε τα αποσπάσματα του διηγήματος που συμβάλλουν στην κορύφωση του αφηγηματικού ενδιαφέροντος (π.χ. όξυνση της περιέργειας του αναγνώστη/της αναγνώστριάς, όξυνση της αγωνίας του/της).
4. Εξήγησε για ποιους λόγους θα μπορούσε να θεωρηθεί ρεαλιστικό το συγκεκριμένο πεζογράφημα, αφού λάβεις υπόψη το λήμμα *Ρεαλισμός*.
5. Ο Κ. Θεοτόκης θεωρείται σημαντικός εκπρόσωπος του κοινωνικού μυθιστορήματος στο πλαίσιο της λογοτεχνικής γενιάς του 1880. Τεκμηριώστε τον παραπάνω χαρακτηρισμό με στοιχεία του κειμένου, αφού συμβουλευτείτε το λήμμα για την *πεζογραφία της Γενιάς του 1880* (βλ. Παράρτημα, ΨΜΑ *Λογοτεχνικές Γενιές/Περίοδοι/Σχολές*).
6. Δουλεύοντας ομαδοσυνεργατικά, εντοπίστε τις αναδρομές του κειμένου και δραματοποιήστε καθεμιά περίπτωση ως βουβή σκηνή. Σχολιάστε τη λειτουργία των αναδρομών στο απόσπασμα (βλ. και ΨΜΑ *Αναδρομική Αφήγηση και Παράρτημα: ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία*).

Θεοτόκης-
Αμάρτησε:

Sir Edward Burne-Jones (1889). *Μελέτη για την «Αυλή»* (The Briar Rose Series - Study for «The Garden Court»).
Πηγή: Birmingham Museums

Αναδρομική
Αφήγηση

Μάγδα Λεβεντάκου (χ.χ.). *Διάλογοι*.

Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

– Τι γυρεύεις στην Αγγλία; Σε τι μπορώ να σε βοηθήσω; τον είχε ρωτήσει ο φίλος του, αφού δείπνησαν και ρουφούσαν αργά σε κρουσταλλένια ποτήρια το διαλεχτό κρασί. Το γράμμα σου ήταν ακαθόριστο, ακατάστατο, δεν κατάλαβα.

Ο Κοσμάς κοίταξε το φίλο του, δίστασε. Καλοξωισμένος, ανύπαντρος, χωρίς έγνοιες· γράφει τραγούδια και μυθιστορήματα από ανία³¹ στον τοίχο δυο πορτραίτα των προγόνων με άσπρες περούκες· έξω καταπράσινο λιβάδι, νωθρό, υγρό, ευτυχημένο. Τι να του πει; ντράπηκε. Τι μπορούσε να καταλάβει;

– Ήρθα να δω μερικούς φίλους, είπε και σώπασε.

– Όχι, είπε ο φίλος του, το γράμμα σου ήταν γεμάτο ανησυχίες. Μιλούσες για τη φρίκη του πολέμου και για την αγάπη, θαρρώ, και για την ανθρωπότητα... Τι έπαδες;

– Θυμάσαι, Λιούης, τα όσα είδαμε και κάμαμε οι δυο μας με το αεροπλάνο μας; Τα χωριά που κάψαμε, τους ανθρώπους που σκοτώσαμε, τα καράβια που βουλιάξαμε; Θες να ξαναπιάσεις μίαν τέτοια δουλειά; Θες να ξαναγίνει πόλεμος;

– Μήτε δέλω μήτε δε δέλω, Κοσμά· μα αν γίνει, θα προσπαθήσω να παίξω καλά το παιχνίδι.

³¹ ανία: πλήξη, βαρεμάρα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ο Κοσμάς τινάχτηκε.

– Ποιο παιχνίδι; Το λες αυτό παιχνίδι;

Ο φίλος γέλασε.

– Μη θυμώνεις, Κοσμά· βρίσκεσαι, είπαμε, στην Αγγλία, μην το ξεχνάς, στη χώρα του παιχνιδιού. Κι η ζωή αλάκερη³² είναι παιχνίδι και χρέος σου είναι να ξέρεις καλά τους νόμους του παιχνιδιού και σύμφωνα με αυτούς να νικήσεις. Να παίζεις καλά το παιχνίδι, είτε φουτμπόλ είναι, είτε πόλεμος, είτε αλάκερη η ζωή, αυτή 'ναι η πρώτη αυστηρότατη εντολή στον εγγλέζικο δεκάλογο. Αν νικήσεις, δεν πρέπει να περηφανεύεσαι· αν νικήθηκες, δεν πρέπει να ντρέπεσαι· πρέπει να ντρέπεσαι μονάχα αν έπαιξες κακά και γι' αυτό νικήθηκες. Αν τώρα μέσα στους νόμους του παιχνιδιού είναι να σκοτώνεις και να σκοτώνεσαι, τι φταις εσύ; Τέτοιο είναι το παιχνίδι που παίζεις· ακολούθα τους νόμους του. Μια θεια μου, που ο γιος της σκοτώθηκε στη Δουγκέρκη, καλά πολεμώντας, έγραψε στον τάφο του τον απλότατο τούτον εγγλέζικο ύμνο: «Έπαιξε καλά το παιχνίδι». Καταλαβαίνεις, Κοσμά; Μεγαλύτερο εγγλέζικο εγκώμιο δεν υπάρχει.

– Εγώ 'μαι Κρητικός, θάρβαρος και δεν καταλαβαίνω, αποκρίθηκε ο Κοσμάς και σηκώθηκε σα να 'θελε να φύγει.

Μα έξω ήταν νύχτα, έβρεχε. Στράφηκε στο φίλο του:

– Ο πόλεμος δεν είναι παιχνίδι, Λιούης, είπε. Μπορεί εσύ να παίζεις, μπορεί να παίζει κι ο αντίπαλός σου· μα τα γυναικόπαιδα που σκοτώνεις;

Ζύγωσε το φίλο του.

– Δεν υπάρχουν, φώναξε, εδώ, στην πολιτισμένη Ευρώπη, άνθρωποι ν' αγαπούν τους ανθρώπους;

Ο Λιούης σήκωσε τους ώμους, ξαναγέμισε τα ποτήρια.

– Καλώς όρισες, Κοσμά, είπε, στο παλιό αρχοντικό μας, στην Αγγλία. Έφτασες μόλις σήμερα, δεν μπήκες ακόμα στο παιχνίδι να μάθεις τους νόμους του παιχνιδιού· γι' αυτό βιάζεσαι, γι' αυτό φωνάζεις και λες υπερβολές· ο Θεός να δώσει να μείνεις πολύ μαζί μας και να μάθεις να παίζεις.

Σήκωσε ο Κοσμάς το ποτήρι του:

– Ο Θεός να δώσει, είπε, ν' αλλάξουν οι νόμοι του παιχνιδιού σας!

³² αλάκερη [=ολάκερη]: ολόκληρη.

Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957)

Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, στοχαστής, μεταφραστής. Από τους πιο σημαντικούς λογοτέχνες της Ελλάδας και από τους πιο γνωστούς παγκοσμίως Νεοέλληνες λογοτέχνες (μαζί με τον Κ.Π. Καβάφη). Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αναγορεύτηκε διδάκτωρ νομικής (1906). Στα 1907-1909 ακολούθησε ανώτερες σπουδές νομικής στο Παρίσι και παρακολούθησε μαθήματα Φιλοσοφίας δίπλα στον Ανρί Μπερξόν. Πολυταξιδεμένος, συγγραφέας ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, προπάντων όμως φιλοσοφικός νους, επηρεάστηκε σχεδόν από τους πάντες: από την αρχαιοελληνική πολιτισμική κληρονομιά και την ινδουιστική και βουδιστική παράδοση μέχρι τον Νιτσεϊσμό και τον Σοσιαλισμό. Αναζήτησε επίμονα και επίμοχθα την ενότητα (σώματος-πνεύματος, ανθρώπου-φύσης-κοινωνίας, εθνικού-οικουμενικού) και έγινε πασίγνωστος ως πεζογράφος/μυθιστοριογράφος. Το καζαντζακικό μυθιστόρημα εντάσσεται, καταφανώς, στην ευρωπαϊκή παράδοση του μυθιστορημάτων Ιδεών/φιλοσοφικού μυθιστορημάτων. Χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του είναι η δημοτική γλώσσα, με έντονο το προφορικό στοιχείο, οι εκτενείς δοκιμακές παρεκβάσεις εκ μέρους του αφηγητή, η αναπαραστατική/περιγραφική δύναμη και, φυσικά, ο πλούσιος φιλοσοφικός προβληματισμός του, στρεφόμενος πάντα γύρω από κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και υπαρξιακά/οντολογικά, όπως: η προσωπική ευθύνη, η ατομική και συλλογική ηθική, το χρέος του πνευματικού δημιουργού, οι αντιφάσεις των πολιτικών επιλογών, η διάχυτη μεταφυσική αγωνία (ποιος είναι ο προορισμός του ανθρώπου, πώς καταξιώνουμε την ανθρώπινη ιδιότητα στη ζωή κ.ά.). Αυτός ο πλούσιος στοχασμός διατρέχει όλη τη λογοτεχνική και δοκιμακή/φιλοσοφική παραγωγή του Καζαντζάκη.

Εμφανίζεται στα γράμματα το 1906 (με το ψευδώνυμο Κάρμα Νιρβαμή) με το δοκίμιο «Η αρρώστια του αιώνας». Την ίδια χρονιά δημοσιεύει το εκτενές λυρικό πεζό *Όφεις και κρίνο*. Το πιο γνωστό δοκιμακό/φιλοσοφικό έργο του είναι το *Salvatores Dei. Ασκητική* (1927). Κάποια θεατρικά του έργα είναι: *Ο πρωτομάστορας* (1910), *Νικηφόρος Φωκάς* (1927), *Ο Καποδίστριας* (1946). Πλούσια είναι και η παραγωγή των ταξιδιωτικών του εντυπώσεων (π.χ. *Τι είδα στη Ρουσία. Από τα ταξίδια μου*, 3 τόμοι, 1928· *Ταξιδεύοντας Α΄. Ισπανία*, 1937 κ.ά.). Επίσης, μετέφρασε πολλά παιδικά βιβλία και φιλοσοφικές μελέτες, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* του Ομήρου (μαζί με τον Ι. Θ. Κακριδή), όπως επίσης και τη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη. Συγχρόνως, έγραψε μία μυθιστορηματική βιογραφία για τον Φραγκίσκο της Ασίζης (*Ο φτωχούλης του Θεού*, 1956) καθώς και τη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του (*Αναφορά στον Γκρέκο*, 1961). Μυθιστορήματα: *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* (1946), *Ο καπετάν Μιχάλης* (1953), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (1954), *Ο τελευταίος πειρασμός* (1955), *Οι αδερφοφάδες* (1963). Τέλος, ο Καζαντζάκης θεωρούσε ως *magnum opus* την εκτενή ποιητική σύνθεσή του *Οδύσεια* [έτσι γραμμένη η λέξη από τον ίδιο στην α΄ έκδοση] (1938).

Πραγματοποίησε πλήθος ταξιδιών στο εξωτερικό, αρκετές φορές ως ανταποκριτής εφημερίδων. Υπήρξε ως γενικός διευθυντής στο Υπουργείο Περιθάλψεως (1919), διορίστηκε Υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου (1945) και εργάστηκε ως σύμβουλος λογοτεχνίας στην UNESCO (1946). Διετέλεσε πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Συγγραφέων. Το 1956 τιμήθηκε με το Βραβείο Ειρήνης και προτάθηκε ως υποψήφιος για το Νόμπελ Λογοτεχνίας εννέα φορές. Το έργο του έχει μεταφραστεί και εκδοθεί σε περισσότερες από 50 χώρες και έχει διασκευαστεί για το θέατρο, τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

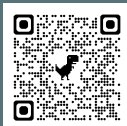
Πηγές: Στεργιόπουλος, Κ. Στο συλλογικό έργο: *Η ελληνική ποίηση*, τ. Γ΄, 1980: 156-167, Ζήρας, Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 966-969 και [Μουσείο Ν. Καζαντζάκη](#)

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ με τίτλο
«Το χρονικό μιας δημιουργίας, Ν. Καζαντζάκης-Μπ. Μαρτινού» από το Αρχείο της ΕΡΤ.

Σενάριο-Σκηνοθεσία: Γιώργος Αγαθονικιάδης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1997)

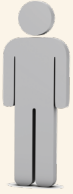

Για το έργο
«Ο Ανήφορος»

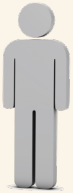

Διαδραστικό
βιβλίο με
κριτικά κείμενα
για τον Νίκο
Καζαντζάκη

1. Παρουσίασε τις ιδιότητες (π.χ. όνομα, εθνικότητα, εργασία) των δύο πρωταγωνιστών του μυθιστορήματος, τα χαρακτηριστικά τους και τον χώρο όπου εκτυλίσσεται η υπόθεση.

Ιδιότητες	
Χαρακτηριστικά	
Σκηνικό	

Ιδιότητες	
Χαρακτηριστικά	
Σκηνικό	

2. Ο αφηγηματικός τρόπος του διαλόγου δεσπάζει στο κείμενο. Διαβάστε μεγαλόφωνα τον διάλογο σε δυάδες. Κατόπιν συζητήστε τι θεωρείτε ότι επιτυγχάνεται με την εκτενή χρήση του.
3. Ανάλυσε τις διαφορετικές κοσμοθεωρίες (αντιλήψεις για τον κόσμο και την κοινωνία) που συγκρούονται στο απόσπασμα. Ποιος από τους δύο άντρες εκπροσωπεί πραγματικά το «βάρβαρο» σκεπτικό και ποιος το «πολιτισμένο», κατά τη γνώμη σου;
4. Επίλεξε άλλον έναν ή και δύο λογοτέχνες και σύγκρινε τις αναφορές τους στη βάρβαρη, την πολιτισμένη διάσταση ή τη θεϊκή εξουσία με τη βοήθεια των συμφραστικών πινάκων ([Ανεμόσκαλα](#), [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα](#)). Ειδικότερα αναζήτησε τις λέξεις: πόλεμος, βάρβαρος, Θεός.

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Το ρεύμα του ρεαλισμού

1. Ποιο λογοτεχνικό κείμενο από τα τέσσερα σε επηρέασε περισσότερο συναισθηματικά και γιατί;
2. Σε χαρτόνι του μέτρου ή, πιο απλά, στον πίνακα της τάξης σας γράψτε το σύνθημα που αποδίδει το περιεχόμενο των κειμένων της συστάδας. Ψηφίστε όλοι/όλες μαζί για το πιο εύστοχο σύνθημα.
3. Σχεδιάσε τον ιστοριοπίνακα³³ ενός κόμικ, στο οποίο θα εκφράζουν τα παράπονά τους σχετικά με τον «πύρινο» λόγο του Δήμου Στρωτού, ο Αγλύκαντος και ο Γυαλιστός. Τα παράπονα θα απευθύνονται στον Αρχηγό του κόμματος, τον Καλόκαρδο.
4. Εντόπισε και κατάγραψε τα στοιχεία του ρεαλισμού (βλ. και ΨΜΑ) στην απεικόνιση είτε του εξωτερικού είτε του εσωτερικού-ψυχικού κόσμου, στο διήγημα «Αμάρτησε;» του Κ. Θεοτόκη και στο μυθιστόρημα *Ο ανήφορος* του Ν. Καζαντζάκη.

³³ Ιστοριοπίνακας: Πρόκειται για μια πρακτική από τον χώρο του κινηματογράφου, η οποία εξυπηρετεί τον προκαταρκτικό σχεδιασμό της ψηφιακής ιστορίας στον άξονα του χρόνου αλλά και στο επίπεδο της διάδρασης μεταξύ των διαφόρων τρόπων που αξιοποιούνται για τη δημιουργία της (ήχος, εικόνα, μουσική, μεταβάσεις, τίτλοι κειμένου). Πηγή: Γκουτσιουκώστα, 2020: 81-82.

Υστερόγραφο

Χρόνος της Ιστορίας και Χρόνος της Αφήγησης - τα είδη της αναχρονίας

Χρονική σειρά είναι η σχέση ανάμεσα στον Χρόνο της Ιστορίας (ΧΙ), δηλαδή στη (γραμμική) διαδοχή των γεγονότων, όπως συμβαίνουν στον «πραγματικό» χρόνο ή όπως θα συνέβαιναν στον «πραγματικό» χρόνο, και στον Χρόνο της Αφήγησης (ΧΑ), δηλαδή στη σειρά με την οποία επιλέγει να παρουσιάσει τα γεγονότα μέσα στο (λογοτεχνικό) αφηγηματικό κείμενο ο αφηγητής.

Έστω ότι διαβάζουμε ένα (λογοτεχνικό) αφηγηματικό κείμενο που η υπόθεσή του αφορά τα γεγονότα που ζει ένας ήρωας κατά τη διάρκεια μίας ημέρας (πρωί, μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ). Ο Χρόνος της Ιστορίας (ΧΙ) είναι η σειρά/διαδοχή των γεγονότων, όπως συμβαίνουν «κανονικά», στον «πραγματικό» χρόνο:

πρωί → μεσημέρι → απόγευμα → βράδυ.

Ο Χρόνος της Αφήγησης (ΧΑ) είναι η σειρά που επιλέγει ο αφηγητής να διευθετήσει/διατάξει τα γεγονότα της ιστορίας (του ΧΙ) στο κείμενο.

Εάν επιλέγει να τα παρουσιάσει με την ίδια (χρονική) σειρά που συμβαίνουν στον «πραγματικό» χρόνο (δηλαδή:

ΧΙ: πρωί → μεσημέρι → απόγευμα → βράδυ,

ΧΑ: πρωί → μεσημέρι → απόγευμα → βράδυ),

τότε μιλάμε για γραμμική αφήγηση.

Αναχρονία υπάρχει όταν ο αφηγητής παρουσιάζει στο κείμενο τα γεγονότα της ιστορίας με άλλη σειρά από αυτήν που (υποτίθεται ότι) συμβαίνουν στον «πραγματικό» χρόνο.

Τα είδη της αναχρονίας είναι:

- α) *αρχή (της αφήγησης) in medias res*: η αφήγηση αρχίζει από ένα π ρ ο κ ω ρ η μ έ ν ο σημείο της ιστορίας (όχι από την αρχή της ιστορίας). Λόγου χάρη, στο προαναφερθέν παράδειγμα, η αφήγηση αρχίζει από το μεσημέρι/το απόγευμα/(όχι από το πρωί).
- β) *αναδρομή*: ενώ η αφήγηση έχει φτάσει σ' ένα ορισμένο (χρονικό) σημείο της ιστορίας (π.χ. στο απόγευμα), ο αφηγητής «διακόπτει» την εξιστόρηση διηγούμενος γεγονότα π ρ ο γ ε ν έ σ τ ε ρ α (π.χ. συμβάντα που αφορούν το πρωί/το μεσημέρι).
- γ) *προαγγελία/προδρομική αφήγηση/πρόληψη*: ο αφηγητής διηγείται εκ των προτέρων γεγονότα που, στην ιστορία, συμβαίνουν σε μεταγενέστερο χρονικό στάδιο (π.χ. ενώ η αφήγηση βρίσκεται στην έκθεση γεγονότων του πρωινού, μετά ο αφηγητής διηγείται γεγονότα του απογεύματος ή της νύχτας: δηλαδή, υπερπηδά τα γεγονότα του μεσημεριού και εκθέτει γεγονότα, που, στον «πραγματικό» χρόνο της ιστορίας, συμβαίνουν (πολύ ή λίγο) αργότερα).

Πηγή: Συγγραφική Ομάδα

Καβάφης, Κ.Π. [1913] (³1993). «Όσο μπορείς». *Τα ποιήματα. τ. Α' (1897-1918)*. Νέα Έκδοση του Γ.Π. Σαββίδη. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 31.

Χάκκας, Μάριος [1972] (2008). «Το ψαράκι της γυάλας». *Άπαντα*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 155-162.

Σεφέρης, Γιώργος [1931] (2014). «Άρνηση». *Στροφή*. Στο: *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 13.

Ελύτης, Οδυσσεάς [1985] (2002). «Μυρίσαι το άριστον Ι». *Ο μικρός Ναυτίλος. Ποίηση*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 497.

Σαχτούρης, Μίλτος [1952] (2014). «Τα ποτάμια». *Ποιήματα (1945-1998)*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 86.

δελτίο

εξόδου

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Με τη φωνή της συνείδησης»

Το κουδούνι
για διάλειμμα χτύπησε.
Βγαίνοντας από την τάξη
σε σειρά, συζήτησε
με τον/την εκπαιδευτικό
που στέκεται στην πόρτα
για σκέψη ή ένα συναίσθημα
που σου προκάλεσε η μελέτη
της συστάδας κειμένων.

Αναστοχασμός
«Με τη φωνή της συνείδησης»

Ανώνυμος (περ. 1840).

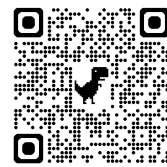
Διάδρομος χαρακτήρων από τα έργα του Σαίξπηρ
(*Procession of Characters from Shakespeare's Plays*).
Πηγή: Yale Center for British Art, Paul Mellon Fund

Thomas Lawrence (1769-1830).
J.P. Kemble στον ρόλο του Άμλετ
(*J.P. Kemble in the role of Hamlet*).
Πηγή: Wellcome Collection

Άστραψε η απόφαση κι αμέσως την σβήνει την δαμπώνει
η υγρασία της σκέψης. Και τα έργα τα μεγάλα
που γι' αυτά γεννήθηκαν. Μονάχα γι' αυτά γεννήθηκαν
δεν τα τολμάς.

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, Άμλετ (Μτφρ. Γιώργος Χειμωνάς)

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Μικρά ή μεγάλα διλήμματα απασχολούν ή -ενίοτε- ταλαιπωρούν τον νου του ανθρώπου σε όλη τη διάρκεια του βίου του. Θα μπορούσε να πει κανείς, χωρίς υπερβολή, ότι το άθροισμα των επιλογών και των αποφάσεών του συγκροτεί την ίδια του τη ζωή. Η ανταπόκριση του καθενός στις προκλήσεις άλλοτε είναι αβίαστη, αυτονόητη και αυθόρμητη, άλλοτε όμως είναι βασανιστική, αγωνιώδης και ψυχοφθόρα. Μπορεί να υπαγορεύεται από τη φωνή της συνείδησής του ή από έναν αδιαπραγμάτευτο ηθικό κώδικα, αλλά μπορεί και να υποβάλλεται από τη λογική του συμφέροντος και του ωφελιμισμού. Αυτές τις διαδρομές του ανθρώπινου νου θα μας βοηθήσουν να ανιχνεύσουμε τα λογοτεχνικά και εικαστικά έργα της παρούσας συστάδας.

Τα κείμενα της συστάδας

Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος [1897] (1984). «Ερως-Ηρως» (αποσπάσματα). Διήγημα.

Χατζόπουλος, Κωσταντίνος [1916] (1991). «Ο πύργος του Αλιβέρη» (αποσπάσματα). Διήγημα.

Θεοτοκάς, Γιώργος [1937] (1968). *Το Δαιμόνιο* (αποσπάσματα). Μυθιστόρημα.

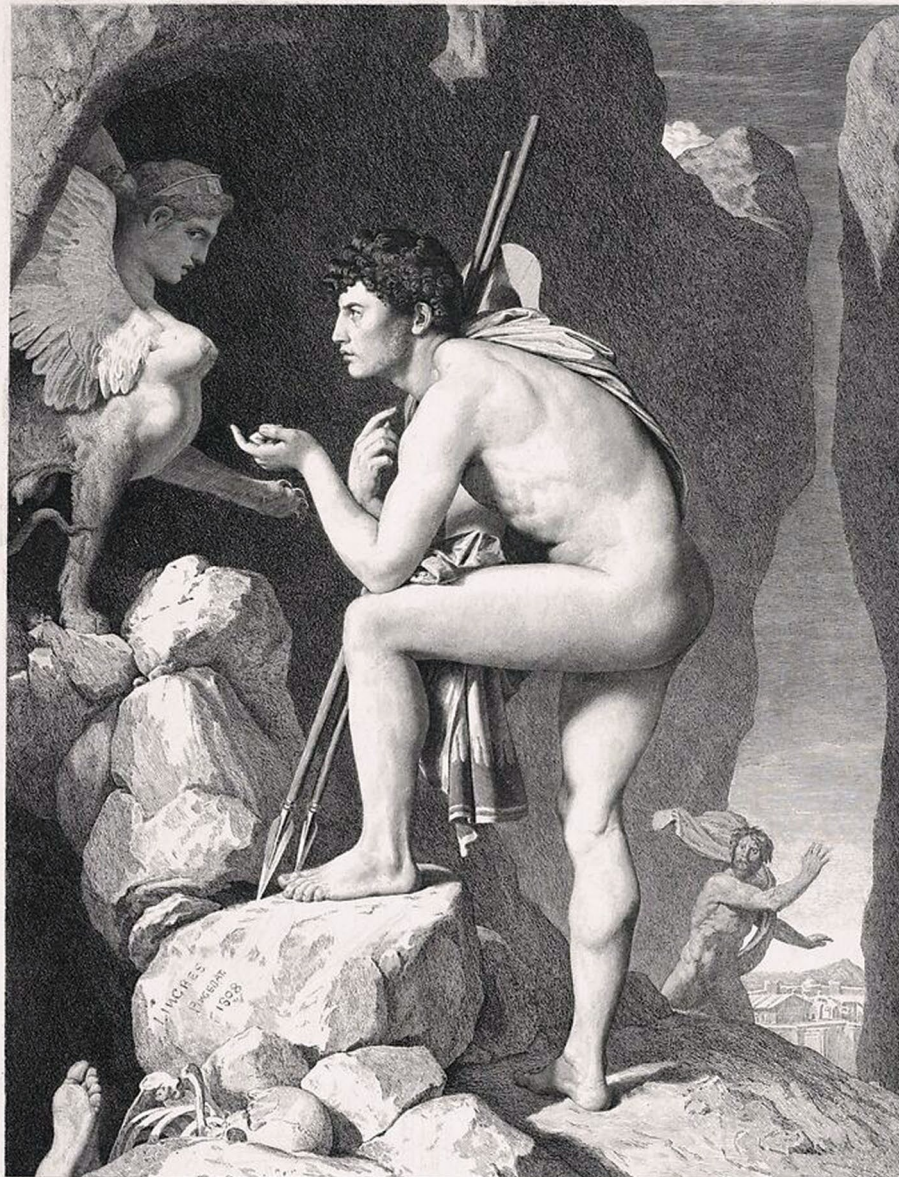
Σαμαράκης, Αντώνης [1954] (2009). «Ζητείται ελπίς» (αποσπάσματα). Διήγημα.

Λέξεις – κλειδιά

δημοτική γλώσσα, ηθική, ηθογραφία, καθαρεύουσα, προσωπικά διλήμματα, ρεαλισμός, υπαρξιακά ερωτήματα, ψυχολογικός ρεαλισμός, ωφελιμισμός, bildungsroman

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αφουγκράζεσαι τις εσωτερικές αντινομίες και τις ψυχικές οδύνες πριν από μια καθοριστική απόφαση
- κατανοείς τις υπαρξιακές αγωνίες των χαρακτήρων των κειμένων και να προβληματίζεσαι πάνω σ' αυτές
- διαχωρίζεις την ηθική από την ωφελιμιστική συμπεριφορά
- εμβαθύνεις σε καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα, όπως ο ρεαλισμός, ο ψυχολογικός ρεαλισμός, η ηθογραφία και το μυθιστόρημα διαμόρφωσης/διάπλασης/μαθητείας (*bildungsroman*)
- εντοπίζεις/σχολιάζεις την παρομοίωση
- αναγνωρίζεις τους αφηγηματικούς τρόπους
- διακρίνεις ποικιλίες της γλώσσας, όπως η δημοτική και η καθαρεύουσα
- συσχετίζεις τον τίτλο με το κείμενο και να σκιαγραφείς τους χαρακτήρες
- δημιουργείς σε ψηφιακό περιβάλλον συνθήματα και βιντεοποιήματα
- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου και να νιώθεις την ικανοποίηση της αλληλεπίδρασης και της δημιουργικής συνεργασίας προσεγγίζοντας λογοτεχνικά το ζήτημα των προσωπικών διλημάτων

F. Gaillard sculp.

Ingres Pinxit.

Claude-Ferdinand Gaillard (1867).

Οιδίποδας και Σφίγγα (Oedipus and the Sphinx).

(Χαρακτικό σε χοντρό χαρτί).

Πρωτότυπο: Jean-Auguste-Dominique

Ingres (1808).

Λύνοντας το αίνιγμα της Σφίγγας.

Πηγή: The Met Museum

[...]

Εκεί που σμίγανε τα χέρια τους οι μύστες
ευλαβικά πριν μπουν στο τελεστήριο
τώρα πετάνε τ' αποτσιγάρα οι τουρίστες
και το καινούργιο παν να δουν διυλιστήριο.

[...]

Νίκος Γκάτσος,
«Ο εφιάλτης της Περσεφόνης»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η τεχνολογική εξέλιξη, καθώς μετασχηματίζει τον καθημερινό τρόπο ζωής τόσο σε υλικό όσο και σε διανοητικό επίπεδο, δημιουργεί -πέρα από τον αρχικό ενθουσιασμό- προβληματισμό και ανησυχία στις κριτικά σκεπτόμενες συνειδήσεις (όπως αυτές των λογοτεχνών) για ενδεχόμενη επιζήμια χρήση της εις βάρος του κοινού καλού. Η λογοτεχνία -διά της έλλογης υπερβολής- συχνά παρουσιάζει τις πολύμορφες επιστημονικές και τεχνολογικές κατακτήσεις διεγείροντας συζητήσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας. Είναι, όμως, πάντα επίκαιρος ο λογοτεχνικός στοχασμός, μιας και μας θυμίζει εγκαίρως την αποφυγή της ύβρεως (εδώ της τεχνολογικής) καθώς και την αρχαιοελληνική ρήση «πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος».

Τα κείμενα της συστάδας

Βασιλικός, Βασίλης [1961] (1994). «Το Φύλλο» (αποσπάσματα).
1ο μέρος αφηγηματικής τριλογίας.

Όργουελ, Τζορτζ [1949] (1978). 1984. Ο Μεγάλος Αδελφός
(Ν. Μπάρτη, Μτφρ.) (αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα.**

Λουντέμης, Μενέλαος [1973] (2016). «Πρόοδος». **Ποίημα.**

Μοδινός, Μιχάλης [2013]. Άγρια Δύση (αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα.**

Λέξεις – κλειδιά

αλληγορία, ανελευθερία, βιοηθική, δυστοπία, εγκλεισμός, ηλεκτρονικά συστήματα παρακολούθησης, κλιματική κρίση, κλιματικός πρόσφυγας, Μεγάλος Αδελφός, παγκοσμιοποίηση, σύμβολο, φύση

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- προβληματίζεσαι ουσιαστικά σε σχέση με τις προκλήσεις που επιφυλάσσουν οι νέες τεχνολογίες και η ραγδαία επιστημονικο-τεχνική εξέλιξη
- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση επιστημονικών και κοινωνικών ζητημάτων που αναδεικνύουν τα κείμενα της συστάδας
- κατανοείς λογοτεχνικούς όρους, όπως η *δυστοπία*, η *αλληγορία* και το *σύμβολο*
- συνθέτεις σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου ποιήματα και ψηφιακές αφηγήσεις με τη χρήση ψηφιακών εφαρμογών
- αντιλαμβάνεσαι τη λειτουργία των εκφραστικών μέσων της αντίθεσης και της επανάληψης αλλά και των σημείων στίξης ως προς την παραγωγή του νοήματος

- α)** Ποιες σκέψεις σας προκαλεί ο τίτλος της συστάδας; Ποια επιμέρους θέματα υποθέτετε ότι θα αναδείξουν τα κείμενά της;

β) Επισκεφθείτε τον ιστότοπο της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής και Τεχνηθικής. Μετά από μια σύντομη περιήγηση, αξιοποιήστε τις πληροφορίες και καταγράψτε στον ψηφιακό τοίχο του μαθήματος σύγχρονα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την εξέλιξη διαφόρων πεδίων της επιστήμης.
- Παρατηρήστε τον πίνακα ζωγραφικής στην αρχή της συστάδας και, αφού επισκεφθείτε τις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, μοιραστείτε τις γνώσεις σας για το αίνιγμα της Σφίγγας και την απάντηση του Οιδίποδα. Στη συνέχεια, σκεφτείτε με ποιον τρόπο θα μπορούσε ο μύθος αυτός να «συνομιλεί» με τη συστάδα των κειμένων και ανταλλάξτε τις απόψεις σας αναφορικά με το συμβολικό του φορτίο.

■ Α΄ ΦΑΣΗ

*Κοινοποίηση των κειμένων της συστάδας,
πρώτη ανάγνωση και εργασία στην ολομέλεια*

1. Διαβάστε τους τίτλους των κειμένων της συστάδας. Γνωρίζετε κάποιον από αυτούς; Έχετε διαβάσει κάποιο/κάποια από τα έργα; Πώς σας προδιαθέτουν οι τίτλοι;
2. Μετά την ανάγνωση των τεσσάρων κειμένων συζητήστε τις πρώτες εντυπώσεις και τα συναισθήματα που σας δημιούργησαν. Τα βρίσκετε ενδιαφέροντα; Ποιο από τα κείμενα ξεχωρίζετε;
3. Περιηγηθείτε στο περιεχόμενο των ΨΜΑ που συνοδεύουν τα κείμενα.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Βασίλης Βασιλικός, Το Φύλλο (αποσπάσματα)

Ήταν πολύ ανήσυχος. Τι θα έκανε το φύλλο του τώρα; Το σπίτι ήταν ολόκληρο στη διάθεσή τους. Πήγε κοντά του, το χάιδεψε. «Θέλω ν' απλώσεις», του είπε. «Τέτοια ευκαιρία δεν πρόκειται να μας ξαναδοθεί. Κι όσο πιο γρήγορα την εκμεταλλευτούμε τόσο καλύτερα. Θέλω να γεμίσεις τις άλλες κάμαρες, να σθήσεις από αυτές τις μνήμες των άλλων, όπως γέμισες τη δική μου κάμαρα κι έσθησες τους δορύβους των άλλων...»

Για δυο μέρες, όμως, το φύλλο δεν έκανε καμιά μετακίνηση. Στεκόταν συλλογισμένο, αναποφάσιστο, λες κι έπαιζε με την ανυπομονησία του, με το μεράκι του να το δει να ξαπλώνει. Η στασιμότητα τον εκνεύριζε. Και θεωρώντας υπεύθυνα γι' αυτή την κατάσταση τα δύο παιϊνά φύλλα, που είχαν ξεπεταχτεί από τον κολεό,¹ με τον ενδόμυχο φόβο μήπως μεγάλωναν αυτά αντί για κείνο και γέμιζαν την κάμαρα και τον εξόριζαν από εκεί για πάντα- τι χειρότερο μπορούσε να συμβεί από αυτό: να μην μπορεί πια να κοιμηθεί με το φύλλο του;- πήρε το μαχαίρι του ψωμιού από την κουζίνα και τα 'κοψε. Είδε το φύλλο του να κάνει οδυνηρούς σπασμούς. «Μα έπρεπε να γίνει», μονολογούσε σαν χαμένος πετώντας το μαχαίρι μακριά. Και με τα δυο του χέρια αγωνιζόταν να σταματήσει την αιμορραγία. Στο μέρος όπου έκοψε τα παράφυλλα το κοτσάνι σούφρωσε, όπως ένα κομμένο πόδι στην κνήμη. [...]

Μετακίνησε τον όγκο της παλιάς πολυθρόνας κι εκεί, ενώ ήταν έτοιμος να λιώσει με το πόδι του τη μαύρη κατσαρίδα, κοκκάλωσε, με το δεξί «γόνυ κεκα<μ>μένο»,² στον αέρα, σαν να 'κανε γυμναστική: ήταν ένα μικρό φύλλο που ξεσκεπάστηκε άξαφνα και ψήλωνε φοβισμένα το τρυφερό κορμάκι του, μόνο του κι απροστάτευτο, σφιγμένο μες τις κλειδώσεις των σανιδιών. [...]

Οι μέρες που ακολούθησαν ήταν γι' αυτόν μέρες δόξας. Η ευτυχία του πολλαπλασιαζόταν όσο έβλεπε πάνω στα σανίδια να ξεφυτρώνουν ολόενα καινούργια φύλλα, καταπράσινα, βγαίνοντας εκεί όπου έπεφτε λίγο φως, που θα τα ζέσταινε πάνω στο ξεκίνημά τους. Πολλά όμως τύχαινε να γεννηθούν τη νύχτα και τα 'βρισκε το πρωί κρυμμένα κάτω από τις σκιερές καταπακτές των επίπλων. [...]

Μια νύχτα κόπηκε το φως. Νόμισε πως ήταν γενικό, μα είδε παντού στην πόλη φώτα. Με τη βοήθεια ενός κεριού εξέτασε τότε το σύρμα στο γενικό διακόπτη. Το βρήκε εντάξει. Σκέφτηκε μήπως είχε αφήσει απλήρωτο το λογαριασμό, αλλά απ' ό,τι μπορούσε να θυμηθεί ο λογαριασμός του ηλεκτρικού δεν είχε έρθει ακόμα. Τότε γιατί δεν είχε φως; Το ξημέρωμα του έφερε την απάντηση: είδε πως όλα τα ηλεκτροφόρα σύρματα του σπιτιού, χωρίς ν' αλλάξουν τη δέση τους και τη διάταξή τους, είχαν γίνει ρίζες.

Το Φύλλο

Σύμβολα

Το Φύλλο,
Το Πηγάδι,
Τ' Αγγέλιασμα

¹ κολεός: η πεπλατυσμένη βάση των φύλλων που περιβάλλει ένα τμήμα του βλαστού. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² «γόνυ κεκα<μ>μένο»: το γόνατο λυγισμένο.

Βασίλης Βασιλικός (1934-2023)

Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Φοίτησε στη Νομική σχολή του ΑΠΘ, στη Δραματική Σχολή του Πανεπιστημίου Yale και στη Σχολή Τηλεσκηνοθεσίας της RCA στη Νέα Υόρκη (1959-1960). Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα (1960-1967), όπου συνεργάστηκε με το περιοδικό *Ταχυδρόμος* και συμμετείχε σε τηλεοπτικές παραγωγές [...] Οι συχνές αναδρομές της μνήμης, οι εξομολογήσεις, οι συνειρμοί αναδεικνύουν αυτή την ταύτιση (του συγγραφέα και των μυθιστορηματικών προσώπων), ετοιμάζοντας και συνοδεύοντας σχεδόν σε κάθε βιβλίο την επαναλαμβανόμενη κίνηση της καθόδου του συγγραφέα προς το αινιγματικό του εγώ. Αυτή η διαδικασία της απογύμνωσης ή της αποφλοίωσης του συγγραφέα-μυθιστορηματικού προσώπου είναι τυπική στα βιβλία του Βασιλικού που εκτιμήθηκαν περισσότερο από την κριτική, όπως στην τριλογία *Το φύλλο*, *Το πηγάδι*, *Τ' αγγέλιασμα* και στο ογκώδες αυτοαναφορικό μυθιστόρημά του *Γλαύκος Θρασάκης*. Παράλληλα με αυτά τα πεζά, όπου ο συγγραφέας προσφεύγει συχνά σε μύθους ψυχαναλυτικούς και σε παραβολές που αντλούνται από την ελληνική μυθολογία και την ιστορία, υπάρχουν και τα «πολιτικά» βιβλία του, τα οποία υπό μορφή χρονικών (όπως το *Z* και πολλά από τα πεζά που γράφτηκαν κατά τη διάρκεια της αυτοεξορίας του Βασιλικού στην Ευρώπη) εντάσσονται στο υβριδικό είδος της λογοτεχνίας-ντοκουμέντο, με τη μυθοπλασία να ακολουθεί, να καταγράφει και να ανασυνθέτει την εξέλιξη των γεγονότων. Ο Βασιλικός, μετά το 1980, και έπειτα από μια σειρά πεζών που είχαν ως κινητήριο θέμα τους τον θάνατο της συζύγου του και τις αναμνήσεις από τη ζωή τους, προσπάθησε να συγκεράσει τη μυθιστορία με την αυτοβιογραφία.

Πηγή: Ζήρας. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 261-263

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑ: «Βασίλης Βασιλικός-Μέρος 2» .
Σκηνοθεσία: Νίκος Τριανταφυλλίδης. Εκτέλεση: Γιώργος Σγουράκης.
Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1986)

Άρη Αλεξάνδρου,
Το Κιβώτιο

Απόσπασμα
από το Κιβώτιο

Richard Nicolaüs Roland Holst (1888-1895).
Οπωρώνας στο Eemnes (*Orchard at Eemnes*).
Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Τζορτζ Όργουελ, 1984 (αποσπάσματα) (Μτφρ. Νίνα Μπάρτη)

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Τζορτζ Όργουελ έγραψε το μυθιστόρημα αυτό στη δεκαετία του 1940 απογοητευμένος τόσο από την εξέλιξη της αστικής δημοκρατίας, όσο και από τα φαινόμενα ολοκληρωτισμού του σταλινικού καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση, στην επανάσταση της οποίας είχε πιστέψει. Πρόκειται για ένα έργο πολιτικής και επιστημονικής φαντασίας που περιγράφει με ζοφερά χρώματα τις προοπτικές για την ελευθερία του ανθρώπου.

Ήταν μια λαμπρή κρύα μέρα του Απρίλη, και τα ρολόγια έδειχναν μία η ώρα το μεσημέρι. Ο Ουίνστον Σμιθ, με το πηγούνι χωμένο στο στήθος του προσπαθώντας ν' αποφύγει τον απαίσιο άνεμο, γλίστρησε μέσ' από τις γυάλινες πόρτες του Μεγάρου της Νίκης, κουβαλώντας μαζί του κι ένα στρόβιλο σκόνης ανακατεμένης με άμμο.

Ο διάδρομος ανάδινε μια ανάμικτη μυρωδιά από βρασμένο λάχανο και παλιά κουρελιασμένα χαλιά. Στην άκρη του διαδρόμου ήταν καρφωμένη στον τοίχο μια πελώρια χρωματιστή αφίσα. Έδειχνε ένα γιγάντιο πρόσωπο πλάτους περισσότερο από ένα μέτρο: ήταν το πρόσωπο ενός ανθρώπου γύρω στα σαράντα πέντε, μ' ένα παχύ μαύρο μουστάκι και τραχιά όμορφα χαρακτηριστικά. [...] Σε κάθε πάτωμα απέναντι από το ασανσέρ, υπήρχε η ίδια αφίσα με το γιγάντιο πρόσωπο που σε παρατηρούσε από τον τοίχο. Ήταν μια απ' αυτές τις φωτογραφίες που είναι έτσι φτιαγμένες ώστε τα μάτια να δίνουν την εντύπωση πως σε παρακολουθούν όπου κι αν θρίσκεσαι. Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΔΕΡΦΟΣ ΣΕ ΒΛΕΠΕΙ, έγραφε η λεζάντα από κάτω.

Μέσα στο διαμέρισμα, μια γλυκιά φωνή διάβαζε δυνατά ένα κατάλογο στοιχείων που αφορούσαν την παραγωγή χυτοσίδηρου.³ Η φωνή ερχόταν από μια μακρόστενη μεταλλική πλάκα σαν θαμπό καθρέφτη που αποτελούσε μέρος της επιφάνειας του δεξιού τοίχου. Ο Ουίνστον γύρισε ένα διακόπτη και η φωνή εξασθένησε κάπως, αν και οι λέξεις διακρίνονταν ακόμα. Η συσκευή αυτή (τηλεοδόνη την έλεγαν) μπορούσε μεν να σκοτεινιάσει, αλλά δεν υπήρχε τρόπος να την κλείσει κανείς εντελώς. Προχώρησε προς το παράθυρο. [...]

Ήταν η Αστυνομική περίπολος που κατασκόπευε μέσα στα παράθυρα του κόσμου. Οπωσδήποτε, οι περιπολίες δεν είχαν σημασία. Μόνο η Αστυνομία της Σκέψης είχε σημασία.

Πίσω από την πλάτη του Ουίνστον, η φωνή από την τηλεοδόνη φλυαρούσε ακόμα για το σίδηρο, και για την υπερκάλυψη του Ενάτου Τρίχρονου Σχεδίου. Η τηλεοδόνη ήταν ταυτόχρονα πομπός και δέκτης. Μπορούσε να συλλάβει κάθε δόρυβο

Τζορτζ Όργουελ. 1984.
Εξώφυλλο του βιβλίου

Θαυμαστός
καινούργιος
κόσμος

³ χυτοσίδηρος: κράμα σιδήρου και άνθρακα, με σχετικά μεγάλη περιεκτικότητα σε άνθρακα· μαντέμι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

που προερχόταν από τον Ουίνστον, και που ήταν πάνω από το επίπεδο ψιδύρου. Επί πλέον, όσο βρισκόταν μέσα στο οπτικό πεδίο της μετάλλινης πλάκας, οι κινήσεις του μπορούσαν να παρακολουθούνται όπως και ν' ακούγονται. Βεβαίως, δεν υπήρχε τρόπος να ξέρει κανείς ποια ακριβώς στιγμή παρακολουδούσαν. Το πόσο συχνά ή με ποιο σύστημα συνδεόταν η Αστυνομία της Σκέψης με την κάθε συσκευή, μόνο να το μαντέψει μπορούσε κανείς. Θα μπορούσε ακόμα να διανοηθεί κανείς ότι παρακολουδούσαν τους πάντες συνεχώς. Οπωσδήποτε πάντως μπορούσαν να συνδεθούν με τη συσκευή σου όποτε ήδελαν. Έπρεπε να ζεις —συνήθισες να ζεις (αυτή η συνήθεια είχε καταλήξει να γίνει ένστικτο) με την προϋπόθεση ότι κάθε ήχος που έβγαζες ακουγόταν, και ότι κάθε σου κίνηση παρακολουθείτο, εκτός αν ήταν σκοτάδι.

[...] Ο Ουίνστον γύρισε απότομα. Έντυσε τα χαρακτηριστικά του μ' εκείνη την έκφραση της ήσυχης αισιοδοξίας που έπρεπε να έχει όταν ατένιζε την τηλεοδόνη. [...]

Έβγαλε από το συρτάρι του τραπέζιού ένα κοντυλοφόρο, ένα μελανοδοχείο, κι ένα χοντρό άγραφο τετράδιο, με σκληρό εξώφυλλο και κόκκινη ράχη.

[...] Ήταν ένα παράξενο όμορφο τετράδιο. Τα φύλλα του ήταν από ένα λείο κρεμ χαρτί, κιτρινισμένο από το χρόνο, ένα είδος που δεν κατασκευαζόταν πια εδώ και σαράντα χρόνια το λιγότερο. Ο Ουίνστον μπορούσε πάντως να υποδέσει ότι το τετράδιο ήταν πιο παλιό.

[...] Αυτό που επρόκειτο να κάνει, ήταν ν' αρχίσει να κρατάει ημερολόγιο. Τούτη η πράξη δεν ήταν παράνομη (τίποτα δεν ήταν παράνομο, αφού δεν υπήρχαν πια νόμοι) αλλά αν τον ανακάλυπταν ήταν σίγουρο πως θα τον τιμωρούσαν με θάνατο, ή τουλάχιστον με είκοσι πέντε χρόνια καταναγκαστικά έργα. [...] Βούτηξε την πένα και το μελάνι και δίστασε για ένα δευτερόλεπτο. Μια τρεμούλα συντάραξε τα σωδικά του. Το παν ήταν ν' αρχίσει να γράφει στο χαρτί. [...]

Τζορτζ Όργουελ (George Orwell) (1903-1950)

Ο Έρικ Άρθουρ Μπλερ (Τζορτζ Όργουελ) γεννήθηκε το 1903 στην Ινδία. Η οικογένειά του μετακόμισε στην Αγγλία το 1907, και το 1917 ο Όργουελ έγινε δεκτός στο Κολέγιο Ίτον. Την περίοδο 1922-1927 υπηρέτησε ως μέλος της Αυτοκρατορικής Αστυνομίας Ινδιών στη Βιρμανία, από όπου εμπνεύστηκε το πρώτο του μυθιστόρημα *Μέρες της Μπούρμα* (1934). Ακολούθησαν πολλά χρόνια ανέχειας και διάφορες δουλειές, στο Παρίσι και στο Λονδίνο, που αποτυπώνονται στο *Down and Out in Paris and London* (1933). Πολέμησε στον Εμφύλιο της Ισπανίας με το μέρος των Δημοκρατικών και τραυματίστηκε, εμπειρίες που περιγράφει στο *Φόρος τιμής στην Καταλονία*. Το 1938 εισήχθη σε σανατόριο και από τότε δεν ανέληψε ποτέ εντελώς. Στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εργάστηκε στην Ανατολική Υψηρσία του BBC. Η αζεπέραστη πολιτική αλληγορία του *Η φάρμα των ζώων* (1945) τον έκανε παγκοσμίως γνωστό, ενώ η φήμη του έφτασε στο απόγειό της με το σκοτεινό, μελλοντολογικό *1984* (1949). Πέθανε στο Λονδίνο το 1950.

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να διαβάσετε από το Γραφείο Τύπου της ΕΡΤ (03.01.2020): «*1984* - Συγκλονιστική ταινία, βασισμένη στο βιβλιο-σταθμό του Τζορτζ Όργουελ 05.01.2020».

Έργα
του Τζορτζ
Όργουελ

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μενέλαος Λουντέμης, Πρόοδος

Τα δάκρυά μας πουλιούνται στη Λαχαναγορά
και κανείς δεν τ' αγοράζει.

Ξεχνούνε πως και τα λάχανα
με δάκρυα αγοράζονται κι εκείνα.

Άλλοτε είχε πέραση κι ο ιδρώτας.

Μα τώρα χύνεται στο δρόμο
και κανείς δεν τον μαζεύει.

Με κάτι τέτοιες «εκκρίσεις ντεμοντέ»
δ' ασχολούμεθα τώρα;

Εμείς ζούμε στον αιώνα της Δόξας!

Με ηλεκτρονικούς εγκεφάλους,
με ηλεκτρονικούς δασκάλους,
ηλεκτρονικούς συζύγους,
ηλεκτρονικούς εραστές.

Με τη φόρα που πήραμε –αύριο
θα 'χουμε κι ηλεκτρονικές μητέρες!

Που θα γεννάνε... νούμερα.
Ψόφια, αλλά σοφά!

Rene Magritte (1967). [Ο Θεραπευτής](#) (*Le Thérapeute*).

Δωρεά Αλέξανδρου Ιόλα, Φωτογράφιση Σταύρος Ψηρούκης (Ε.Π.Μ.Α.Σ).

Πηγή: Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου

Κλωνοποίηση

Ευθανασία

Δωρεά οργάνων

Μενέλαος Λουντέμης (1906-1977)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το πραγματικό του όνομα ήταν Δημήτρης Βαλασιάδης και προερχόταν από εύπορη οικογένεια της Πόλης που χρεοκόπησε μετά από την εγκατάστασή της στο ελληνικό κράτος. Σε παιδική ηλικία έζησε για λίγο στο κρατικό οικοτροφείο της Έδεσσας, σύντομα όμως μπήκε στη βιοπάλη (γραμματοδιδάσκαλος, ψάλτης, εργάτης στα τεχνικά έργα του Γαλλικού ποταμού). Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση και εντάχθηκε στο ΕΑΜ, όπου διετέλεσε και γραμματέας της οργάνωσης διανοουμένων. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου εξορίστηκε στη Μακρόνησο και τον Άη Στράτη και το 1958 πέρασε από δίκη για το βιβλίο του *Βουρκωμένες μέρες*. Από το 1958 ως τη μεταπολίτευση του 1974 έζησε αυτοεξόριστος στη Ρουμανία, ενώ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Παπαδόπουλου του είχε αφαιρεθεί η ελληνική ιθαγένεια. Πέθανε στην Αθήνα, ενώ οδηγούσε, από καρδιακή προσβολή. Την πρώτη του εμφάνιση στη λογοτεχνία πραγματοποίησε γύρω στο 1930 με δημοσιεύσεις ποιημάτων και διηγημάτων στο περιοδικό *Νέα Εστία*. Το 1938 εξέδωσε τη συλλογή διηγημάτων *Τα πλοία δεν άραξαν*, για την οποία τιμήθηκε με το Μέγα Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας. Τιμήθηκε επίσης με το βραβείο της Χρυσής Δάφνης Πανευρώπης (Παρίσι, 1951). Το σύνολο του έργου του καλύπτει όλα σχεδόν τα είδη του γραπτού λόγου (πεζογραφία, ποίηση, δοκίμιο, θέατρο, παιδική λογοτεχνία, μετάφραση κ.ά.). Ο Μενέλαος Λουντέμης ανήκει στους Έλληνες λογοτέχνες του μεσοπολέμου που στράφηκαν προς τον κοινωνικό ρεαλισμό. Η ιδιοτυπία του έργου του έγκειται στον «ερασιτεχνικό» τρόπο γραφής, τον οποίο υπηρέτησε εν πλήρει συνειδήσει, καθώς ο ίδιος υποστήριζε πως δεν τον ενδιαφέρει η Τέχνη αλλά η καταγραφή της πραγματικότητας και η κατάδειξη της κοινωνικής ανισότητας. Παρόλα αυτά στο σύνολο του έργου του δεσπόζει η τάση του να στρέφεται εξ ολοκλήρου γύρω από ένα κεντρικό πρόσωπο-αφηγητή (που συνήθως παραπέμπει στον ίδιο τον συγγραφέα), που ανήκει στους περιθωριακούς τύπους των καταπιεσμένων κοινωνικά στρωμάτων και το οποίο μας δίνει την προσωπική του οπτική της μοναξιάς, του ανεκπλήρωτου του έρωτα και της δυστυχίας του κόσμου. Το έργο του είναι έντονα επηρεασμένο από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία του ρεύματος του σοσιαλιστικού ρεαλισμού (Κνουτ Χάμσουν, Μαξιμ Γκόρκι, Παναΐτ Ιστράτι κ.ά.): ρεαλιστική απεικόνιση τοπίων και προσώπων με έντονη αισθηματολογία που αγγίζει κάποτε τον μελοδραματισμό, βιωματική γραφή, ηθογραφικά και συμβολικά στοιχεία. Σε έργα του όπως το *Συννεφιάζει* και το *Ένα παιδί μετράει τ' άστρα* αξιοσημείωτη είναι η ψυχογραφική τεχνική του που δημιουργεί ολοκληρωμένους, ζωντανούς χαρακτήρες, οι οποίοι συναπαρτίζουν μια ολόκληρη μικρή κοινωνία, και η αφηγηματική δύναμη. [...]

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή **ΤΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ ΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ: «Οι κερασιές δεν θ' ανθίσουν εφέτος... Μ. Λουντέμης»**.

Σκηνοθεσία: Δάφνη Τζαφέρη. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1977)

Μενέλαος
Λουντέμης:
Χρονογραμμή
πεζών έργων του

Τι τελικά
θεωρούμε
πρόοδο;

Εισαγωγικό σημείωμα

Μέσω μιας αναδρομικής αφήγησης στην Αμερική του '60, η πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος Τερέζα, εδώ σε παιδική ηλικία, βρίσκεται με τη μητέρα της και τον αδερφό της Μάικ στο σπίτι μιας φίλης της μητέρας της, της κοινωνικής ανθρωπολόγου Τζην Ντέμπσεϋ.

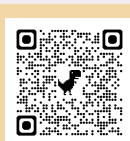
Το επόμενο βράδυ, αφού παρέκαμψαν το Ντένβερ, φιλοξενήθηκαν στην Πανεπιστημιούπολη, στο Μπούουλντερ του Κολοράντο, στο άνετο διαμέρισμα της Τζην Ντέμπσεϋ, παλιάς φίλης της μαμάς από τα φοιτητικά τους χρόνια στο Ηστ Λάνσινγκ του Μίσιγκαν, που τώρα δίδασκε εκεί Κοινωνική Ανθρωπολογία. [...] η Τζην κάθισε σε ένα φουσκωτό δερμάτινο μαξιλάρι κι άρχισε να τους αφηγείται ιστορίες για τους Ναμπικάρα του Αμαζονίου, τους Γκουαρανί της Παραγουάης, τους Χμερ της Καμπότζης και τους Μπαμιλεκέ του Καμερούν, ενώ τα παιδιά την άκουγαν κατάπληκτα και κάπως μπερδεμένα μ' αυτόν τον μεγάλο κόσμο που ξεδιπλωνόταν αίφνης μπροστά τους. [...] Τα αφηγείτο όλα αυτά πίνοντας μικρές γουλιές από το πρασινωπό ποτό της και αργότερα βάζοντας τα χάμπουργκερ στην ψηστιέρα. Η Τζην Ντέμπσεϋ δεν είχε βέβαια ζήσει και εργαστεί κοντά σ' όλους αυτούς τους λαούς αλλά είχε διαβάσει πολλά σχετικά με τις συνήθειες και τις πεποιθήσεις τους και είχε φτάσει σε ορισμένα συμπεράσματα που αφορούσαν την ποικιλομορφία των πολιτισμών που ζουν σ' αυτόν τον πλανήτη αλλά και τις κοινές αξίες που διαμοιράζεται η ανθρωπότητα. Το μέλλον ή θα είναι κοινό ή δεν θα υπάρξει, είπε ως κατακλείδα ενώ σέρβιρε τα λαζάνια που είχε στο μεταξύ ετοιμάσει η μαμά. [...] Όπως αποδείχτηκε, η Τζην είχε δουλέψει πολύ με Αμερινδιάνους -τους Χόπι της Αριζόνα, τους Σιου της Νότιας Ντακότα και τους Σεγέν του Γουαϊόμινγκ- πάνω στη σχέση των οποίων με τους φυσικούς πόρους είχε κάνει τη διατριβή της. Είχε αγαπήσει την ιστορία και τον πολιτισμό τους και θλιβόταν που οι φυλές αυτές οι οποίες, όπως τόνισε, ζούσαν κάποτε σε αρμονία με το περιβάλλον τους, είχαν τώρα περιθωριοποιηθεί, ακούσια ή εκούσια, από τον Λευκό Άνθρωπο. Έχουμε πολλά να μάθουμε ακόμη από αυτούς, κατέληξε, κι άρχισε να μαζεύει το τραπέζι με τη βοήθεια της Τερέζας κατόπιν προτροπής της μαμάς. Μα δεν τους εξοντώσαμε όλους; ρώτησε ο Μάικ, και η μαμά απάντησε χαμογελώντας συγκαταβατικά, ω, όχι όλους, όχι ακόμη, μωρό μου. Γι' αυτό η φίλη μου η Τζην διατηρεί την καλοπληρωμένη δουλειά της και τρέχει από συνέδριο σε συνέδριο και γιατί είναι, φυσικά, πολύ καλή σ' αυτό που κάνει. Η Τζην γέλασε τότε καλόκαρδα και πρότεινε για επιδόρπιο βάρφλες με παγωτό ροδάκινο.

Αργότερα, ενώ απολάμβαναν το παγωτό τους στο βαρυφορτωμένο από βιβλία και επιστημονικά περιοδικά καδιστικό, η Τζην ρώτησε τα παιδιά αν τους είχαν πει στο σχολείο για το φαινόμενο του Νταστ Μπόουλ. Η μαμά παρενέβη τότε κάπως απότομα λέγοντας πως αυτά ήταν για μεγαλύτερες τάξεις, αλλά η Τζην είπε με γλυκιά κυματιστή φωνή πως ο Μάικ ήταν ήδη αρκετά μεγάλος στα μάτια της και ιδιαίτε-

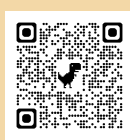

Κώστας Τσόκλης (1981-1982). Δέντρο.
Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης
Δήμου Ρόδου

ρα έξυπνος και άρχισε απτότητα μια μακρά αφήγηση για το πώς οι λευκοί έποικοι που κατέκτησαν τη Δύση άρχισαν να καλλιεργούν εντατικά τις Μεγάλες Πεδιάδες ανάμεσα στα Απαλάχια και τα Βραχώδη Όρη, τα περίφημα prairies -λέξη γαλλικής προέλευσης που σημαίνει λιβάδια. Πώς όλη αυτή η αχανής επίπεδη περιοχή που ήταν παλιά καλυμμένη με χαμηλή ποώδη⁴ βλάστηση και καταπράσινο χορτάρι και πανέμορφα αγριολούλουδα ανασκάφηκε από τα άροτρα⁵ και αργότερα από τα τρακτέρ για να σπαρθεί με δημητριακά. [...] Η οριστική ήττα τους όμως δεν ήρθε από τα όπλα των λευκών ούτε από τις αρρώστιες που κουβαλούσαν και στις οποίες οι Ινδιάνοι δεν διέδεται αντίσταση αλλά από τα τρακτέρ και τις μπουλντόζες που ανέσκαπταν το γρασίδι των πραίηρις και τεμάχιζαν τα λιβάδια για να φτιάξουν ορθογωνισμένους αγροτικούς δρόμους, αφήνοντας το έδαφος εκτεθειμένο στον άνεμο, τη βροχή και το χαλάζι. Έτσι λοιπόν, παιδιά, συνέχισε η δόκτωρ Τζην Ντέμπσεϋ, εκεί γύρω στη δεκαετία του '30, όταν η μαμά σας κι εγώ είχαμε περίπου την ηλικία σας, εμφανίστηκε το «φαινόμενο του Νταστ Μπόουλ», ένα τεράστιο σύννεφο από κιτρινοκαφετιά σκόνη που προερχόταν από το οργωμένο, διαβρωμένο έδαφος και κάλυπτε τον ουρανό πάνω από ολόκληρες Πολιτείες όπως το Κάνσας και η Νεμπράσκα, η Αϊόουα και η Οκλαχόμα. Ακόμη και οι παγωμένοι βόρειοι άνεμοι του χειμώνα δεν μπορούσαν να το διαλύσουν παρά μόνο σήκωναν και άλλα νέφη από σκόνη. Η θερμοκρασία στις Μεγάλες Πεδιάδες έπεσε αισθητά καθώς οι ακτίνες του ήλιου αδυνατούσαν να φτάσουν στην επιφάνεια του εδάφους ή το άγγιζαν πού και πού χλωμές και εξασθενημένες. Η γεωργική παραγωγή καταστρεφόταν για κάμποσα συνεχόμενα χρόνια. Τα ζώα μουκάνιζαν απεγνωσμένα μην έχοντας αρκετή τροφή. Όταν έβρεχε, σχηματιζόνταν καταστρεπτικοί χείμαρροι που παρέσυραν τη γη, μιας και δεν υπήρχε βλάστηση για να συγκρατήσει με τις ρίζες της το νερό. Οι χρεωμένοι στις τράπεζες αγρότες, που τα δάνεια είχαν χρηματοδοτήσει τα μηχανήματα της καταστροφής τους -τα τρακτέρ και τις θεριζοαλωνιστικές μηχανές-, τα παράταγαν και κινούσαν για τα δυτικά, για την Καλιφόρνια και το Όρεγκον. Ο Τζων Στάινμπεκ έχει ασχοληθεί με όλα τούτα στα βιβλία του -είμαι βέβαιη πως η μαμά θα σας δώσει να διαβάσετε Τα σταφύλια της οργής όταν έρδει η ώρα.

Όρος Νταστ Μπόουλ

Ρόμπερτ Οπενχάιμερ και Μανχάταν Πρότζεκτ

Μιχάλης Μοδινός (1950)

Θεωρητικός και ακτιβιστής του οικολογικού κινήματος, δούλεψε ως περιβαλλοντολόγος, γεωγράφος και μηχανικός στην Αφρική, στη Λατινική Αμερική και στην ελληνική περιφέρεια. Συνεργάστηκε με διεθνείς οργανισμούς και δίδαξε σε ποικίλα ακαδημαϊκά ιδρύματα ανά τον κόσμο. Υπήρξε ιδρυτής και εκδότης της *Νέας Οικολογίας*, πρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και διευθυντής του Διεπιστημονικού Ινστιτούτου Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ). Στο δοκιμιακό-ερευνητικό του έργο περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων τα βιβλία *Μύθοι της Ανάπτυξης στους Τροπικούς*, *Από την Εδέμ στο Καθαρήριο*, *Τοπογραφίες*, *Το Παιχνίδι της Ανάπτυξης*, *Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον* και *Η Αρχαιολογία της Ανάπτυξης*. Στο μυθοπλαστικό, τα βιβλία *Χρυσή Ακτή*, *Ο Μεγάλος Αμπάι*, *Επιστροφή* (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών), *Η Σχεδία* (Ειδική Διάκριση Επιτροπής Κρατικών Βραβείων και ελληνική υποψηφιότητα για το Ευρωπαϊκό Βραβείο Λογοτεχνίας), *Άγρια Δύση*, *Τελευταία Έξοδος: Συμφορία*, *Εκουατόρια* (Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος και Βραβείο του περιοδικού *Literature*), *Το Πλέγμα*, *Παραγούρα* και *Τα θαύματα του κόσμου*. (Πηγή: «Εκδόσεις Καστανιώτη», 2023).

Πηγή: βιβλιονet

⁴ ποώδης: που είναι όμοιος με πόα, που ανήκει στο γένος της πόας. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).
⁵ άροτρο: το αλέτρι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Κείμενο 1: Βασίλης Βασιλικός, «Το Φύλλο»

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ 1

1. Σε ποιον χώρο κατοικεί ο κεντρικός χαρακτήρας του αποσπάσματος; Ποια ψυχική διάθεση δημιουργεί ο χώρος αυτός σ' εμάς ως αναγνώστες/αναγνώστριες και τι περιμένουμε να συμβεί διαβάζοντας το απόσπασμα;
2. Σε όλη την έκταση του αποσπάσματος, το Φύλλο λαμβάνει ιδιότητες έμψυχου όντος. Διαβάζοντας και πάλι το απόσπασμα, συγκεντρώστε τις ιδιότητες αυτές και αφηγηθείτε τι κάνει το Φύλλο.
3. Η τριλογία του Βασιλικού *Το Φύλλο*, *Το Πηγάδι*, *Τ' Αγγέλιασμα* γράφτηκε το 1961. Νιώθετε ότι σας αφορά σήμερα; Προσπαθήστε να εξηγήσετε τι συμβολίζει το Φύλλο, το οποίο, αποκτώντας υπερφυσικές ιδιότητες, εξαπλώνεται σε όλο το σπίτι του φοιτητή.
4. Αξιοποιώντας την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου, καταγράψτε σε μία παράγραφο τις σκέψεις του Φύλλου όταν, στις πρώτες σειρές του αποσπάσματος, δεν φαίνεται να αντιδρά στις παραινέσεις του κεντρικού ήρωα.

► Δυστοπία

Το προφανές αδύνατο της ουτοπίας γέννησε το αντίστροφό της, την αντιουτοπία ή «δυστοπία». Τα δυστοπικά λογοτεχνικά έργα παρουσιάζουν ένα καταθλιπτικό όραμα για το μέλλον, προβλέψεις για την επικείμενη καταστροφή του κόσμου καθώς και εφιαλτικές σκηνές επιστημονικής φαντασίας. Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι του είδους είναι ο George Orwell και ο Aldous Huxley.

Πηγές: Cuddon, 2010: 153, 429-431 και Abrams, 2005: 348-349

ΟΜΑΔΑ 2

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Συλλέξτε οπτικές, ακουστικές και οσφρητικές εικόνες που συνθέτουν την ατμόσφαιρα του χώρου στον οποίο βρίσκεται ο κεντρικός χαρακτήρας. Πώς επιδρά στην ψυχική διάθεσή του αυτή η ατμόσφαιρα και ποια ακριβώς συναισθήματα του προκαλεί;
2. Παρατηρήστε τη διάσταση ανάμεσα σε αυτό που πρέπει να δείχνει ο ήρωας και στις πραγματικές του σκέψεις. Σημειώστε τα σχόλια του αφηγητή που αναδεικνύουν αυτόν τον δυϊσμό.
3. Ο Ουίνστον στο τέλος του αφηγήματος βρίσκεται ενώπιον ενός διλήμματος: να αρχίσει να γράφει στο παλιό τετράδιο ή όχι; Επιχειρήστε να καταγράψετε σε α' πρόσωπο τις αντιφατικές σκέψεις του Ουίνστον, οι οποίες αποτυπώνουν την «εσωτερική πάλη» που βιώνει τη στιγμή που αποφασίζει να γράψει το ημερολόγιό του.
4. Καταγράψτε τα αντικείμενα που μπορεί να αξιοποιούνται συμβολικά στο απόσπασμα. Ποια είναι η πραγματική και ποια η συμβολική τους σημασία; Πώς τα αντικείμενα αυτά συμβάλλουν ώστε το κείμενο να λειτουργήσει αλληγορικά; Τι υπονοεί το κείμενο κατά την άποψή σας;

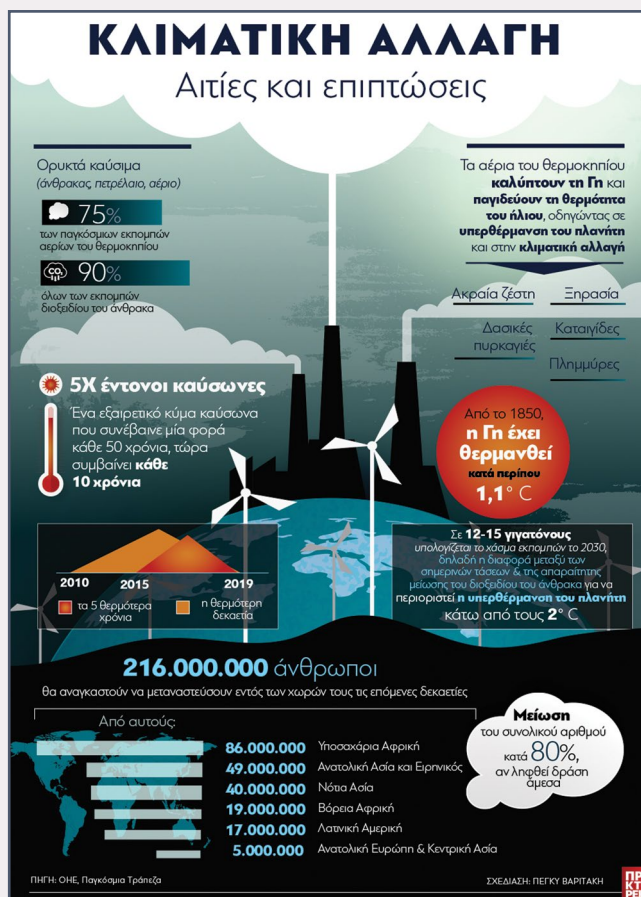
Κείμενο 3: Μενέλαος Λουντέμης, «Πρόοδος»

ΟΜΑΔΑ 3

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

1. Ξαναδιαβάστε προσεκτικά το ποίημα και σημειώστε τις αντιθέσεις που υπάρχουν σε αυτό. Συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σας πώς επιδρούν οι αντιθέσεις στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνετε -ως αναγνώστες/αναγνώστριες- το νόημα.
2. Εντοπίστε τη λέξη που επαναλαμβάνεται πολλές φορές στο ποίημα και αναρωτηθείτε τι μπορεί να υποδηλώνει για τη θέση του ανθρώπου στον *αιώνα της Δόξας*. Έπειτα, χρησιμοποιήστε τον πρώτο στίχο της τελευταίας στροφής «*Με τη φόρα που πήραμε...*» και συμπληρώστε άλλους τρεις δικούς σας στίχους με τους οποίους θα αναφέρεστε στα αποτελέσματα της γοργής τεχνολογικής εξέλιξης.
3. Με τα μέλη της ομάδας σας βρείτε τα σημεία στα οποία αξιοποιούνται τα σχολιαστικά σημεία στίξης του ποιήματος (εισαγωγικά, ερωτηματικό, θαυμαστικό, αποσιωπητικά) και εξετάστε τον τρόπο με τον οποίο χρωματίζουν υφολογικά το ποίημα.
4. Πώς βλέπει το ποιητικό υποκείμενο την παρέμβαση της τεχνολογίας σε κάθε πτυχή της σύγχρονης ζωής; Μελετώντας και το άρθρο της Νατάσα Σίνγκερ «[Μια κριτική ματιά στην τεχνητή νοημοσύνη](#)» από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* (09.02.2023), εκφράστε την άποψή σας για το ζήτημα της ηλεκτρονικής διδασκαλίας χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση σε ένα κείμενο γνώμης.

1. Κατά την ανάγνωση του αφηγήματος σημειώστε τα ζητήματα που αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης ανάμεσα στην Τζην Ντέμπσεϋ, καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, και τους φιλοξενούμενούς της. Στη συνέχεια, συζητήστε αν τα ζητήματα αυτά έχουν αποκτήσει οικουμενική διάσταση και αν απασχολούν σήμερα την ανθρωπότητα.
2. «Το μέλλον ή θα είναι κοινό ή δεν θα υπάρξει, είπε ως κατακλείδα» η Τζην Ντέμπσεϋ. Σκεφτείτε -μελετώντας τα συμπραζόμενα- τι εννοεί η ανθρωπολόγος. Στη συνέχεια, καταγράψτε σε έντυπο ή σε ψηφιακό συνεργατικό εργαλείο τις οικουμενικές αξίες, τις οποίες οφείλουν να υιοθετήσουν όλοι οι λαοί της Γης, προκειμένου το κοινό μέλλον να είναι εφικτό.
3. Σε ένα παιχνίδι ρόλων υποδυθείτε τους/τις δημοσιογράφους σε μια φανταστική συνέντευξη με την κοινωνική ανθρωπολόγο Τζην Ντέμπσεϋ. Καταστρώστε έναν κατάλογο ερωτήσεων που θα θέλατε να της υποβάλετε σχετικά με τους κινδύνους που απειλούν την ανθρωπότητα κατά την άποψή της.
4. Η αφίσα αποτυπώνει την κλιματική κρίση μέσω ερευνητικών αποτελεσμάτων. Ποια είναι τα συμβάντα που περιγράφονται στο λογοτεχνικό κείμενο και, αντίστοιχα, ποια είναι αυτά που βλέπουμε στην αφίσα; Θεωρείτε ότι η λογοτεχνική γλώσσα ή η κυριολεκτική αποτύπωση μέσω της αφίσας αποδίδει καλύτερα τα προβλήματα που σχολιάζονται από τους δημιουργούς των δύο κειμένων;
Βλ. και ΨΜΑ.

Κλιματική αλλαγή.
Πηγή: ΟΗΕ, Παγκόσμια Τράπεζα/ cnn-greece/

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάγνωση

Οι ομάδες προσεγγίζουν και τα τέσσερα κείμενα. Σκοπός της φάσης αυτής είναι η σύγκριση των κειμένων και η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους κάθε συγγραφέας συζητά τον κεντρικό θεματικό άξονα. Επίσης, οι ομάδες μπορούν να ανιχνεύσουν τους τρόπους με τους οποίους το είδος, οι αφηγηματικές τεχνικές κλπ. συμβάλλουν στο να γίνει κατανοητό το θέμα και να μεταδοθούν μηνύματα στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

1. Εντοπίστε και αναλύστε τη στάση που τηρούν οι τέσσερις λογοτέχνες απέναντι στην ιλιγγιώδη τεχνολογική εξέλιξη. Ανταλλάξτε απόψεις σχετικά με το ποια τοποθέτησή σας ευαισθητοποιεί περισσότερο.
2. Τοποθετήστε τα τέσσερα λογοτεχνήματα σε έναν πίνακα, κατατάσσοντάς τα από την πιο ρεαλιστική απόδοση της πραγματικότητας προς την περισσότερο φανταστική.

Γ΄ ΦΑΣΗ

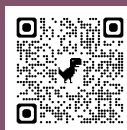
Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

► ερωτήσεις για την οργάνωση του **διαλόγου** της ολομέλειας

1. Επισκεφθείτε τις απαντήσεις σας στην πρώτη δραστηριότητα της προαναγνωστικής φάσης. Επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές σας υποθέσεις; Παρουσιάστε στη συνέχεια την άποψή σας σχετικά με τα λογοτεχνήματα που μελετήσατε. Ποιο σας προκάλεσε τα πιο έντονα συναισθήματα και τι είδους συναισθήματα είναι αυτά;
2. Κοιτάξτε και πάλι τις αφηγηματικές τεχνικές των πεζών κειμένων και συζητήστε για τα μηνύματα που στέλνει στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια η τριτοπρόσωπη αφήγηση. Τι θα πρόσφερε στους αναγνώστες/στις αναγνώστριες η παρουσία του ευθέως λόγου; Προσεγγίζεται επαρκώς μέσω της τριτοπρόσωπης αφήγησης το θέμα της συστάδας; Αντίστοιχα, με ποια εκφραστικά μέσα παρουσιάζεται το θέμα της συστάδας μέσω του ποιητικού λόγου;

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Στα αποσπάσματα από τα μυθιστορήματα του Β. Βασιλικού *Το Φύλλο*, *Το Πηγάδι*, *Τ' Αγγέλισμα* και του Μ. Μοδινού *Άγρια Δύση* παρουσιάζονται δύο διαμετρικά αντίθετες στάσεις του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Βάλτε τον ήρωα του Β. Βασιλικού να συνομιλήσει με την ανθρωπολόγο Τζην Ντέμπσεϋ αποκαλύπτοντας τα κίνητρα της δικής του στάσης και να κρίνει τους δημιουργούς του Νταστ Μπούουλ.
2. Στο μυθιστόρημα του Τζ. Όργουελ *1984*, ο ήρωας Ουίνστον βρίσκεται υπό την ασφυκτική παρακολούθηση της «τηλεθόνης». Αξιοποιώντας μια πλατφόρμα σύνθεσης ψηφιακών ιστοριών συνθέστε ομαδικά μια ψηφιακή ιστορία στην οποία παρουσιάζετε τους τρόπους με τους οποίους η τεχνολογία σήμερα χρησιμοποιείται ως μέσο κοινωνικής επιτήρησης και ελέγχου των ανθρώπων. Επενδύστε την ψηφιακή σας ιστορία με εικόνες, ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων, και μουσική.
3. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΡΟΙΛΟΣ_ΜΕΤΑ-ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΠΟΧΗ_PODCAST_LIFO] και ακούστε προσεκτικά τα 25 πρώτα λεπτά του ψηφιακού αρχείου ήχου (podcast): «*Ζούμε ήδη στη μετα-ανθρώπινη εποχή*» (3.1.2024) της σειράς «*Άκου την επιστήμη*». Συνοψίστε σε ένα (περιληπτικό) κείμενο τη στάση του καθηγητή Παναγιώτη Ροϊλού απέναντι στην τεχνολογική ανάπτυξη και τις προϋποθέσεις που θεωρεί απολύτως απαραίτητες, ώστε το τέλος (=ο σκοπός) της να είναι η ανθρώπινη ευδαιμονία. Έπειτα, συσχετίστε το περιεχόμενο των απόψεών του με τους προβληματισμούς που αναδεικνύουν τα τέσσερα κείμενα της συστάδας σε ελεύθερη συζήτηση στην τάξη.
4. Στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Άγρια Δύση*, η ανθρωπολόγος Τζην Ντέμπσεϋ μιλάει στους/στις προσκεκλημένους/προσκεκλημένες της για το φαινόμενο του *Νταστ Μπούουλ* που έπληξε αρκετές Πολιτείες της Αμερικής τη δεκαετία του 1930. Κάντε μια διαδικτυακή έρευνα για το φαινόμενο αυτό και αξιοποιήστε τις πληροφορίες που συγκεντρώσατε, για να συνθέσετε μια εργασία με τον τίτλο: «Τι μπορεί να μας διδάξει το φαινόμενο Νταστ Μπούουλ σχεδόν εκατό χρόνια μετά;»
5. Αναζητήστε φωτογραφίες ανθρώπων που σήμερα θα ονομάζαμε «κλιματικούς πρόσφυγες», οι οποίοι εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας του φαινομένου *Νταστ Μπούουλ* (βλ. και ΨΜΑ). Αντλώντας έμπνευση από τις φωτογραφίες και από το απόσπασμα του Κειμένου 4: «*Η γεωργική παραγωγή καταστρεφόταν για κάμποσα συνεχόμενα χρόνια. Τα ζώα μουκάνιζαν απεγνωσμένα μην έχοντας αρκετή τροφή. Όταν έβρεχε, σχηματίζονταν καταστρεπτικοί χείμαρροι που παρέσυραν τη γη, μιας και δεν υπήρχε βλάστηση για να συγκρατήσει με τις ρίζες της το νερό. Οι χρεωμένοι στις τράπεζες αγρότες, που τα δάνεια είχαν χρηματοδοτήσει τα μηχανήματα της καταστροφής τους -τα τρακτέρ και τις θεριζοαλωνιστικές μηχανές-, τα παράταγαν και κινούσαν για τα δυτικά, για την Καλιφόρνια και το Όρεγκον», συνθέστε ένα ποίημα για να εκφράσετε τα συναισθήματά σας για την ανθρωπιστική καταστροφή που συνεπάγεται η κλιματική κρίση.*
6. Συνδυάζοντας τα ερεθίσματα των κειμένων και των εικόνων της συστάδας, σκεφτείτε τις προκλήσεις που αντιμετωπίζετε ήδη ή που θα αντιμετωπίσετε στο μέλλον. Απεικονίστε τις προκλήσεις αυτές, επιλέγοντας το δυστοπικό ή το χιουμοριστικό ύφος, και δημιουργήστε ομαδικά ένα κόμικ με ήρωες/ηρωίδες συνομιλήκους/συνομιλήκές σας υπό τον τίτλο: «*Θαυμαστός καινούργιος κόσμος!*». Λάβετε υπόψη και τις πληροφορίες που περιέχονται στο λήμμα *Δυστοπία*.

Φαινόμενο Νταστ Μπούουλ

Υστερόγραφο

Αλληγορία

Μεταφορική έκφραση, συχνά και ολόκληρο ποιητικό ή πεζό κείμενο, που κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φαίνεται ότι δηλώνει: Στην «Αποκάλυψη» του Ευαγγελιστή Ιωάννη υπάρχουν πολλές αλληγορίες. Ο λαϊκός μύθος είναι μια ~. Η ανάλογη παράσταση σε εικαστικό έργο: Πολλά από τα έργα του Ν. Γύζη είναι αλληγορίες. Η (επέκτ., προφ., συνήθ. πληθ.) αοριστολογία, περίπλοκη και ασαφής έκφραση: Μη μιλάς με αλληγορίες, λέγε καθαρά τι εννοείς. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ορισμός-
Αλληγορία

Σύμβολο

1. αντικείμενο, έμπυχο ον ή αισθητό σημείο, που λόγω της μορφής ή της φύσης του συνδέεται συνειρμικά με μια αφηρημένη συνήθ. έννοια, π.χ. ιδέα, ιδιότητα, κατάσταση κτλ., και με το οποίο παριστάνουμε αυτή την έννοια: Η σημαία είναι το ~ της πατρίδας. Ο σταυρός είναι το ιερό ~ του χριστιανισμού. Το περιστέρι είναι το ~ της ειρήνης. Το πράσινο χρώμα είναι το ~ της ελπίδας. Εθνικά / θρησκευτικά / μαγικά σύμβολα. Η πρόσωπο που ενσαρκώνει μια ιδέα: Το όνομα του Ιούδα είναι το ~ της προδοσίας. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης είναι το ~ της ορθοδοξίας. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Camille Pissarro (1873). [Εργοστάσιο πάνω στον ποταμό Oise στην Pontoise](#) (Factory on the Oise at Pontoise).

Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

Μπρεχτ, Μπέρτολντ [1941-1947] (41983).

«Οι καινούργιες εποχές».

76 ποιήματα. Π. Μάρκαρης, Μτφρ.

Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 69.

Κούντερα, Μίλαν (1997). *Η βραδύτητα*.

Σ. Βελέντζας, Μτφρ. Αθήνα: Εστία, σ. 139-141.

Γρηγοριάδης, Θεόδωρος (2013). «Ο ξένος που έφυγε».

Στο συλλογικό έργο: *Το αποτύπωμα της κρίσης*.

Ε. Μπούρα & Μ. Χαρτουλάρη, Επιμέλεια.

Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 61-74.

Βόνεγκατ, Κερτ (2008). *Σφαγείο νούμερο πέντε*.

Φ. Χρυσόπουλος, Μτφρ.

Αθήνα: Κέδρος, σ. 198-199.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Σύγχρονα κοινωνικά
και ηθικά διλήμματα»

δελτίο

εξόδου

Ποιο
από τα προβλήματα
που αντιμετωπίζει
ο πλανήτης μας,
σας απασχολεί περισσότερο;
Γράψτε ένα σύνθημα
για να εμπλέξετε
τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σας
στην προσπάθεια επίλυσής του.

Αναστοχασμός
«Σύγχρονα κοινωνικά
και ηθικά διλήμματα»

ΘΕΜΑΤΙΚΗ
ΠΕΡΙΟΧΗ

Ποιος απ' τους δυο μας
είναι ο άλλος;

Ε. Levy (τέλη 19ου αι.). Σκηνή κωπηλασίας:
Πλήθη παρακολουθούν από τις όχθες του Ποταμού
(Rowing Scene: Crowds Watching from the River Banks).
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

Τάσος Ρήγας (κ.κ.). Χωρίς τίτλο.
Πηγή: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

Και δαίμονας και άγγελος, έτσι γεννιέσαι,
να είσαι άνθρωπος το μαθαίνεις

Ελένη Βακαλό, «Ποίημα διδακτικό»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Τα κείμενα που ακολουθούν έχουν ως αντικείμενο τον άνθρωπο ως ατομικότητα και αναφέρονται στην αξία του. Ταυτόχρονα όμως δεν αγνοούν και τη διαλεκτική σχέση του με το σύνολο. Το άτομο υπάρχει μέσα στην κοινωνία πάντα σε σχέση με τους άλλους. Ζει μαζί με τους άλλους και από τους άλλους. Ακόμη λοιπόν κι εάν το άτομο θεωρηθεί ένα ασήμαντο γρανάζι, τόσο μικρό μπροστά στο σύνολο που η παρουσία του φαίνεται τελείως αδιάφορη, αυτό το ίδιο συμβάλλει ώστε να προχωρήσει η καθημερινότητα και τελικά η ιστορία. Όποιος λοιπόν κι αν είναι ο άλλος, είναι τελικά εξαιρετικά σημαντικός για να προχωρήσουμε στο μέλλον.

Τα κείμενα της συστάδας

Καζαντζάκης, Νίκος [1956] (61973). *Ο Φτωχούλης του Θεού* (αποσπάσματα).
Μυθιστόρημα.

Σαμαράκης, Αντώνης [1973] (51977). «Το παράθυρο» (αποσπάσματα).
Διήγημα.

Καβάφης, Κ.Π. [1905] (31993). «Τρώες». **Ποίημα.**

Σεφέρης, Γιώργος [1935] (1992). *Μυθιστόρημα ΙΖ' - «Αστυάναξ»*. **Ποίημα.**

Λέξεις – κλειδιά

ανθρωποκεντρισμός,
αντικειμενική συστοιχία,
άτομο, μυθική μέθοδος,
μυθιστορηματική βιογραφία

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων
αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- κατανοείς και να διατυπώνεις εύστοχα τα θέματα που αναδεικνύουν τα λογοτεχνικά κείμενα, αξιοποιώντας τη σχέση μορφής και περιεχομένου
- συμμετέχεις σε συζητήσεις γύρω από τα μεγάλα ερωτήματα τα οποία τίθενται άμεσα ή έμμεσα από τα κείμενα
- προσεγγίζεις την αξιοποίηση της μυθικής μεθόδου στην ποιητική του Καβάφη και του Σεφέρη
- αναγνωρίζεις το είδος της μυθιστορηματικής βιογραφίας και να ερμηνεύεις τους λόγους για τους οποίους επιλέγονται σε κάθε περίπτωση οι βιογραφούμενοι/βιογραφούμενες
- δημιουργήσεις δικά σου κείμενα εμπνευσμένα από τα κείμενα της συστάδας
- αναγνωρίζεις τα στοιχεία του διαφορετικού ιστορικού και κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο δρουν οι ήρωες/ηρωίδες των λογοτεχνικών έργων

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Με τι είδους επίθετα συνδέουμε τη λέξη «άνθρωπος» στην καθημερινή μας επικοινωνία με τους συνανθρώπους μας; Κατάγραψε, σε συνεργασία με τον/τη διπλανό/διπλανή σου, τα επίθετα που μπορείτε να φέρετε στο μυαλό σας. Κατατάξτε τα σε δύο κατηγορίες: επίθετα που δηλώνουν εξωτερική εμφάνιση, επίθετα που περιγράφουν τον χαρακτήρα και το ήθος. Τι δείχνει αυτή η ποικιλία;

Σοφιστές-
Ανθρωπο-
κεντρισμός

2. Τι περιμένεις από τους ανθρώπους στην εποχή μας και τι νομίζεις ότι περιμένουν οι άνθρωποι γύρω σου από σένα;

3. Με τη φράση «πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος» (βλ. ΨΜΑ) ο Πρωταγόρας εισήγαγε την έννοια του «ανθρωποκεντρισμού». Η έκφραση αυτή σημαίνει ότι ο άνθρωπος αποτελεί μέτρο της αλήθειας και της γνώσης και γι' αυτό κάθε υποκειμενική άποψη για κάποιο θέμα έχει την αξία της. Πώς μπορείς να συσχετίσεις τη φράση του Πρωταγόρα με το θέμα που πραγματεύεται η συστάδα;

Στην άκρη
του δρόμου

4. «Κρεβάτια χωρίς ανθρώπους και άνθρωποι χωρίς κρεβάτια» είναι η λεζάντα που έβαλαν οι χρήστες του διαδικτύου σε φωτογραφίες συναφείς με αυτήν του ΨΜΑ. Πώς νιώθετε εσείς απέναντι στη φωτογραφία αυτή σε σχέση με όσα συζητήθηκαν για τον ανθρωποκεντρισμό; Βλ. ΨΜΑ.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Νίκος Καζαντζάκης, Ο Φτωχούλης του Θεού (αποσπάσματα)

Μπαίναμε στο χωριό, έσερνε ο Φραγκίσκος μια φωνή, σα να 'ταν τελάλης:¹

– Ε χωριανοί, ελάτε να δείτε! Φέρνω καινούριεςπραμάτειες και τις μοιράζω· ο που προφτάσει ας πάρει! Χάρισμα! Χάρισμα! Χάρισμα!

Είχαμε βρει στο δρόμο μια μεγάλη τροκάνα² κριαριού, την κουδούνιζε ο Φραγκίσκος στα δρομάκια του χωριού και φώναζε. Κι οι χωριάτες άκουγαν κι έτρεχαν, γυναίκες κι άντρες, να δουν τι φέρναμε και μοιράζαμε χάρισμα. Ανέβαινε τότε σε μια πέτρα ο Φραγκίσκος κι αρχινούσε να μιλάει για την αγάπη. Ν' αγαπούμε το Θεό και τους ανθρώπους, φίλους κι εχθρούς, ν' αγαπούμε τα ζα³ και τα πουλιά και το χώμα που πατούμε. Μιλούσε συνεπαρμένος για την αγάπη, κι όταν πια δεν μπορούσε να βρει λόγια, τον έπαιρναν τα κλάματα. Πολλοί τον άκουγαν και γελούσαν, άλλοι θύμωναν, τα παιδιά του πετούσαν πέτρες, λιγοστοί ζύγωναν κρυφά και του φιλούσαν το χέρι. Παίρναμε ύστερα σβάρνα τις πόρτες, απλώναμε το χέρι, ζητιανεύαμε. Μας έδιναν κανένα ξεροκόμματο ψωμί, πίναμε νερό απ' το πηγάδι του χωριού, φεύγαμε κινούσαμε για άλλο χωριό. Πέρασαν μέρες, βδομάδες, δε θυμούμαι· στρογγυλός ο καιρός κυλούσε γρήγορα.

Σε μια μικρή πολιτεία, ξεχνώ τ' όνομά της, ένας παλιός φίλος του Φραγκίσκου, που γλεντούσαν μια φορά κι έναν καιρό μαζί, είδε τον Φραγκίσκο να στέκεται στην μέση της πλατείας, να χορεύει και να τραγουδάει και να διαλαλεί τις καινούριεςπραμάτειες του. Έτρεξε ξαφνιασμένος:

- Φραγκίσκο, παλιέ μου φίλε, του φώναξε, πώς κατάντησες έτσι; Ποιος σε κατάντησε έτσι;
- Ο Θεός, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος χαμογελώντας.
- Πού 'ναι τα μεταξωτά σου ρούχα και το κόκκινο φτερό στο κεφάλι και τα χρυσά δαχτυλίδια;

Ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης.
Γλυπτό στον εξωτερικό χώρο της καθολικής εκκλησίας του Αγίου Φραγκίσκου στη Ρόδο.
Πηγή: Συγγραφική Ομάδα

¹ τελάλης = ντελάλης: αυτός που ανακοίνωνε φωναχτά στους δρόμους αποφάσεις ή διαταγές της διοίκησης ή άλλα γεγονότα που αφορούσαν τους κατοίκους ενός τόπου. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² τροκάνα: κουδούνι που κρεμούν στα πρόβατα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

³ ζα: ζώα.

- Μου τα 'χε δανείσει ο Σατανάς, του τα γύρισα. [...]
- Άλλη χαρά στον κόσμο δεν υπάρχει, φράτε Λεόνε, παρά να κάνεις το δέλημα του Θεού· ξέρεις γιατί;
- Πού να ξέρω, αδελφέ Φραγκίσκο, φώτισέ με.
- Γιατί ό, τι θέλει ο Θεός, αυτό και μόνο αυτό δέλουμε κι εμείς, μα δεν το ξέρουμε· κι έρχεται ο Θεός και ξυπνάει την ψυχή μας· της φανερώνει τι θέλει και δεν το ξέρει. Αυτό 'ναι το μυστικό φράτε Λεόνε. Κάνω το δέλημα του Θεού θα πει: κάνω το πιο βαθιά κρυμμένο δέλημά μου. Μέσα και στον πιο ανάξιο άνθρωπο υπάρχει ένας δούλος του Θεού που κοιμάται.
- Γι' αυτό λοιπόν στερήσω τον Άι-Δαμιανό; Ήταν δέλημα δικό σου και δεν το κάτεχες, κι ήρθε ο Θεός στον ύπνο σου και σου το φανέρωσε; Γι' αυτό παράτησες τον πατέρα και τη μάνα σου;
- Γι' αυτό· γι' αυτό και συ παράτησες τα πάντα και με ακολουδάς.
- Μα κάποτε, αντιμίλησα εγώ, κάποτε αδελφέ Φραγκίσκο, θέμε πολλά· ποιο απ' όλα είναι το δέλημα του Θεού;
- Το πιο δύσκολο, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος κι αναστέναξε.
Βροντές μακρινές ακούστηκαν· μύρισε ο αγέρας βροχή.
- Και τώρα τι δες βαθιά μέσα σου, αδελφέ Φραγκίσκο; Μπορείς να βρεις προτού σου το πει ο Θεός;
- Ο Φραγκίσκος έσκυψε το κεφάλι σαν να αφουγκραζόταν· αναστέναξε πάλι:
- Δεν μπορώ, είπε τέλος· ξέρω βαθιά τι δε δέλω· δεν ξέρω τι δέλω.
- Τι δεν δες, αδελφέ Φραγκίσκο; Τι μισείς και φοβάσαι πάνω απ' όλα; Με συμπαθάς που σε ρωτώ.
- Ο Φραγκίσκος δίστασε μια στιγμή· άνοιξε το στόμα του, το 'κλεισε πάλι. Τέλος πήρε απόφαση και μίλησε:
- Να, δε δέλω τους λεπρούς·⁴ δεν μπορώ να τους ζω· και μόνο ν' ακούω από μακριά τα κουδουνάκια που φορούν για να τ' ακούν και ν' αλαργαίνουν⁵ οι διαβάτες, λιποθυμώ. Συχώρεσέ με, Θεέ μου· τίποτα στον κόσμο δεν σιχαίνομαι σαν τους λεπρούς.

Αφιέρωση

Νίκος Καζαντζάκης

Για το βιογραφικό του, βλ. σ. 32.

⁴ λεπρός: που πάσχει από τη νόσο του Χάνσεν· χανσενικός. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ αλαργαίνω=αλαργεύω: απομακρύνω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Μυθιστορηματική βιογραφία

Στις αρχές του 20ού αιώνα συγγραφείς όπως ο E. Ludwig και ο St. Zweig (βλ. και ΨΜΑ Στέφαν Τσβάιχ) οδηγούνται στη λεγόμενη μυθιστορηματική βιογραφία. Πρόκειται για την παρουσίαση του βίου και του έργου/της δράσης ενός προσώπου (άντρα ή γυναίκας), συνήθως «δημόσιου» (π.χ. καλλιτέχνη/λογοτέχνη, επιστήμονα, πολιτικού, στρατιωτικού κ.ά.), η οποία

γίνεται με τρόπο μυθιστορηματικό. Δηλαδή, ο συγγραφέας αυτού του (εξωλογοτεχνικού) κειμενικού είδους αξιοποιεί τα πραγματικά (ιστορικά) δεδομένα της ζωής του (βιογραφούμενου) προσώπου, αναμειγνύοντάς τα με τη μυθοπλασία, ιδίως εκεί, όπου υπάρχουν ιστορικά «κενά». Ο βιογράφος επινοεί, σε κάποια σημεία της αφήγησής του, σκηνές (π.χ. περιγραφές) σχετικές με τον χαρακτήρα ή τη δράση του (βιογραφούμενου) προσώπου. Επίσης, η γλώσσα/το ύφος προσομοιάζει στη λογοτεχνική γλώσσα/στο λογοτεχνικό ύφος (π.χ. συγκινησιακή/μεταφορική γλώσσα). Ακόμη και η δομή του κειμένου εμφανίζει ομοιότητες μ' ένα λογοτεχνικό πεζογράφημα (π.χ. η αφήγηση δεν αρχίζει από την αρχή της ιστορίας αλλά από ένα μεταγενέστερο χρονικό σημείο της: αρχή της αφήγησης *in medias res*, αναδρομές κ.ο.κ.).

Η μυθιστορηματική βιογραφία, όσο κι αν έχει λογοτεχνικές αρετές, τυπικά ανήκει στα μη λογοτεχνικά κείμενα (=εξωλογοτεχνικά-χρηστικά κείμενα), αφού η πρόθεση του συγγραφέα-βιογράφου είναι να εξιστορήσει, όχι να μετασχηματίσει λογοτεχνικά/καλλιτεχνικά την πραγματικότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μυθιστορηματικής βιογραφίας αποτελεί το κείμενο του Μιχ. Περάνθη (1917-1984) *Ο κοσμοκαλόγερος* (1948), μυθιστορηματική βιογραφία του Αλ. Παπαδιαμάντη.

*Σημείωση: Το βιογραφικό μυθιστόρημα, εν αντιθέσει προς τη μυθιστορηματική βιογραφία, είναι λογοτεχνικό (αφηγηματικό) κείμενο: είναι μυθιστόρημα· δηλαδή, επινοημένη -μυθοπλαστική («φανταστική») ιστορία, σε γλώσσα λογοτεχνική, η οποία αφορά στη ζωή και τη δράση ενός προσώπου (πραγματικού ή επινοημένου). Με λίγα λόγια, πρόκειται για λογοτεχνικό/καλλιτεχνικό μετασχηματισμό της πραγματικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βιογραφικού (ιστορικού) μυθιστορήματος αποτελεί ο *Βίος και πολιτεία του Ανδρέα Ρουσάνου* (2000) του Άγγελου Σ. Βλάχου (1915-2003).

Πηγή: Συγγραφική Ομάδα
Βλ. και ΨΜΑ Βιογραφίες Νίκου Καζαντζάκη

Στέφαν Τσβάιχ

Βιογραφίες
Νίκου
Καζαντζάκη

Άγιος
Φραγκίσκος
της Ασίζης

Αλβέρτος
Σβράιτσερ

1. Ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης (βλ. ΨΜΑ) είναι ο κεντρικός ήρωας στο βιβλίο *Ο Φτωχούλης του Θεού*. Πώς θα συνέδεες το παραπάνω απόσπασμα με το θέμα της συστάδας; Γράψε τις σκέψεις σου στο τετράδιό σου και συζήτα με τον/τη διπλανό/διπλανή σου σχετικά με αυτές.
2. Το βιβλίο *Ο Φτωχούλης του Θεού* είναι αφιερωμένο στον ανθρωπιστή γιατρό Αλβέρτο Σβράιτσερ (βλ. ΨΜΑ). Αφού μελετήσεις [το απόσπασμα της βιογραφίας του Σβράιτσερ](#) του Τάσου Αθανασιάδη, σκέψου και εξήγησε στους/στις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου με ποιον τρόπο ο Σβράιτσερ βάζει, μέσω της δράσης του, τον άνθρωπο στο επίκεντρο. Πώς συνδέονται κατά την άποψή σου τα δύο πρόσωπα, ο Άγιος Φραγκίσκος και ο Αλβέρτος Σβράιτσερ;
3. Αξιοποιώντας την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, να γράψεις ένα κείμενο από την πλευρά του συνοδοιπόρου του Φραγκίσκου, φράτε Λεόνε. Πώς πιστεύεις ότι νιώθει; Ποιες είναι οι απόψεις του για τον Φραγκίσκο; Πώς αντιλαμβάνεται τη στάση του Φραγκίσκου απέναντι στη ζωή και τους ανθρώπους;
4. Πώς δομεί ο συγγραφέας τον κόσμο στον οποίο τοποθετεί την ιστορία του; Αφού διαβάσεις το παραπάνω απόσπασμα, να συμπληρώσεις έναν πίνακα όπως τον παρακάτω με τις πληροφορίες που θα αντλήσεις από το κείμενο σχετικά με το σκηνικό, την πλοκή και τους χαρακτήρες του μυθιστορήματος.

Σκηνικό (χώρος και χρόνος)	Πλοκή	Χαρακτήρες (εξωτερικά και εσωτερικά)

5. Μελέτησε το λήμμα που παρατίθεται σχετικά με τη *μυθιστορηματική βιογραφία*. Γιατί θα έγραφε κάποιος μια μυθιστορηματική βιογραφία; Ποια είναι τα στοιχεία των βιογραφούμενων που σε αυτές τις περιπτώσεις κεντρίζουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη/της αναγνώστριάς; Επισημαίνεις τέτοια στοιχεία στο παραπάνω απόσπασμα;

Αυτό ήταν το μυστικό του, η δική του ανακάλυψη, που είχε σιγά-σιγά ολοκληρωθεί στη συνείδησή του, στην καρδιά του. Μια ανακάλυψη που είχε την αφετηρία της και το τέρμα της σε ό, τι αυτός ο ίδιος είχε ως τώρα -στα 43 του- ζήσει. «Οι άνθρωποι εμείς είμαστε μόνοι, ολομόναχοι. Εκατομμύρια άνθρωποι ολομόναχοι. Ο καθένας μας σαν να είναι ο μοναδικός άνθρωπος στη γη. Μια ανθρωπότητα μοναξιάς...»

Να ποιες ήταν οι σκέψεις του, να τι ένιωθε να τον ροκανίζει πρωί, μεσημέρι, βράδυ, ημέρες εργάσιμες και ημέρες αργίας. Και ίσως- ίσως περισσότερο ασφυχτική του ήταν η ανακάλυψη της μοναξιάς όταν δεν είχε γραφείο και τότε τον περικύκλωναν όσα είχε συσσωρεύσει μέσα του 43 χρόνια.

Όχι και πως δεν είχε την ίδια κατάσταση και στο Υπουργείο, Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή, Σάββατο, 8.15-2 και 5.30-7.30 (πλην Σαββάτου). Την αίσθηση της μοναξιάς την κουβαλούσε και εκεί, σαν ένα σημάδι που του είχε αποτυπωθεί για πάντα.

Ανακάλυψη δική του η μοναξιά; Δεν είχε ανακαλύψει κάτι άγνωστο, όχι. Δεν είχε εφεύρει τη μοναξιά, την είχε όμως στο αίμα του. Και ήταν σαν να υπήρχε τώρα η μοναξιά για πρώτη φορά, εξαρχής, στην περίπτωση του. Έτσι καθώς συμβαίνει και με το καθετί στον κόσμο μας, τον έρωτα λ.χ. ή τον θάνατο. Όταν σημαδεύει έναν ο έρωτας ή ο θάνατος, είναι αυτός ο πρώτος ερωτευμένος ή ο πρώτος νεκρός.

22 Νοεμβρίου ήταν, κατά το μεσημέρι. Ό, τι είχε αρχίσει να περνάει στο πρωτόκολλο⁶ τα εισερχόμενα που είχανε διανεμηθεί το πρωί και μπήκε ο κλητήρας⁷ της διευθύνσεως. Έκλεισε την πόρτα, ακούμπησε με τη ράχη πάνω της, και τους κοίταξε όλους- και τους οχτώ υπαλλήλους του τμήματος Προγραμματισμού, έναν-έναν στη σειρά.

Έχω ένα νέο για σας, είπε τέλος ο κλητήρας με ύφος εμπιστευτικό. Ένα νέο απίθανο! Ο κύριος τμηματάρχης σας, που δεν έχει εμφανιστεί τις τρεις τελευταίες μέρες, μετατίθεται. Ναι, μετετέθη κιόλας στην επαρχία και ανεχώρησε κατεπειγόντως χτες τη νύχτα. Το λοιπόν από αύριο το πρωί θα έχετε άλλον τμηματάρχη. Λάβετε τα μέτρα σας! [...]

Τι θα μπορούσε να σημαίνει η αλλαγή τμηματάρχη; Είχε την ίδια σημασία που έχει η αλλαγή σ' ένα γρανάζι. Όταν βγάζεις ένα γρανάζι και στη θέση του τοποθετείς ένα άλλο. Στο μηχανισμό της δημόσιας υπηρεσίας, οι αλλαγές που γίνονται στα γρανάζια δεν έχουν ειδική σημασία.

Δεν είπε λοιπόν τίποτα, δεν έκανε καμία κίνηση, κανένα μορφασμό, πήρε τα εισερχόμενα και άρχισε να τα ταξινομεί.

Θα ήταν ο τελευταίος άνθρωπος στη γη που θα μπορούσε να εξηγήσει το γεγονός. [...] Δεν ήταν σε θέση να δώσει την παραμικρή εξήγηση, πώς είχε πάρει για κείνον

⁶ πρωτόκολλο: επίσημο βιβλίο όπου καταχωρίζεται κάθε έγγραφο που απευθύνεται σε μια δημόσια αρχή, με αύξοντα αριθμό και χρονολογία παραλαβής. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁷ κλητήρας: κατώτερος υπάλληλος στο δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα, που εκτελεί κυρίως βοηθητικές εργασίες. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ο νέος τμηματάρχης τόσο καίρια σημασία. Ίσως γιατί ήτανε ένα πρόσωπο καινούριο, άγνωστο, μια πιθανότητα... Η πιθανότητα να διαλύσει αυτός την αίσθηση της μοναξιάς που είχε πήξει στην καρδιά του γραφέως Α΄ τάξεως,⁸ που κρατούσε το πρωτόκολλο στη γωνία δεξιά της μεγάλης αίθουσας προς το παράθυρο.

Ο νέος τμηματάρχης ήτανε και νέος στα χρόνια, μόλις 34, ο κλητήρας του τμήματος φρόντισε να τους πληροφορήσει. Ψηλός, ντυμένος με πολλή προσοχή, όχι με εκζήτηση,⁹ πολύ ευγενής με όλους και πολύ τυπικός.

Όσο τον έβλεπε στη γωνιά του, όσο τον κατασκόπευε μέσ' από τα χοντρά βιβλία του πρωτοκόλλου, σαν να ήτανε χωμένος σε χαράκωμα,¹⁰ τόσο και ακουμπούσε την ελπίδα του, την τελευταία σ' εκείνον. Ίσως ο τμηματάρχης να διαψεύσει πώς οι άνθρωποι εμείς είμαστε μόνοι, ολομόναχοι κατά βάθος, τυλιγμένοι σε μια γάζα μοναξιάς αδιαπέραστη, πως έχουμε μια μεμβράνη μοναξιάς στα μάτια, στην καρδιά. Από τη στιγμή που η τελευταία του ελπίδα για μια κάποια διάψευση αυτής της μοναξιάς εντοπίστηκε στον καινούργιο τμηματάρχη, ήτανε σα να έστρεψε πάνω του όλους τους προβολείς, να τον φωτίσει ολοκληρωτικά, να τον μελετήσει, να ανιχνεύσει στο πρόσωπό του μια σύσπαση, ένα κάτι που να δείχνει πως είναι ζεστός άνθρωπος, πώς αισθάνεται κοντά στους άλλους, πως οι άλλοι δεν είναι για 'κείνον μονάδες, νούμερα, πόνια, πως οι άλλοι δεν είναι για 'κείνον τίποτα περισσότερο από περιπτώσεις μοναξιάς.

Με την απροσδόκητη επί σκηνής εμφάνιση του τμηματάρχη, έδωσε στον εαυτό του μιάν ακόμη αναβολή για την έκδοση της οριστικής, της τελεσίδικης, της αμετάκλητης απόφασης: «Είμαστε όλοι ολομόναχοι». [...]

13 Δεκεμβρίου, Παρασκευή απόγευμα. Στο γραφείο. Ώρα 6.10. Ό, τι καταχώρισε ένα έγγραφο «λίαν επείγον», και τώρα έχουν σειρά τα έγγραφα «προς συσχέτισιν». Ο τμηματάρχης είναι εκεί, στην άλλη γωνία, τον βλέπει να γράφει, ύστερα να τηλεφωνεί, ύστερα ν' ανάβει τσιγάρο και να ξαναγράφει. Τρεις ολόκληρες βδομάδες από τη μέρα που ανέλαβε υπηρεσία ο τμηματάρχης, η κατάσταση δεν έχει αλλάξει. Όχι, τίποτα το συγκεκριμένο δεν έχει εις βάρος του, όμως είναι κι αυτός περιχαρακωμένος στον εαυτό του, η «καλημέρα» που λέει το πρωί μπαίνοντας στο γραφείο, η «καληνύχτα» που λέει το βράδυ φεύγοντας, είναι σαν κολλημένες στα χείλη του με σελλοτέιπ ίσια ίσια για να εκπληρώσει ένα τυπικό χρέος, μια συνήθεια. Τίποτα περισσότερο. Τα χείλη του κάτω από το σελλοτέιπ, είναι πάντα στεγνά, αποξηραμένα, η καρδιά του το ίδιο. Τι απομένει λοιπόν από την καινούργια εμπειρία; Τι είναι το καταστάλαγμα; Μοναξιά. Μοναξιά...;

Αντώνης Σαμαράκης

Για το βιογραφικό του, βλ. σ. 23 του ΨΜΑ Προσωπικά Διλήμματα (βλ. εδώ, σ. 37).

⁸ γραφέας: κατώτερος υπαλληλικός βαθμός στη δημοσιούπαλληλική ιεραρχία. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ εκζήτηση: ο χαρακτήρας και ο τρόπος του εξεζητημένου· επιτήδευση. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ χαράκωμα: τάφος που χρησιμεύει ως οχύρωμα στο πεδίο της μάχης· όρυγμα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Ρόλος στον τοίχο: Ζωγράφισε μαζί με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου το περίγραμμα του κεντρικού χαρακτήρα του διηγήματος. Μέσα στο περίγραμμα συμπλήρωσε τα συναισθήματά του όπως προκύπτουν από το κείμενο. Έξω από το περίγραμμα τοποθέτησε τα συναισθήματα που νιώθετε εσείς καθώς συζητάτε γι' αυτόν.
2. Στο κείμενο αξιοποιείται η μηδενική εστίαση (βλ. Παράρτημα, ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία). Θεωρείς ότι η επιλογή αυτή συμβάλλει στο να αναδειχθεί η αγωνία του ατόμου απέναντι στη μοναξιά;
3. Εστίασε στα εκφραστικά μέσα που αφορούν τον χώρο στον οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα. Κατάγραψε μερικά από αυτά (εικόνες, μεταφορές) και σχολίασε πώς επηρεάζουν την ατμόσφαιρα του διηγήματος.
4. Ποια νομίζεις ότι είναι η κατάληξη του διηγήματος; Τελικά διαψεύδεται ή επιβεβαιώνεται η άποψη του ήρωα ότι οι άνθρωποι είναι μόνοι τους παρά την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους; Γράψε τη συνέχεια του κειμένου διατηρώντας κατά το δυνατόν το ύφος του αποσπάσματος. Βλ. και ΨΜΑ.

Ποιήματα του κλειστού χώρου

Σοφία Πορταλάκη. *Χωρίς τίτλο*.
Πηγή: Πινακοθήκη Σύγχρονης
Ελληνικής Τέχνης Λαϊκής
Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Κωνσταντίνος Καβάφης, Τρώες

«Τρώες» του
Κ.Π. Καβάφης

Είν' η προσπάθειές μας, των συφοριασμένων¹¹
 είν' η προσπάθειές μας σαν των Τρώων.
 Κομμάτι κατορδώνουμε· κομμάτι
 παίρνουμ' επάνω μας· κι αρχίζουμε
 να 'χουμε δάρρος και καλές ελπίδες.

5

Μα πάντα κάτι θγαίνει και μας σταματά.
 Ο Αχιλλεύς στην τάφρον¹² εμπροστά μας
 θγαίνει και με φωνές μεγάλες μάς τρομάζει.—

Είν' η προσπάθειές μας σαν των Τρώων.
 Θαρρούμε πως με απόφαση και τόλμη 10
 θ' αλλάξουμε της τύχης την καταφορά,¹³
 κι έξω στεκόμεθα ν' αγωνισθούμε.

Αλλ' όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
 η τόλμη κι η απόφασίς μας χάνονται·
 ταράττεται η ψυχή μας, παραλύει· 15
 κι ολόγυρα απ' τα τείχη τρέχουμε
 ζητώντας να γλιτώσουμε με την φυγή.

Bartolomeo Pinelli (1781-1835).

Δύο αρχαίοι πολεμιστές
πολεμούν πάνω από
έναν νεκρό συμπολεμιστή

(Two Ancient Warriors
Fighting over a Dead Comrade).

Πηγή: National Gallery of Art
(Washington)

Όμως η πτώσις μας είναι βεβαία. Επάνω,
 στα τείχη, άρχισεν ήδη ο θρήνος.
 Των ημερών μας αναμνήσεις κλαίν κι αισθήματα.
 Πικρά για μας ο Πρίαμος κι η Εκάβη κλαίνε.

20

Τρώες-Ενταξη
στους κύκλους
της καβαφικής
ποίησης

Κ.Π. Καβάφης

Για το βιογραφικό του, βλ. σ. 17.

¹¹ συφοριασμένος: δυστυχισμένος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² τάφρος: τεχνητό μακρόστενο άνοιγμα στο έδαφος με αρκετό βάθος και πλάτος, μεγάλο χαντάκι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ καταφορά: η ενέργεια του καταφέρομαι, η έκφραση πολύ επικριτικών ή και υβριστικών κρίσεων για κάποιον ή για κάτι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

▶ Αντικειμενική συστοιχία

Απόδοση στα ελληνικά του αγγλικού όρου *objective correlative* ο οποίος έγινε ιδιαίτερα γνωστός χάρη στον Βρετανό ποιητή T.S. Eliot και στη Νέα Κριτική. Σύμφωνα με τον Eliot, ο οποίος χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο το 1919 σε ένα δοκίμιό του για τον Άμλετ, ο μόνος τρόπος να εκφράσει κανείς τη συγκίνηση μέσα από την τέχνη είναι να ανακαλύψει μια αντικειμενική συστοιχία, δηλαδή ένα σύνολο αντικειμένων, μια κατάσταση ή μια ακολουθία γεγονότων που θα ανακαλεί τον συγκεκριμένο τύπο συγκίνησης στον νου του αναγνώστη. Με άλλα λόγια η αντικειμενική συστοιχία είναι ένα εξωτερικό στοιχείο, που υποβάλλει εναργέστερα το είδος της συγκίνησης που προσπαθεί να υποβάλει ο ποιητής.

Στη Νεοελληνική Λογοτεχνία η μέθοδος της αντικειμενικής συστοιχίας, και στη θεωρητική της πραγμάτευση και στην καλλιτεχνική της εφαρμογή, απασχόλησε τον Γιώργο Σεφέρη. Συγκεκριμένα, η έκφραση της συγκίνησης ή της ιδέας που ενδιαφέρει τον Σεφέρη επιτυγχάνεται στο έργο του με τη χρήση στοιχείων από τον μύθο ή την ιστορία, που δημιουργεί έναν παραλληλισμό μεταξύ παρελθόντος και παρόντος.

Πηγή: Παρίσης, Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 121-122

▶ Μυθική μέθοδος

Είναι «μια αντικειμενική συστοιχία που έχει για μορφή μια μυθική ιστορία. Με την εφαρμογή της έχουμε μια ταύτιση των στοιχείων του μύθου με τα στοιχεία της σύγχρονης πραγματικότητας και συνεπώς μια ταύτιση της μυθικής εποχής με τη σύγχρονη» [...]. Αυτό σημαίνει ότι ενώ η αντικειμενική συστοιχία- που δεν απαιτεί αναγκαστικά χρονική απόσταση ανάμεσα στο διάμεσο και τη συγκίνηση που αυτό εκφράζει- είναι χαρακτηριστικό όλης της ποίησης, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, η μυθική μέθοδος είναι χαρακτηριστικό της λογοτεχνίας μιας μεταμυθικής εποχής.

Πηγή: Βαγενάς, 1994: 59

1. Όπως έχουμε σημειώσει ήδη, ο Κ.Π. Καβάφης θεωρούσε ότι τα ποιήματά του ανήκουν σε τρεις μεγάλους κύκλους ή περιοχές: φιλοσοφικά (ή της σκέψης), ερωτικά (ή ηδονικά) και ιστορικά. Ωστόσο, ο Καβαφικός «κόσμος» είναι ενιαίος και ένα ποίημα μπορεί να ενταχθεί σε περισσότερες από μία περιοχές. Σκέψου και κατάγραψε τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσες να εντάξεις κάποιο ποίημα στις παραπάνω κατηγορίες. Το ποίημα «Τρώες» σε ποια κατηγορία θα μπορούσες να το εντάξεις; Αιτιολόγησε την απόφασή σου αυτή. Στη συνέχεια δες την άσκηση αντιστοίχισης των ποιημάτων με τις κατηγορίες (βλ. ΨΜΑ) και επαλήθευσε τα κριτήρια που είχες αρχικά καταγράψει.
2. Μελέτησε τη λειτουργία της μυθικής μεθόδου στο ποίημα: Πώς οι Τρώες λειτουργούν ως σύμβολο; Ποια σύνδεση υπάρχει με το θέμα της συστάδας;
3. Ποια στοιχεία του ποιήματος (εκφραστικά μέσα και γλωσσικές επιλογές) μπορούν να μας βοηθήσουν να χαρακτηρίσουμε τους Τρώες;
4. Πώς εκλαμβάνεις το μήνυμα που εκφράζει ο ποιητής; Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο;

Κύκλοι της
καβαφικής
ποίησης

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Γιώργος Σεφέρης, Μυθιστόρημα ΙΖ' - Αστυάναξ

Τώρα που θα φύγεις πάρε μαζί σου και το παιδί
Που είδε το φως κάτω από εκείνο το πλατάνι,
Μια μέρα που αντηχούσαν οι σάλπιγγες κι έλαμπαν όπλα
Και τ' άλογα ιδρωμένα σκύβανε ν' αγγίξουν
Την πράσινη επιφάνεια του νερού
Στη γούρνα¹⁴ με τα υγρά τους ρουθούνια. 5

Οι ελιές με τις ρυτίδες των γονιών μας
Τα θράχια με τη γνώση των γονιών μας
Και το αίμα του αδελφού μας ζωντανό στο χώμα

Ήτανε μια γερή χαρά μια πλούσια τάξη 10
Για τις ψυχές που γνώριζαν την προσευχή τους.

Τώρα που θα φύγεις, τώρα που η μέρα της πληρωμής
Χαράζει, τώρα που κανείς δεν ξέρει
Ποιον θα σκοτώσει και πώς θα τελειώσει,
Πάρε μαζί σου το παιδί που είδε το φως 15
Κάτω απ' τα φύλλα εκείνου του πλατάνου
Και μάδε του να μελετά τα δέντρα.

Μητρότητα

Δυο μητέρες
νομίζουν πως
είναι μόνες
στον κόσμο

Mary Cassatt (1893/1894).

Το πλήρωμα της βάρκας (*The Boating Party*).

Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

¹⁴ γούρνα: μικρή φυσική κοιλότητα, συνήθως σε πέτρα ή σε βράχο, όπου μαζεύεται νερό. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Γιώργος Σεφέρης (1900-1971)

Ο Γιώργος Σεφέρης (πραγματικό όνομα Γιώργος Σεφεριάδης) γεννήθηκε στις 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου του 1900 στην Σμύρνη της Μικράς Ασίας και ήταν γιος του Στυλιανού και της Δέσπως Σεφεριάδη (το γένος Τενεκίδη). Ο Στυλιανός Σεφεριάδης υπήρξε διακεκριμένος ακαδημαϊκός και καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγγραφέας (με πλουσιότατο επιστημονικό έργο) και διπλωμάτης. [...] Το 1914, με την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η οικογένεια Σεφεριάδη μετακομίζει στην Αθήνα όπου ο Σεφέρης τελειώνει το Γυμνάσιο το 1917. Κατόπιν θα μεταβεί στο Παρίσι όπου και θα σπουδάσει Νομικά ως το 1924. Ήδη όμως από το 1918 θα εκδηλωθεί η αγάπη του για την ποίηση και θα αρχίσει να γράφει στίχους. Στα χρόνια των σπουδών του, όντας στο εξωτερικό, έχει την ευκαιρία να έρθει σε άμεση επαφή με τα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής. Στο Παρίσι θα τον βρει και η Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία θα τον επηρεάσει βαθύτατα και θα παραμείνει χαραγμένη στη μνήμη του. Το 1926 ο Γιώργος Σεφέρης θα αρχίσει την διπλωματική του σταδιοδρομία, διοριζόμενος στο Υπουργείο Εξωτερικών ως ακόλουθος. Ακολουθώντας θα υπηρετήσει ως υποπρόξενος και πρόξενος στο Λονδίνο (1931-1934) και στην Κορυτσά της Αλβανίας (1936-1938), και ως σύμβουλος τύπου στο Υπουργείο Εξωτερικών. Μετά την κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα ακολουθήσει την ελληνική Κυβέρνηση στην Κρήτη, την Αίγυπτο, την Νότια Αφρική και την νότια Ιταλία, και μετά την απελευθέρωση στην Αθήνα όπου και μένει μέχρι το 1948. Κατόπιν διορίζεται σύμβουλος στις ελληνικές πρεσβείες στην Άγκυρα και το Λονδίνο, αργότερα πρέσβης στο Λίβανο, τη Συρία, την Ιορδανία και το Ιράκ, και τελικά στο Λονδίνο (1957-1962). Το 1963 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Αφότου αποσύρεται από τη διπλωματική του σταδιοδρομία, αφοσιώνεται ολοκληρωτικά στο λογοτεχνικό του έργο, μέχρι το θάνατό του, το 1971. Η κηδεία του, εν μέσω της δικτατορίας και κατόπιν της *Δήλωσης* του το 1969, προσέλαβε τον χαρακτήρα εκδήλωσης εναντίον του καθεστώτος των συνταγματαρχών. [...]

Η επίσημη εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας ως Γιώργος Σεφέρης έγινε το 1931 όταν εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Στροφή*. Εμφανίζεται δηλαδή ως ποιητής σε ηλικία 31 ετών, ύστερα από μακρύ διάστημα προετοιμασίας και εκφραστικών αναζητήσεων. Με το εκτενές ποίημα *Η στέρνα* (1932) ολοκληρώνει τη θητεία του στις εκφραστικές δυνατότητες του παραδοσιακού στίχου, για να εμφανιστεί λίγο αργότερα με εντελώς διαφορετική ποιητική φωνή, με τη συλλογή *Μυθιστόρημα* (1935). Ο αυστηρός και λιτός ρυθμός του *Μυθιστορήματος*, απαλλαγμένος από πολλά επίθετα και σχήματα λόγου, η αίσθηση ελληνικότητας που υπόκειται στη συλλογή, καθώς και η όλη αρχιτεκτονική οικονομία στη σύνθεσή της, άνοιξαν πράγματι νέους δρόμους στην ποίηση της δεκαετίας του 1930, δρόμους που έμελλε να ακολουθήσει ολόκληρη η μεταγενέστερη νεοελληνική ποίηση. Αυτά τα γνωρίσματα επιβεβαίωσε ο Σεφέρης με τις επόμενες συλλογές του (*Γυμνοπαίδια*, 1936· *Τετράδιο Γυμνασμάτων*, 1940· *Ημερολόγιο Καταστρώματος Α΄*, 1940) οι οποίες αναδεικνύουν έναν ποιητή σαφώς λόγιο, με άμεση όμως επαφή με τα νεωτερικά ρεύματα της εποχής του και με ισορροπημένο συγκερασμό ελληνικής και ευρωπαϊκής παράδοσης. Ακολουθούν οι ποιητικές συλλογές *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β΄* (1944, 2^η 1945) και η *Κίχλη* (1947), ερμητικό ποίημα σε τρία μέρη. Το 1955 ενώ είχε ήδη αρχίσει ο απελευθερωτικός αγώνας της Κύπρου, ο Σεφέρης τύπωσε την ποιητική συλλογή *...Κύπρον ου μ΄ εθέσπισεν...* Η τελευταία ποιητική εργασία που τύπωσε ο ίδιος όσο ζούσε είναι τα *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966), ένα είδος απολογισμού ζωής και εμπειριών. Η βαθιά γνώση της γηγενούς αλλά και της ευρωπαϊκής παράδοσης είναι εμφανής και στο μεταφραστικό έργο του Σεφέρη. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το κριτικό και δοκιμαϊκό έργο του Σεφέρη, συγκεντρωμένο στους τρεις τόμους των *Δοκιμών* που αποτελεί υπόδειγμα γλωσσικού ύφους και πνευματικής διαύγειας (Α΄-Β΄, 1974 και Γ΄, 1992). Μετά τον θάνατό του άρχισε να εκδίδεται, υπό τον τίτλο *Μέρες* (1975-1990) το πολύτιμο, για τις πάσης φύσεως πληροφορίες που παρέχει, προσωπικό ημερολόγιό του [...], ο τελευταίος τόμος του οποίου εκδίδεται το 2001 (τόμοι Α΄-Ζ΄). Έχουν εκδοθεί επίσης: οι δύο πρώτοι τόμοι του *Πολιτικού ημερολογίου* (1979, 1985), το *Χειρόγραφο Σεπ. '41*, το μυθιστόρημα *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη* και διάφοροι τόμοι της πολυσέλιδης και σημαντικής αλληλογραφίας του.

Πηγές: [βιβλιονet](#) και Δασκαλόπουλος, Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1990-1992

► Για την πολιτική σκέψη του, μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ: «Τα πολιτικά κείμενα του Γιώργου Σεφέρη».

Σκηνοθεσία: Μάνος Ευστρατιάδης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1986)

► Για τη μελοποιημένη ποίησή του, μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: «Γιώργος Σεφέρης. Μίκης Θεοδωράκης [Β΄ ΜΕΡΟΣ]».

Σενάριο-Σκηνοθεσία: Γιάννης Σολδάτος. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1990)

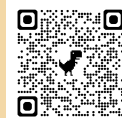

Αστυνάκτας

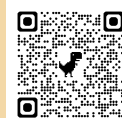
1. Ποιος ήταν ο Αστυνάκας; Κατάγραψε τις σχετικές με αυτόν [πληροφορίες](#) (βλ. και ΨΜΑ) και επισκέψου τους [στίχους της ραψωδίας Ζ της Ιλιάδας](#) (369- 529) όπου η Ανδρομάχη συναντάται για τελευταία φορά με τον Έκτορα. Σε μια σύντομη παρουσίαση εξήγησε στους/στις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου πώς συνδέονται τα πρόσωπα αυτά μεταξύ τους και σε ποια ιστορική περίοδο υποτίθεται ότι εκτυλίσσονται τα γεγονότα.
2. Πώς οι οπτικές εικόνες που υπάρχουν στο ποίημα συμβάλλουν στη δημιουργία της ατμόσφαιρας; Κατάγραψε όσες μπορείς και εξήγησε ποια είναι η ατμόσφαιρα του ποιήματος η οποία δημιουργείται εξαιτίας τους.
3. Επισκέψου και πάλι τα λήμματα που παρατίθενται παραπάνω σχετικά με την *αντικειμενική συστοιχία* και τη *μυθική μέθοδο*. Ποια σύμβολα αξιοποιούνται στο ποίημα στο πλαίσιο της μυθικής μεθόδου; Κατάγραψέ τα και προσπάθησε να εξηγήσεις πώς λειτουργούν αυτά σε εσένα ως αναγνώστη/αναγνώστρια.
4. Μετάτρεψε το ποίημα σε μια ιστορία σε πεζό λόγο. Αξιοποιώντας τα λήμματα για τη *μηδενική* και την *εσωτερική εστίαση* καθώς επίσης και τα λήμματα σχετικά με το *είδος του αφηγητή* που θα βρεις στο [ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία](#) του Παραρτήματος, επέλεξε την οπτική γωνία από την οποία θα παρουσιαστεί η ιστορία και το είδος του αφηγητή που θα αξιοποιήσεις. Θεωρείς ότι το νόημα του ποιήματος αποδίδεται καλύτερα μέσω του ποιητικού ή μέσω του αφηγηματικού πεζού λόγου;

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Γύρισε πίσω στην προαναγνωστική φάση αλλά και σε όσα ειπώθηκαν για τους ήρωες των κειμένων της συστάδας. Φτιάξε με τη βοήθεια ενός λογισμικού ηχογράφησης ένα ψηφιακό αρχείο ήχου (podcast) στο οποίο να συσχετίζεις κάποια από τα χαρακτηριστικά των ηρώων της συστάδας με εσένα. Ποιο πρόσωπο σε εκφράζει και γιατί; Ποιο χαρακτηριστικό του θεωρείς ότι ανταποκρίνεται καλύτερα στο θέμα της συστάδας;
2. Αναζητήστε πρόσωπα για τα οποία ο άνθρωπος και η φροντίδα αυτού υπήρξαν σκοπός ζωής. Ενδεικτικά αναφέρονται οι Μητέρα Τερέζα, Μαχάτμα Γκάντι, Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Οργανώστε σύντομες παρουσιάσεις στην ολομέλεια με τις οποίες θα εξηγήετε στους/στις συμμαθητές/συμμαθήτριές σας με ποιες ενέργειές τους έθεσαν τα συγκεκριμένα πρόσωπα τον άνθρωπο στο κέντρο του ενδιαφέροντός τους.
3. Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα να αναλάβει ένα από τα κείμενα της συστάδας τα οποία μελετήθηκαν στην προηγούμενη φάση. Να γράψετε μια σελίδα από το ημερολόγιο του κεντρικού προσώπου κάθε κειμένου. Πώς βλέπει το ίδιο τον εαυτό του και πώς νιώθει απέναντι στους γύρω του;
4. Αξιοποιώντας την εγγενή θεατρικότητα των δύο ποιημάτων της συστάδας ασκηθείτε στην ανάγνωσή τους και ηχογραφήστε τις διαφορετικές αναγνώσεις των συμμαθητών/συμμαθητριών (π.χ. με τη βοήθεια του εργαλείου Audio recorder της e-me).
5. Το θέμα της συστάδας αφορά τον άνθρωπο ως μονάδα και τη συμβολή του στην πορεία της καθημερινής ζωής. Ο εθελοντισμός αποτελεί μια πρωτοβουλία η οποία θέτει εξ ορισμού τον άνθρωπο στο κέντρο. Έχεις εμπειρίες από εθελοντική προσφορά; Ανάπτυξε τις εμπειρίες σου ή πρότεινε δράσεις εθελοντισμού για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες σε ένα άρθρο που θα γράψεις για τον τοίχο του μαθήματος της e-class. Το άρθρο θα έχει τίτλο: «Ο άνθρωπος στο κέντρο».
6. Ποιους από τους κεντρικούς ήρωες των κειμένων της συστάδας συμπάθησες και ποιους αντιπάθησες και γιατί; Συγκέντρωσε και κατάγραψε τα στοιχεία που τους αφορούν. Στη συνέχεια γράψε ένα σύντομο κείμενο για τον καθένα εκφράζοντας τις απόψεις σου (βλ. και ΨΜΑ Χαρακτηρισμοί ηρώων).
7. Χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες επιλέξτε να ακούσετε κάποιο/κάποια από τα δέκα ραδιοφωνικά παρουσιασμένα επεισόδια της σειράς *Μεγάλοι Έλληνες* (σειρά του ΣΚΑΪ, βασισμένη σε format του BBC, Γ. Κασπίρης (παραγωγή), 2009). Κάθε ομάδα μπορεί να επιλέξει έναν Έλληνα και να γράψει μια σύντομη ιστορία γι' αυτόν, η οποία θα αντληθεί απ' όσα παρουσιάζονται στο αντίστοιχο επεισόδιο συνδυαστικά με φανταστικά περιστατικά. Το απόσπασμα μυθιστορηματικής βιογραφίας θα αξιοποιεί την τριτοπρόσωπη αφήγηση και τον ετεροδιηγητικό αφηγητή.
8. Η δράση των Ελλήνων της προηγούμενης δραστηριότητας μπορεί να προβληθεί με μορφή απλής παρουσίασης από κάθε ομάδα. Η παρουσίαση μπορεί να δίνει έμφαση στα σημαντικά ορόσημα της ζωής του βιογραφούμενου και να καταλήγει στους λόγους που επιλέχτηκε το κάθε πρόσωπο από την κάθε ομάδα.
9. Παρακολουθήστε την ταινία 1968 του Τάσου Μπουλμέτη,¹⁵ που έχει ως θέμα την κατάκτηση του κυπέλλου κυπελλούχων Ευρώπης από την ομάδα Μπάσκετ της ΑΕΚ το 1968, και συζητήστε τη σημασία του ατόμου για την επιτυχία της ομάδας.

Προσωπο-
γραφίες

Χαρακτηρισμοί
ηρώων

¹⁵ Μπουλμέτης, Τ. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2018). 1968. Μ. Αγγελόπουλος, Τ. Μπουλμέτης, Γ. Κυριακός & Κ. Λαμπρόπουλος (Παραγωγή). Feelgood Entertainment.

Υστερόγραφο

Για τη μυθική μέθοδο

Η «μυθική μέθοδος», που εισηγήθηκε το 1923 ο T. S. Eliot, αποτελεί οικείο όρο για την ελληνική κριτική τουλάχιστον από το 1946, όταν ο Γ. Σεφέρης ανακοίνωσε ότι, πριν από τους αγγλοσάξονες μοντερνιστές, αυτή τη μέθοδο «την εφαρμόζει συστηματικά» στο ποιητικό του έργο ο Καβάφης [...]. Παρά τη δυσπροσδιόριστη σημασία του και τις ατελέσφορες απόπειρες διευκρίνισής του, ο όρος χρησιμοποιείται ευρύτατα στις μέρες μας, βάσει της γενικής πεποίθησης ότι περίπου κάθε Έλληνας ποιητής που χρησιμοποιεί αρχαιόμυθα στοιχεία στο έργο του, με όποιον τρόπο και σε οποιονδήποτε βαθμό, ασκείται στην ελιοτική «μυθική μέθοδο» ή σε κάποια παραλλαγή της. Παραδόξως, ενώ η χρήση του όρου διεθνώς είναι πλέον πολύ σπάνια [...], η «μυθική μέθοδος» αναφέρεται όλο και συχνότερα σε ελληνικά κριτικά κείμενα, ενώ το πεδίο εφαρμογής της συνεχώς διευρύνεται. Έτσι, εκτός από τους πανθομολογούμενους κεντρικούς εκφραστές της (που είναι ο Καβάφης, ο Σεφέρης, ο Ρίτσος και ο Σινόπουλος), εκδοχές «μυθικής μεθόδου» έχουν εντοπιστεί, μεταξύ άλλων, στον Κ. Καρυωτάκη και τον Κ. Ουράνη, στον Οδ. Ελύτη, στον Ν. Εγγονόπουλο, στον Νάνο Βαλαωρίτη, στον Γ. Παυλόπουλο, στον Γ. Δάλλα, στον Κ. Χαραλαμπίδη, σε πεζογράφους, όπως ο Καζαντζάκης, ο Στρ. Μυριβήλης και ο Στρ. Τσίρκας, ο Κ. Πολίτης, ο Στ. Ξεφλούδας, ο Ν. Μπακόλας και σε πολλούς ακόμη συγγραφείς.

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Καγιαλής, 2021: 1-23

Γαλανάκη, Ρέα [1998] (2003). *Ελένη ή ο Κανένας*.
Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 73-74.

Αλεξίου, Έλλη [1966] (1978). *Για να γίνει μεγάλος*.
Βιογραφία του Νίκου Καζαντζάκη.
Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 176 και 184.

Ζησιάδης, Λεωνίδας (2011). *Συμεών ο πρόσφυγας*.
Μυθιστορηματική αφήγηση. Θεσσαλονίκη: Ιανός, σ. 29.

Λαμπαδαρίδου-Πόθου, Μαρία [1992] (⁴1997).
Νικηφόρος Φωκάς. Μυθιστορηματική Βιογραφία.
Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, σ. 138-139.

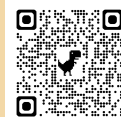

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Εγώ, εσύ, ο Άλλος:
η ατομικότητα ως προσφορά
και ταυτότητα»

δελτίο

εξόδου

Γράψτε σε ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι δύο προτάσεις σχετικά με το θέμα της συστάδας που μελετήσατε. Μπορείτε να γράψετε είτε σκέψεις είτε συναισθήματα είτε έναν δικό σας στίχο. Στη συνέχεια κολλήστε το στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Αναστοχασμός
«Εγώ, εσύ, ο Άλλος:
η ατομικότητα ως προσφορά
και ταυτότητα»

Vincent Van Gogh (1885). Οι πατατοφάγοι
(*The potato eaters*).
Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

Εδώ είναι φως αδερφικό – απλά τα χέρια και τα μάτια. Εδώ δεν είναι να 'μαι εγώ πάνω από σένα ή εσύ πάνω από μένα. Εδώ είναι να 'ναι ο καθένας μας πάνω απ' τον εαυτό του. Εδώ είναι ένα φως αδερφικό που τρέχει σαν ποτάμι δίπλα στο μεγάλο τοίχο.

Γιάννης Ρίτσος, *Καπνισμένο τσουκάλι*

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η συστάδα αυτή εξετάζει την έννοια της κοινότητας ατενίζοντας την από διαφορετικές πλευρές. Η πόλη με τις διαφορετικές της όψεις αποτελεί μια σύγχρονη κοινότητα, η οποία σημαίνει ένα σύνολο ανθρώπων και σχέσεων. Από την άλλη, μια ομοιογενής ενότητα ανθρώπων η οποία συνεχεται από κοινή ιδεολογία και αρχές και, τέλος, η ομάδα, η οποία προσδιορίζεται από τα κοινά της χαρακτηριστικά απέναντι στις άλλες, αποτελούν μορφές κοινότητας. Πώς λειτουργεί το σύνολο, πώς λειτουργεί η κοινότητα, ποιοι είναι οι κανόνες της, πώς επιδρά στο άτομο και πώς το άτομο βιώνει την αλληλεπίδραση με αυτήν;

Τα κείμενα της συστάδας

Τερζάκης, Άγγελος [1937] (2⁶2013). *Η Μενεξεδένια πολιτεία* (απόσπασμα). **Μυθιστόρημα**.

Χατζής, Δημήτρης [1953] (1999). «Σαμπεθαΐ Καμπιλής» (αποσπάσματα). **Διήγημα**.

Καμπανέλλης, Ιάκωβος [1957] (2011). *Η αυλή των θαυμάτων* (αποσπάσματα). **Θεατρικό έργο**.

Καζαντζάκης, Νίκος [1927] (2023). *Ασκητική* (αποσπάσματα). «Λυρικό φιλοσοφικό πεζοτράγουδο».²

Λέξεις – κλειδιά

άτομο, αφήγηση, θέατρο, κοινότητα, ομάδα, περιγραφή, στίχος-παράγραφος

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- θέτεις τα μεγάλα φιλοσοφικά ερωτήματα και να επισημαίνεις τις απαντήσεις που δίνονται στα υπό μελέτη κείμενα
- κατανοείς τα θέματα που αναδεικνύονται από τα κείμενα συσχετίζοντάς τα και με τη μορφή που επιλέγουν οι λογοτέχνες
- δημιουργείς δικά σου κείμενα με προφορικό, γραπτό ή ψηφιακό λόγο, αξιοποιώντας την αναγνωστική εμπειρία σου
- συνεργάζεσαι σε ομάδες στη σχολική τάξη και να επεξεργάζεσαι ερμηνευτικά θέματα που αφορούν τα κείμενα της συστάδας
- κατανοείς τη λειτουργία των προσώπων του θεατρικού κειμένου που γράφεται για να αποτελέσει θεατρικό έργο
- διαλέγεσαι με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου στο πλαίσιο της σχολικής τάξης σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας των ανθρώπων μέσα στις ομάδες ή τις κοινότητες

¹ Βλ. το τραγούδι του Μίκη Θεοδωράκη «Είμαστε δυο» (1968), [Αρχειό Μ. Θεοδωράκη](#).

² Χαρακτηρισμός του έργου από τον Χρ. Καρούζο (Καζαντζάκης, 2023:13).

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Ας κρατήσουν οι χοροί

1. Να αναζητήσετε μαζί με τον/τη διπλανό/διπλανή σας στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής τους όρους ομάδα και κοινότητα. Συζητήστε στην ολομέλεια της τάξης τα χαρακτηριστικά των δύο κοινωνικών σχηματισμών και βρείτε ομοιότητες και διαφορές.
2. Άκου το τραγούδι «Ας κρατήσουν οι χοροί»³ και συσχέτισε όσα ειπώθηκαν στη δραστηριότητα 1 με τους στίχους του. Τι χαρακτηρίζει τις κοινότητες αυτές; Τι νιώθουν τα μέλη τους; **Βλ. και ΨΜΑ.**
3. Ανήκεις σε κάποια κοινότητα ή ομάδα; Μπορείς να εξηγήσεις στους/στις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου τι είδους δραστηριότητα χαρακτηρίζει την ομάδα ή την κοινότητα αυτήν; Πώς νιώθεις εσύ ως μέλος της;
4. Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Αναζήτησε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, και διάβασε το άρθρο της Ειρήνης Καραμούζη, «Η ίδρυση της ΕΟΚ» (εφημερίδα Η Καθημερινή 21.10.2014). Επίλεξε τα σημεία εκείνα που αποτυπώνουν τον τρόπο με τον οποίο πίστευαν οι εμπνευστές της ότι θα λειτουργούσε η ΕΟΚ.
5. Συζήτησε τις εμπειρίες σου από την ένταξη σε ομάδες που έχουν ως κύρια ενασχόληση τον αθλητισμό. Συμμετέχεις σε αθλητικές ομάδες; Σε ποιο άθλημα ή δραστηριότητα επιδίδεται η ομάδα σου; Τι περιμένει η ομάδα, σε αυτήν την περίπτωση, από τη μονάδα; **Βλ. και ΨΜΑ.**

Οφέλη ομαδικών αθλημάτων

³ Σαββόπουλος, Δ. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής) (1983). *Τραπεζάκια έξω* [Δίσκος]. Lyra.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Άγγελος Τερζάκης, Η Μενεξεδένια πολιτεία (απόσπασμα)

Γενική άποψη της Αθήνας από την Ακρόπολη
(περ. 1875). Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός τεκμηρίου: ATH.L1.01

Μπήκε η Μεγάλη Βδομάδα, κ' η μάννα του άρχιζε τα σούρτα-φέρτα. Πρωί-πρωί τον ξυπνούσε μπαινογαίνοντας, ξεσκόνιζε το σπίτι, έφτιανε κουλούρια, ετοιμαζότανε για τη Λαμπρή. Λες κ' ήτανε να δεχθεί γαμπρό. Μια παλιά ψύχωση, από τον καιρό που κόρη, κάτω στην πατρίδα, ετοιμάζε το σπίτι το πατρικό για τη μεγάλη γιορτή της χρονιάς. Ακόμα και τώρα, χήρα, μ' ένα μονάχο γιο και μια κόρη παντρεμένη, συνέχιζε τα παλιά της τα συνήθεια, αυτά που μονάχα απομείνανε να δικαιώνουν την ύπαρξή της.

– Βρε μητέρα, τι παιδεύεσαι; Ποιος θα 'ρθει σε μας κι όλο συγυριέσαι;⁴

– Τη δουλειά σου να κοιτάξεις εσύ! Εγώ κάνω εκείνο που ξέρω.

Βαριεστημένος σηκωνότανε κ' έβγαινε έξω. Τα βράδια τη συναντούσε καμιά φορά να γυρίζει από την εκκλησία με τη Σύνοψη⁵ στο χέρι. Το σπίτι μέσα είτανε πεντάπαστρο,⁶ μύριζε σαπούνι και λιβάνι.

⁴ συγυριέμαι = συγυρίζομαι: περιποιούμαι τον εαυτό μου, ντύνομαι και χτενίζομαι προσεκτικά. Βλ. και Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής.

⁵ Σύνοψη: (Ιερά) Σύνοψη, βιβλίο που περιέχει τις βασικές εκκλησιαστικές ακολουθίες και που χρησιμοποιείται από τους πιστούς. Βλ. και Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής.

⁶ πεντάπαστρο: πολύ καθαρό.

Κι οι δρόμοι λιβάني μυρίζανε κι αυτοί. Από τότε που έχασε τη θέση του στο Δημαρχείο, με την αλλαγή του κόμματος, σκότωνε τις ώρες του γυρίζοντας στην τύχη. Για διάβασμα η όρεξη όλο και περισσότερο του έλειπε. Καμιά φορά θυμότανε τα χρόνια τα φοιτητικά, όταν, ακόρεστος για γνώση, γεμάτος με κάποιες φιλοδοξίες αόριστες, βουτούσε το κεφάλι στα βιβλία, ξεσκαλίζοντας με πάθος τις θεωρίες τις κοινωνικές. Είχε και μια παρέα τότε, σ' ένα καφενείο μισοϋπόγειο, που συναζότανε το βράδυ να συζητήσει τα μεγάλα προβλήματα της ανθρωπότητας. Ο Μαστής, ένας ψηλός σπυριάρης, χτυπούσε τη γροδιά του στο τραπέζι, φωνάζοντας πνιγμένα: «Ο Σαίν-Σιμόν, αυτός ο θεοκατάρατος ουτοπιστής⁷...»

Κι ο Λαδούκας, με το ασκητικό πρόσωπο, την παπαδίστικη λαρυγγική φωνή αποκρινόταν:

«Η λύτρωση του αίματος, αυτή είναι η οδός της σωτηρίας.»

Τώρα, τους έχει χάσει. Ο Μαστής πέθανε από φθίση⁸ του λάρυγγος, ο Λαδούκας είταν υπάλληλος σε κάποια νομαρχία. Οι άλλοι σκόρπισαν, ποιος εδώ, ποιος εκεί. Είχε απομείνει μόνος. Τα βιβλία παντού στο τραπέζι του. Το σπίτι δεν τον χωρούσε. Δε μπορούσε να το υποφέρει έτσι ερημιτικό, σαν η μάνα του πήγαινε στην εκκλησία. Μια ταραχή αλλόκοτη τον κυριεύε, κάποια παράδοση ανυπομονησία, σαν υπόλειμμα συνήθειας παιδιάτικης, τότε που, μικρός, τέτοιες ημέρες, θα πήγαινε στο ιερό να κρατήσει το κερί.

Όχι, όχι, η Μεγάλη Βδομάδα βρισκότανε παντού, διάχυτη, στον αέρα και στο αίμα του, στην ερημιά του σπιτιού και στη γιορτερή κίνηση των δρόμων. Αδύνατο να της ξεφύγει, όσο κι αν πασχίσει. Βγαίνει και τριγυρίζει, θαμένος, άνεργος.

Οι δρόμοι στις γειτονιές, μυρίζουνε λιβάني.

Πρωί-πρωί τη Μεγάλη Παρασκευή, βρέθηκε στην πλατεία, μπροστά στο καφενείο, κι έκανε πάλι να μπει μέσα. Όμως μετάνιωσε. Σαν από κάποια ντροπή για το χάλι του, απέναντι στον ίδιο τον εαυτό του. Τράβηξε πέρα, παίρνοντας ένα δρομάκι ανηφορικό, παλιό του περίπατο από τον καιρό που φοιτητής, περιπλανιότανε τις όμορφες βραδιές με κάποιο φίλο. Ο δρόμος οδηγούσε ψηλά, στο πλευρό της Ακρόπολης, τρυπώνοντας μες από τα δύστυχα σπιτάκια. Τα κοίταζε για πολλοστή φορά, ξεβρόδεξά του, να ισορροπούνε πάνω σε βόλους χόμα ετοιμόρροπους, πολύπλοκα, πολύχρωμα, και να μορφάζουν τον ταπεινό μορφασμό της φτώχιας. Σαν άχαρα παιχνίδια μικροσκοπικά μοιάζανε, απ' αυτά που σκαρώνουν τα παιδάκια της φτωχολογιάς, καλύβες με κουτιά από σπίρτα. Τ' αγαπούσε. Του έδιναν κάτι από τη ρομαντική απόλαυση, την άκαρδη του περιηγητή. Τα κοίταζε με το εκτιμητικό μάτι του συλλέκτη, ψαχουλεύοντας αδηφάγα⁹ τη γραφική τους θωριά, ποτισμένος από αργόσχολη διάθεση φιλολογίας.

Από δω το τέρμα, μπροστά στα σιδερένια κάγκελα που καθορίζουν τον «ιερό χώρο», στεκότανε και, πισωστρέφοντας,¹⁰ αγνάντευε την Αθήνα. Την κοίταζε απλω-

⁷ ουτοπιστής: χαρακτηρισμός γι' αυτόν που δημιουργεί μια ουτοπία ή πιστεύει σε ουτοπίες. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ φθίση: η φυματίωση. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ αδηφάγα: (εδώ επίρ., μεταφορ.) τρώγοντας με βουλιμία πολύ μεγάλες ποσότητες τροφής. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ πισωστρέφω: γυρίζω προς τα πίσω.

μένην ανάερα,¹¹ απέραντη κι' άσπρη, μέσα σε χνώτο χρυσαφί, να τεντώνεται με χάρη νωχελική νεαρής εταίρας. Το ξανδό χνούδι της, άχνινο¹² σαν γύρη, τρέμιζε στον αέρα, κι ο ήλιος το κεντούσε με νήματα στραφταλιστά. Την κοίταξε, και συλλογιζόταν πόσο την αγαπούσε, δίχως προσποίηση αυτό, δίχως ρομαντισμό κανένα. Ο έρωτάς της σα νάχει μπει στο αίμα του ασύνειδα, από χρόνια μακρυνά, με την καθημερινή του την ανάσα. Την αγαπάει ήρεμα και μυστικά, με χαμογελαστή λατρεία, και νιώθει πως αν κάποτε αναγκαστεί να φύγει από 'δω, ο καημός της θα τον ακολουθήσει ασίγαστος παντού.

Άγγελος Τερζάκης (1907-1979)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο, γιος του τότε δημάρχου της πόλης Δημητρίου Τερζάκη και της Αγγελικής το γένος Πανοπούλου. Το 1915 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του και γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου, της οποίας αναγορεύτηκε διδάκτωρ το 1927. Από το 1929 και για δυο χρόνια άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου. Το 1937 ανέλαβε τη Γραμματεία του Εθνικού Θεάτρου, όπου κατέλαβε διαδοχικά διάφορες διοικητικές θέσεις, φθάνοντας ως εκείνη του υπηρεσιακού γενικού διευθυντή [...]. Από το 1940 και ως τη λήξη του πολέμου υπηρέτησε στο Αλβανικό Μέτωπο. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Θεάτρου, το Α' Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος, το Βραβείο Δοκιμίου των Δώδεκα, το Αριστείο Γραμμάτων της Ακαδημίας Αθηνών. Ταξίδεψε στη Ρουμανία, τη Σοβιετική Ένωση, τις Η.Π.Α., την Ουγγαρία, το Ρήνο. Διετέλεσε μορφωτικός σύμβουλος του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (1966) και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (εκλέχτηκε το 1974). Πέθανε στην Αθήνα.

Το λογοτεχνικό έργο του Άγγελου Τερζάκη κινείται στο πλαίσιο του τραγικού που γεννιέται από το αναπόφευκτο της καταστροφής στην οποία οδηγούνται οι ήρωές του. Επηρασμένος από συγγραφείς όπως ο Κνουτ Χάμσουν, ο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι αλλά και ο Δημοσθένης Βουτυράς, δημιούργησε πρόσωπα αδύναμα να αντιδράσουν στην μιζέρια της ζωής τους, πρόσωπα που ασφυκτιούν στο οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον και εκπροσωπούν το αίσθημα απογοήτευσης και παραίτησης του συγγραφέα. Την ελπίδα τοποθέτησε στο χώρο των ιδανικών που ξεπερνούν πολιτικές και άλλες κατηγοριοποιήσεις, καθώς και στο χώρο της μεταφυσικής αναζήτησης. Από τα έργα του σημειώνουμε ενδεικτικά την *Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ*, τη *Μυστική ζωή*, τη *Μενεξεδένια πολιτεία*, ενώ πρέπει επίσης να αναφερθεί το σημαντικό δοκιμακό έργο του που άσκησε επίδραση τόσο στη λογοτεχνική όσο και στη θεατρική παραγωγή του. Θεατρικά του έργα παραστάθηκαν από το Εθνικό Θέατρο, το Πειραματικό Θέατρο της Μαριέτας Ριάλδη, το Αμφιθέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου, καθώς και από πολλούς θιάσους της Ελλάδας και του εξωτερικού. Έργα του μεταφράστηκαν σε ξένες γλώσσες και ο ίδιος μετέφρασε έργα των Τζόζεφ Κόνραντ, Μπεν Τζόνσον, Ανρί Μπεργκσόν και Ευριπίδη. Διετέλεσε διευθυντής των βραχύβιων λογοτεχνικών περιοδικών *Πνοή* και *Λόγος* (1929) και του περιοδικού *Εποχές* (1963), και από το 1947 συνεργάστηκε σε τακτική βάση με την εφημερίδα *Το Βήμα*.

Πηγή: [βιβλιονet](#)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «Άγγελος Τερζάκης».

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς, Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης, Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2004)

¹¹ ανάερα: (εδώ επίρ.) για κάτι που είναι τόσο ελαφρό και λεπτό που μοιάζει να αιωρείται ή να μην αποτελείται από ύλη. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² άχνινος = αχνός: αυτός που το σχήμα ή το περιγράμματό του δε διακρίνεται, δεν ξεχωρίζει καθαρά, που μόλις διαφαίνεται. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Περιγραφή

Περιγραφή είναι η λεκτική απεικόνιση ενός υλικού ή φυσικού αντικειμένου, ενός είδους της κλωρίδας ή της πανίδας, της εμφάνισης ενός ανθρώπου ή του ψυχικού του κόσμου. Επίσης, είναι η απεικόνιση μιας αφηρημένης έννοιας ή μιας διαδικασίας: η παρουσίαση (με συνοπτικό ή λεπτομερή τρόπο) των χαρακτηριστικών του περιγραφόμενου, των ιδιοτήτων του. Η ακρίβεια είναι ένα από τα συνήθη γνωρίσματα της περιγραφής.

Οι βασικές κατηγορίες της περιγραφής, ανάλογα με την ιδιάζουσα φύση και τη θέση του περιγραφόμενου (αλλά και τη θέση /οπτική γωνία του περιγράφοντος), είναι:

- Στατική
- Εξελικτική
- Μεικτή

Εάν το περιγραφόμενο είναι υπαρκτό, τότε μιλάμε για πραγματική περιγραφή, εάν είναι πλασματικό /φανταστικό, μιλάμε για πλασματική περιγραφή, ενώ, εάν συνυπάρχουν, μιλάμε για μεικτή.

Ανάλογα με τον τρόπο απόδοσης της περιγραφής, η περιγραφή διακρίνεται σε συγκεκριμένη, αφηρημένη, μεικτή.

Η περιγραφή, συνήθως, διακόπτει τη χρονική ροή της διήγησης των συμβάντων. Ωστόσο, σε κάποια λογοτεχνικά (πεζογραφικά, συνήθως) κείμενα, η περιγραφή συνυπάρχει με τη διήγηση, με αποτέλεσμα η υπόθεση να εξελίσσεται.

Πηγή: Πολίτης, Π. (2006). «Περιγραφή». *Γένη και Είδη του Λόγου. Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*

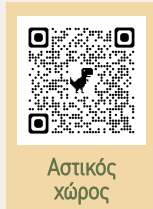
► Αφήγηση

Ο όρος «αφήγηση» είναι ένας μοντέρνος κριτικός όρος, που εισέβαλε στο λεξιλόγιο των λογοτεχνικών σπουδών στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Ωστόσο, φαίνεται ότι σε κάθε γλώσσα χρησιμοποιείται με τελείως διαφορετικό τρόπο. Στα αγγλικά, για παράδειγμα, ενώ το επίθετο «αφηγηματικός» (narrative) είναι εύχρηστο, δεν ισχύει το ίδιο και για το αντίστοιχο ουσιαστικό, αφού στην αγγλική βιβλιογραφία προτιμάται γενικά ο όρος fiction («μυθοπλασία» αλλά και «πεζογραφία» ή «αφήγηση»). Αντίθετα, η γαλλική γλώσσα διαθέτει τρεις όρους για να δηλώσει τις τρεις διαφορετικές έννοιες που καλύπτει στα ελληνικά ο όρος «αφήγηση».

Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούμε τον όρο «αφήγηση» προκειμένου να δηλώσουμε την επικοινωνιακή πράξη με την οποία παρουσιάζουμε —γραπτά ή προφορικά— ένα γεγονός ή μια ολόκληρη σειρά γεγονότων, είτε πραγματικών, είτε μυθοπλαστικών. [...]

Πηγή: Cuddon, 2010: 84

1. Συμβουλέψου τα λήμματα *Περιγραφή* και *Αφήγηση*, τα οποία παρατίθενται παραπάνω, και επισήμανε ένα χωρίο για καθεμιά από τις δύο λειτουργίες. Σκέψου ποια είναι η σημασία τους στο απόσπασμα της *Μενεξεδένιας πολιτείας* σε σχέση και με όσα λέγονται στα παραπάνω λήμματα.
2. Το κείμενο παρουσιάζεται με τα μάτια ενός αφηγητή ο οποίος δεν συμμετέχει στα γεγονότα. Ξαναγράψε κάποιο από τα αφηγηματικά αποσπάσματα που θα επιλέξεις, παρουσιάζοντάς το με τα μάτια ενός από τους ήρωες που μετέχουν στην ιστορία.
3. Το μυθιστόρημα του Τερζάκη *Η Μενεξεδένια πολιτεία* δημοσιεύτηκε το 1937. Κάνε μια μικρή έρευνα στο διαδίκτυο ώστε να διαπιστώσεις πώς εξελίσσονται τα ελληνικά αστικά κέντρα την δεκαετία του '40 και τι υποχρεώνει τους ανθρώπους να φύγουν από την επαρχία. Στη συνέχεια επικεντρώσου στον τίτλο και προβληματίσου σχετικά με τον θετικό προσδιορισμό («μενεξεδένια») που αποδίδεται στην πολιτεία.
4. Συνέχισε την αφήγηση από το σημείο που σταματάει το απόσπασμα. Τι έκανε ο ήρωας μετά; Με ποιους συναντήθηκε; Τι είπαν; Στο κείμενό σου αξιοποίησε όσα έχει μάθει σχετικά με την αφήγηση και την περιγραφή.

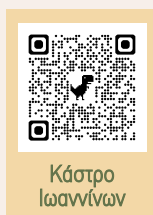

Κάστρο Ιωαννίνων (1998).

(Γραμματόσημο).

Πηγή: Ελληνικά Γραμματόσημα

Ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής δεν είχε καμιά επίσημη ιδιότητα. Δεν ήταν χαχάμης¹³ στο Συναγώι ούτε σύμβουλος στην Κοινότητα των Εβραίων ούτε επίτροπος σε λεφτά ούτε τίποτα. Δεν ανακατευόταν σε τίποτα, δεν πήγαινε πουθενά, ούτε στον νομάρχη για ζήτημα της κοινότητας ούτε στους βουλευτές για ρουσφέτια ούτε στο δήμαρχο για παράπονα ούτε σε κανένα. Μια φορά το χρόνο μονάχα, μαζί με τον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας και τον ραβίνο¹⁴ της Συναγωγής έμπαινε σ' ένα αμάξι ανοιχτό και πηγαίνανε το Πάσχα στο Μητροπολίτη μας να του ευχηθούνε τα χρόνια πολλά. Άλλη μια φορά το χρόνο, στη γιορτή του Μπαϊραμιού, έτσι πάλι με τους άλλους δύο, πήγαινε και στο Μουφτή.¹⁵

Αυτός ο Μουφτής δεν εκπροσωπούσε κανέναν πια, μήτε στην πόλη μήτε στην περιοχή- δεν υπήρξε πελατεία. Είταν ένας γέρος άνθρωπος που βαρέθηκε να φύγει στην Τουρκία του Κεμάλ με την ανταλλαγή πληθυσμών. Παρακάλεσε και πλήρωσε, Τούρκους και

Ρωμιούς, και τα κατάφερε τέλος να βγάλει ψεύτικα χαρτιά πως είταν αλβανικής καταγωγής και τέλος γλίτωσε το ξερίζωμα που ξεσήκωσε τότε δρήνο και δρήνο στους Τούρκικους μαχαλάδες. [...]

Όπως και να πεις, είταν μια φορά κι αυτός θρησκευτικός αρχηγός. Άλλες δέκα θρησκείες να 'χαν αρχηγούς μέσα στην πόλη- κι ας είταν και τέτοιους, δίχως πελατεία- σ' όλους τους θα πήγαινε ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής μια φορά το χρόνο στη μεγάλη γιορτή τους να τους ξαναπεί με ταπεινοσύνη το ίδιο:

– Ένας είναι ο Θεός. Και με το φόβο του ζούμε.

Είταν δηλαδή ένας άνθρωπος του Θεού. Ήξερε να διαβάξει οβραϊκά,¹⁶ μελετούσε στα σοβαρά τη γραφή και πλιότερο το Ταλμούτ¹⁷ και βοηθούσε τον ραβίνο της Συναγωγής να κρατιέται πιστά η θρησκευτική τάξη που την ήξερε στην εντέλεια. Το Λευιτικόν¹⁸ είτανε το αγαπημένο του βιβλίο και το 'ξερε απόξω και στην ελληνική του μετάφραση.

Κοντούτσικος, στρογγυλούτσικος, φόραγε πάντα ένα στενό μαύρο κουστούμι το καλοκαίρι κ' ένα το ίδιο στενό, μαύρο πάλι, παλτό το χειμώνα, με τρία κουμπιά, στιβάλια¹⁹ με κουμπιά και μια γκριζα ρεπούμπλικα, φίνο μπορσαλίνο,²⁰ όμως τόσο άσχημα πατημένη στο στρογγυλό του κεφάλι που θαρρούσες πως τώρα θα πέσει.

¹³ χαχάμης: την εβραϊκή κοινότητα διοικούσε ένα συμβούλιο ραβίνων, ο αρχηγός των οποίων ονομαζόταν μέγας Χαχάμης. Το συμβούλιο αποτελούνταν από τα πιο σημαίνοντα πρόσωπα της κοινότητας.

¹⁴ ραβίνος: θρησκευτικός λειτουργός των Εβραίων. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ Μουφτής: μουσουλμάνος θεολόγος και ιδίως ερμηνευτής των σχετικών νόμων με θρησκευτικές, δικαστικές και αστικές δικαιοδοσίες. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ Οβραϊκά: Εβραϊκά.

¹⁷ Ταλμούδ: είναι το βασικό κείμενο του ραβινικού Ιουδαϊσμού και αποτελεί την κύρια πηγή τού σύγχρονου εβραϊκού θρησκευτικού νόμου.

¹⁸ Λευιτικό: με το όνομα Λευιτικό, ή Λευιτικόν, φέρεται το 3ο βιβλίο της Πεντατεύχου και ταυτόχρονα το 3ο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης, ως συνέχεια της Εξόδου. Συγγραφέας του θεωρείται ο Μωυσής.

¹⁹ στιβάλι: είδος ψηλής αντρικής μπότας. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁰ μπορσαλίνο: είδος καπέλου.

Ίδιο σαν αυτόν είχαν και το μαγαζί του- η άκρα ταπεινοσύνη. Είτανε σ' ένα δρομάκι της αγοράς με μια πόρτα θολωτή, χαμηλή, έπρεπε να σκύψεις για να μπει. Μέσα-φάτσα, είχαν ένα τραπεζάκι με τη σκουριασμένη κόπια πάνου και δίπλα, στ' αριστερά, μια μικρή κάσα για τα λεφτά. Στα ράφια είχαν μονάχα κάτι λίγα τόπια πανί- δεύτερο πράμα, για τους χωριάτες και για τη φτώχεια, χασέ χομάι²¹ που το λέγανε- ντριλί,²² ρετσίνα, τέτοια πράματα. [...]

Αν κανένας από τους καλούς- καλούς νοικοκυραίους της πόλης ήθελε μια προίκα ολάκερη για τη θυγατέρα του, όλα τα πανικά,²³ το 'ξερε κι αυτός πως μονάχα στο Σαμπεθαΐ Καμπιλή μπορούσε να πάει. Αν κανένας άλλος ευπόληπτος συμπολίτης είχε το μεράκι για ένα εγγλέζικο «τίγκερ»²⁴- ξιουράφι, λέγανε, για εκατό χρόνια- και να 'ναι και παλιακότερο κάπως, γκαραντί²⁵ δηλαδή, όχι πράματα ψεύτικα του παρόντος καιρού, το 'ξερε κι αυτός πως μονάχα το Σαμπεθαΐ Καμπιλή θα μπορούσε να παρακαλέσει για να γράψει στην Αγγλία. Ακόμα κι αν ο Νομάρχης, ο δήμαρχος ή άλλος κανένας από τους μεγάλους, να πούμε, της πόλης, χρειαζόταν ένα φινό κασμίρι για τη ζακέτα που θα φορούσε στη δοξολογία της Εικοστής Πέμπτης Μαρτίου, ή άλλη καμία, επίσης σπουδαία, ανάγκη, πάλι σ' εκείνον θα πήγαινε. Θα 'σκυβε το κεφάλι για να περάσει τη θολωτή πόρτα και θα τον παρακαλούσε να το βάλει μέσα στην πρώτη του παραγγελιά στην Αγγλία. [...]

Πίσω από κείνο το δικό του το τραπεζάκι ήταν κάτι παραπάνω από μια δύναμη. Είτανε μια εξουσία. Το πως αυτός τον έβγαζε τον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας, και το ραβίνο της Συναγωγής αυτός τον διόριζε, δεν είχαν ίσως σπουδαίο. Μα ο καθένας μπορούσε να ξέρει- και καλά θα έκανε να το ξέρει- πως τους οβραϊκούς ψήφους αυτός τους κανόνιζε κάθε φορά, σ' όλες τις εκλογές, πόσοι πάνω κάτω θα ψηφίσουν Βενιζέλο, πόσοι τους βασιλικούς. Εκείνοι μάλιστα που ξέραν τα πράματα λέγανε πως αυτός ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής ήταν από τους λιγοστούς ανθρώπους που ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης μας- μια άλλη μόνιμη εξουσία- του μιλούσε λόγια παστρικά. Και πως κι ο Σεβασμιότατος ο Μητροπολίτης μας είχαν από τους πολύ λιγοστούς ανθρώπους που ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής δεν τους κρυβότανε. Οι δυό τους είχαν ενωμένοι με τον φόβο του ενός Θεού. Και η Κοινότητα των Οβραίων ήταν ένα από τα κύρια στηρίγματα της φατριάς²⁶ του Μητροπολίτη, στα δημοτικά ζητήματα, στις εκλογές, σε όλα, όπως από τ' άλλο μέρος ο Μητροπολίτης ήταν ένα από τα κλειδιά του Σαμπεθαΐ Καμπιλή για να συμμαζεύονται πίσω στην οβραϊκή κλώσσα τους τα κλωσσόπουλα που θα 'θελαν να ξεμακρύνουν.

Είταν δηλαδή ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής ένα σοβαρό, υπεύθυνο και σίγουρο πρόσωπο μέσα στην ιεραρχία της πατροπαράδοτης τάξης σ' αυτή την πόλη. Και μόνιμο.

²¹ χασέ χομάι: είδος υφάσματος.

²² ντριλί: βαμβακερό υφάσμα συγγενικό του τζιν υφάσματος και του καπαρντινέ. Είναι δίμιτο υφάσμα και σχηματίζει αυλάκια λοξά. Δίμιτο ονομάζεται από τους δύο μίτους-στημόνια που περνά το υφάδι.

²³ πανικά: κομμάτια από πανί (υφάσμα), χρήσιμα ή άχρηστα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁴ τίγκερ: είδος υφάσματος.

²⁵ γκαραντί: εγγυημένος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁶ φατρία: άτομα που συγκροτούνται σε ομάδα με βάση στενότερα συμφέροντα, τα οποία προωθούν με κάθε τρόπο (χωρίς ήθος ή και παράνομα) συνήθως σε βάρος ενός ευρύτερου συνόλου· κλίκα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Δημήτρης Χατζής (1913-1981)

Γεννήθηκε στα Ιωάννινα τον Νοέμβριο του 1913. Γιος του λογίου και συγγραφέα Γεώργιου Χατζή (γνωστού με το ψευδώνυμο Πελλερέν), εκδότη της εφημερίδας *Ήπειρος*, ο Δημήτρης Χατζής παρακολούθησε εγκύκλια μαθήματα στην Ιόνιο Σχολή της Αθήνας, τα οποία όμως διέκοψε μετά τον ξαφνικό θάνατο του πατέρα του (1930) οπότε και επέστρεψε στη γενέτειρα του, όπου ανέλαβε τη συνέχιση της έκδοσης της εφημερίδας και τη συντήρηση της οικογενείας του. Τέλειωσε το Γυμνάσιο στη Ζωσιμαία Σχολή και γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του λόγω οικονομικών δυσχερειών. Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 έγινε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Το 1936 συνελήφθη από τη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου και μετά από βασανιστήρια εξορίστηκε στη Φολέγανδρο. Στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 κατατάχθηκε στον στρατό αλλά δεν στάλθηκε στο μέτωπο. Την περίοδο της Κατοχής, συμμετείχε στη λειτουργία του παράνομου τυπογραφείου του ΕΑΜ στην Καλλιθέα και αρθρογραφούσε στον επίσης παράνομο *Ριζοσπάστη*. Συνεργάστηκε με τον αντιστασιακό τύπο και στη συνέχεια με την εφημερίδα *Ελεύθερη Ελλάδα*, στην οποία παρέμεινε ως υπεύθυνος σύνταξης ως το κλείσιμό της (1947). Το καλοκαίρι του 1947 εξορίστηκε στην Ικαρία. Μετά το τέλος του εμφυλίου κατέφυγε ως πολιτικός πρόσφυγας αρχικά στη Ρουμανία και στη συνέχεια στην Ουγγαρία, (που έγινε η δεύτερη πατρίδα του· εκεί έμεινε για τριάντα περίπου χρόνια και έκανε τον πρώτο του γάμο), όπου μελέτησε βυζαντινή και μεταβυζαντινή ιστορία και λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης, κοντά στον καθηγητή Γκιούλα Μόραβσικ. Το 1962 ολοκληρώνει στο Πανεπιστήμιο Χούμπολτ του Βερολίνου τη διατριβή του με θέμα *Μονωδίες για την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους*. Το ίδιο έτος επέστρεψε στη Βουδαπέστη, όπου διορίστηκε βοηθός στην έδρα της Βυζαντινής Φιλολογίας, και ίδρυσε το Νεοελληνικό Ινστιτούτο. Παράλληλα επιμελήθηκε την έκδοση έργων νεοελληνικής λογοτεχνίας στην ουγγρική γλώσσα. Το 1973 εργάστηκε ως καθηγητής νεοελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και επέστρεψε οριστικά στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1975. Το 1975 δίδαξε νεοελληνική λογοτεχνία στη Σχολή Μηχανολόγων του Πανεπιστημίου Πατρών. Από το 1975 ως το 1980 ανέπτυξε έντονη πολιτιστική δραστηριότητα, δίνοντας διαλέξεις και συμμετέχοντας σε συζητήσεις σε σχολεία και πανεπιστήμια. Πέθανε από καρκίνο των βρόγχων (1981). Το έργο του τοποθετείται στο χώρο του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Ανήκει στους ανανεωτές ρεαλιστές συγγραφείς της μεταπολεμικής ελληνικής πεζογραφίας με κυρίαρχο στοιχείο της γραφής του τον κοινωνικό προβληματισμό. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η συχνά έντονα λυρική διάσταση του λόγου του και η ιδιαίτερη προσοχή που έδωσε στη γλωσσική του έκφραση.

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή **ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «Δημήτρης Χατζής»**.

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς. Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2005)

Έργα του
Δημήτρη Χατζή

1. Αναζήτησε πληροφορίες για το ιστορικό και πολιτισμικό υπόβαθρο του Σαμπεθαΐ Καμπιλή. Συμπληρωματικά αναζήτησε πληροφορίες για τη δυναμική Εβραϊκή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Μετά την έρευνά σου ενημέρωσε την ολομέλεια της τάξης σχετικά με τα ευρήματά σου οργανώνοντας μια σύντομη παρουσίαση. **Βλ. και ΨΜΑ Πόλεις της λογοτεχνίας και ΨΜΑ Ιουδαϊκή θρησκεία.**
2. Πώς περιγράφεται ο κεντρικός χαρακτήρας στο παραπάνω απόσπασμα; Ξεχώρισε τα επίθετα που τον χαρακτηρίζουν και εντόπισε τα σημεία στα οποία αποκαλύπτονται στοιχεία σχετικά με την αφοσίωση στην πίστη του.
3. Διάβασε το κείμενο και εντόπισε λέξεις και φράσεις (χρονικούς και χωρικούς προσδιορισμούς) που προσδιορίζουν τη χρονική διάρκεια στην οποία απλώνονται όσα λέγονται για τον κεντρικό ήρωα. Σε ποια χρονική περίοδο αναφέρονται και πόσο διαρκούν;
4. Ποια εντύπωση για την κοινότητα αφήνει το απόσπασμα; Πώς φαντάζεσαι την κοινότητα στην οποία ανήκει ο Σαμπεθαΐ Καμπιλής; Ποια είναι η ατμόσφαιρα που τη χαρακτηρίζει; Πώς ζουν οι άνθρωποι; Ποιες είναι οι σχέσεις τους; Αξιοποίησε και όσα ειπώθηκαν παραπάνω στην πρώτη δραστηριότητα. **Βλ. και ΨΜΑ Κοινότητες επαγγελματιών στο Κάστρο Ιωαννίνων και ΨΜΑ Επαγγέλματα παλιάς εποχής.**
5. Ποια χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του Δημήτρη Χατζή, που παρατίθενται στο βιογραφικό του σημείωμα, εντοπίζεις στο απόσπασμα;

Πόλεις της
λογοτεχνίας

Ιουδαϊκή
θρησκεία

Κοινότητες
επαγγελματιών
στο Κάστρο
Ιωαννίνων

Επαγγέλματα
παλιάς εποχής

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ιάκωβος Καμπανέλλης, Η αυλή των θαυμάτων (αποσπάσματα)

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Η αυλή των θαυμάτων*.
Φωτογραφία από την ομώνυμη παράσταση του ΚΘΒΕ σε σκηνοθεσία Κώστα Τσιάνου (2017-2018)

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: (Φωνάζει) Εννιά κι εξήντα! (Το σημειώνει).
(Τώρα τον προσέχουν).

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: (Λέει βιαστικά) Καλημέρα... (Και φωνάζει προς τα έξω...) Έλα τώρα και πιάσε από τούτο το σημάδι... (Περνά ανάμεσα στους δικούς μας και πάει προς το βάθος)... Συγγνώμη... (Μπαίνει ένας άλλος κρατώντας την άλλη άκρη της κορδέλας).

Β΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: Πού είναι το κέντρο;

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: Έχω βάλει μια γραμμή...

Β΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: (Στους δικούς μας) Κάντε πιο κεί, πατάτε την κορδέλα, δεν βλέπετε;

ΑΣΤΑ: Ααα (Τραβιέται τρομαγμένη).

ΣΤΕΛΙΟΣ: Παρντόν²⁷... Περί τίνος πρόκειται...

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: (Φωνάζει) Δέκα και δεκαοχτώ... Το οικόπεδο πουλήθηκε.

ΜΑΡΙΑ: Ποιο οικόπεδο;

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: (Στο Β΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟ) Πήγαινε απέναντι να πάρουμε το πλάτος... Πουλήθηκε το οικόπεδο, τ' αγόρασε άλλος...

ΒΟΥΛΑ: Λέτε να...;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Όστε το πούλησε;

ΜΑΡΙΑ: Και με ποιον θα 'χουμε να κάνουμε τώρα;

Α΄ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ: Κι εδώ το ίδιο... δεκαέξι κι εβδομήντα...

²⁷ παρντόν: αντί των τυπικών εκφράσεων φιλοφροσύνης «με συγχωρείτε», «συγγνώμη». Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΣΤΕΛΙΟΣ: Και ποιος τ' αγόρασε, ξέρετε;

[...]

ΣΤΕΛΙΟΣ: ...Με δώδεκα χιλιάδες μονάχα Κύριε και Θεέ όλη η Αυστραλία στο χέρι σου... Εδώ δεν είναι ζωή εδώ... Πέντε φορές αρχίνησα τη ζωή μου και πέντε φορές βούλιαξα... Και τι θαρρείτε πως γύρευα... έ; Τι; Ένα μεροκάματο, ένα φαί για την Όλγα μου και μένανε.²⁸ Εκεί στην Αυστραλία το 'χεις σίγουρο ένα φαί... Έτσι λένε... Με δώδεκα χιλιάδες... σώνεσαι το λοιπόν, σώνεσαι... Να 'παιξα τρεις φορές το σύνθετο Μισίρι, Ασιάν, Χρυσούλα²⁹... Να τα... Να τα... Μ' ένα εικοσάρι την περασμένη Κυριακή κέρδισα στην ξερή³⁰ εκατόν είκοσι. Κατεβαίνω στον Ιππόδρομο, αλλά ατυχία μου να αντικατασταθεί ο Περικλής που θα καβαλούσε το Μίρ'Ελ Κεμπίρ³¹... πάνε τα προγνωστικά μου, πάει το εκατόν εικοσάρι, όπως καταλαβαίνεις...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Πόσα δεσ;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Ε;

ΣΤΡΑΤΟΣ: Πόσα δεσ;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Στάσου ντε... Δεν τα λέω για να...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Δανεικά θα 'ναι...

ΣΤΕΛΙΟΣ: Πάλι; Δεν είναι σωστό!

ΣΤΡΑΤΟΣ: Μεταξύ μας τώρα...

ΣΤΕΛΙΟΣ: Σου χρωστώ ένα σωρό...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Σάμπως θα μου τα φας;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Αλίμονο...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Φτάνει ένα πενηντάρι...; (Του δίνει)

ΣΤΕΛΙΟΣ: (Το βουτά σβέλτα και το χώνει στην τσέπη του)... Κι εγώ το ίδιο ήμωνα... Δάνειξα σ' όλο τον κόσμο. Και δεσ με τώρα... Γι' αυτό να 'σαι λίγο πιο σφιχτός... Σου μιλώ σα μεγαλύτερος...

[...]

ΣΤΕΛΙΟΣ: Της αρέσουνε πολύ τα γλυκά. Άλλοτε της έφερνα ταχτικά από τα καλύτερα ζαχαροπλαστεία... Τα κουτιά τα 'χει ακόμα και βάζει μέσα κουμπιά, κλωστές, μπουκαλάκια... Αυτά μας μείνανε... άδεια κουτιά από σοκολατάκια και φρουί γκλασσέ³²... άδεια κουτιά...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Τα βλέπεις που μου 'λεγες πως θα 'ρθω μ' ένα κουτί λουκούμια στον Πειραιά να σε κατευοδώσω; Αντί για μένα πήγες εσύ κι έμεινες και ρέστος...

ΣΤΕΛΙΟΣ: Θαρρείς πως δεν θα φύγω...; Σε δυό τρεις μήνες μπαρκάρω κι εγώ, έννοια σου... Μπορεί να 'ναι και καλύτερα που 'φυγε πρώτα ο Μπάμπης... Έτσι θα βρω μια βάση άμα πάω... Ξέρεις τι μου 'πε; Με τα πρώτα λεφτά που θα πιάσει θα μου στείλει για ναβάλω μπροστά τα χαρτιά μου.

²⁸ μένανε: εμένα.

²⁹ Ονομασίες αλόγων στα οποία πόνταραν οι παίχτες του Ιππόδρομου.

³⁰ Ξερή: είδος τυχερού παιχνιδιού που παίζεται με τράπουλα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

³¹ Όνομα αλόγου στο οποίο πόνταραν οι παίχτες του Ιππόδρομου.

³² φρουί γκλασσέ: είδος γλυκίσματος, φρούτο ζαχαρωμένο με ειδική επεξεργασία. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΣΤΡΑΤΟΣ: Εκεί όμως πρέπει να τα κόψεις αυτά που ξέρεις...

ΣΤΕΛΙΟΣ: Ποια;

ΣΤΡΑΤΟΣ: Τα χαρτιά, τι άλλο;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Νομίζεις πως μ' αρέσει να παίζω;

ΣΤΡΑΤΟΣ: Σ' αρέσει, δε σ' αρέσει εκεί ξημεροβραδιάζεσαι...

ΣΤΕΛΙΟΣ: Ένας Θεός ξέρει τι τραβώ άμα πιάνω τράπουλα... Σφίγγεται η καρδιά μου, βαράει να σπάσει, δεν μπορώ ν' ανασάνω κανονικά και με κόβει κρύος ιδρώτας! Ξέρεις πώς με φωνάζουνε στο καφενείο;

ΣΤΡΑΤΟΣ: Πού να ξέρω;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Κιτρινιάρη! Κιτρινιάρη... επειδή χάνω το χρώμα μου. Οι άλλοι νομίζουνε πως κιτρινίζω απ' την κακία του παιχνιδιού, από τη μανία μου... Εμένα ρώτα όμως να σου πω τι μαρτύρια τραβώ άμα παίζω, μου 'ρχεται λιγοθυμιά... Το σιχαίνομαι το χαρτί, καταλαβαίνεις, το σιχαίνομαι και το χαρτί και όσους το παίζουνε...

ΣΤΡΑΤΟΣ: Τότε γιατί παίζεις;

ΣΤΕΛΙΟΣ: Πώς αλλιώς να κερδίσω; Τρία μαγαζάκια άνοιξα και κλείσανε. Τώρα είμαι γραφείας στο Υπουργείο Εμπορίου. Αύριο αλλάζει η Κυβέρνηση... Διώχ' τους αυτούς, φέρε άλλους... Για μια ελπίδα παίζω, να γιατί παίζω... Τώρα θέλω δώδεκα χιλιάδες για να φύγω, πού να τα βρω α δεν παίζω;

Ιάκωβος Καμπανέλλης

(1921-2011)

Θεατρικός συγγραφέας και πρωτοπόρος του νεοελληνικού θεάτρου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου σπούδασε σχεδιαστής στη Βιοτεχνική σχολή. Στη Γερμανική κατοχή πιάστηκε όμηρος και μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο του Μασουτάουζεν (1943-1945). Επιστρέφοντας στην Αθήνα, επιχείρησε να σπουδάσει ηθοποιός αλλά τυπικοί λόγοι δεν του το επέτρεψαν. Τότε ξεκίνησε μια πλούσια συγγραφική δραστηριότητα για το θέατρο. Ο Καμπανέλλης δεν έχει καθιερώσει μόνο το ρεαλιστικό κοινωνιοκριτικό θεατρικό έργο στην Ελλάδα της μεταπολεμικής περιόδου, αλλά είναι πρωτοπόρος και σε άλλους τρόπους γραφής: δείγματα θεάτρου του παραλόγου (*Αυτός και το πανταλόνι του*), της υπερρεαλιστικής μυθογραφικής σάτιρας (*Οδυσσέα γύρισε σπίτι*), του εξπρεσιονιστικού ονειροδράματος (*Αόρατος Θίασος*). Αυτό που ξεχωρίζει τον Καμπανέλλη από τους δραματογράφους της γενιάς αυτής είναι η σιγουριά του ζωντανού διαλόγου και η άρτια θεατρική τεχνική, καθώς και η δραματοργική μαστοριά στην οικοδόμηση σύνθετων δραματικών έργων.

Πηγές: Πούχνερ. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1004-1005
και ιστοσελίδα του λογοτέχνη: [Ιάκωβος Καμπανέλλης](#)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ: «*Ιάκωβος Καμπανέλλης*». Επιμέλεια-Παρουσίαση: Δανάη Στρατηγάκη. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1978)

1. Ποια πιστεύεις ότι είναι η άποψη του Στέλιου για τον Στράτο και αντίστροφα; Γράψε δύο μικρά κείμενα αξιοποιώντας την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου στα οποία να φαίνεται η άποψη του καθενός για τον άλλον. **Βλ. σχετικά ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία** του Παραρτήματος.
2. Εναλλακτικά η σχέση των δύο προσώπων μπορεί να γίνει φανερή αφού γραφτεί ένας διάλογος μεταξύ τους. Ο διάλογος μπορεί να αναπαρασταθεί από δύο εθελοντές μαθητές.
3. Τι πιστεύεις ότι προσέφερε η Αυλή ως τόπος κατοικίας σε σχέση με τις σημερινές πολυκατοικίες; Επισκέψου τον [ιστότοπο του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος](#), παρακολούθησε τα αποσπάσματα της παράστασης αλλά και όσα γράφονται στον ιστότοπο του [Εθνικού Θεάτρου](#), προκειμένου να σχηματίσεις άποψη.
4. Να μεταγράψεις το απόσπασμα σε ένα αφηγηματικό κείμενο με εσωτερική εστίαση και ομοδιηγητικό αφηγητή (βλ. και Παράρτημα, **ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία**). Πώς επιδρά στο νόημα η ύπαρξη του αφηγητή;
5. Να φανταστείς και να περιγράψεις πώς θα έχει γίνει σήμερα η αυλή στην οποία εκτυλίσσεται το παραπάνω απόσπασμα. Ποιες είναι σήμερα οι σχέσεις των ανθρώπων που κατοικούν εκεί; **Βλ. και ΨΜΑ.**

Η αυλή των
θαυμάτων

Α΄ ΣΚΑΛΟΠΑΤΙ: ΕΓΩ

[...]

»Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη.
Αν δε σωθεί εγώ φταίω.

»Ν' αγαπάς τον καθένα ανάλογα με τη συνεισφορά του στον αγώνα. Μη ζητάς φίλους· να ζητάς συντρόφους!

Edgar Degas (1863). *Παραλία σε άμπωτη (εκβολή του ποταμού)*
(*Beach at low tide (Mouth of the river)*). Πηγή: The Art Institute of Chicago

»Να 'σαι ανήσυχος, αφχαρίστητος,³³ απροσάρμοστος πάντα. Όταν μια συνήθεια καταντήσει βολική, να τη συντριβεις. Η μεγαλύτερη αμαρτία είναι η ευχαρίστηση.

[...]

Β΄ ΣΚΑΛΟΠΑΤΙ: ΡΑΤΣΑ³⁴

Η Κραυγή δεν είναι δική σου. Δε μιλάς εσύ, μιλούν οι αρίφνητοι³⁵ πρόγονοι με το στόμα σου. Δεν πεδυμάς εσύ· πεδυμούν οι αρίφνητες γενεές απόγονοι με την καρδιά σου.

Οι νεκροί σου δεν κείτονται στο χώμα. Γενήκαν πουλιά, δέντρα, αγέρας. Κάδεσαι στον ίσκιο τους, θρέφεσαι με τη σάρκα τους, αναπνές³⁶ το χνότο τους. Γενήκαν ιδέες και πάθη, κι ορίζουν τη βουλή σου και την πράξη.

³³ αφχαρίστητος: αυτός που δεν ευχαριστείται.

³⁴ Ο Καζαντζάκης αναφέρεται στον όρο Ράτσα υπονοώντας το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή πολιτισμική αναφορά. Αυτοί συναποτελούν μια ομάδα και γι' αυτό κατανοούν κοινούς πολιτισμικούς κώδικες.

³⁵ αρίφνητος: αναρίθμητος, αμέτρητος. Βλ. και Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής.

³⁶ αναπνές: αναπνέεις.

Οι μελλούμενες γενεές δε σαλεύουν μέσα στον αβέβαιο καιρό, μακριά από σένα. Ζουν, ενεργούν και δέλουν μέσα στα νεφρά και την καρδιά σου.

Το πρώτο σου χρέος πλαταίνοντας το εγώ σου είναι, στην αστραπόχρονη³⁷ τούτη στιγμή που περπατάς στη γης, να μπορέσεις να ζήσεις την απέραντη πορεία, την ορατή και την αόρατη, του εαυτού σου. [...]

Η ράτσα σου είναι το μεγάλο σώμα, το περασμένο, το τωρινό και το μελλούμενο. Εσύ είσαι μια λιγόστιγη έκφραση, αυτή είναι το πρόσωπο. Εσύ είσαι ο ίσκιος, αυτή το κρέας.

Δεν είσαι λεύτερος. Αόρατα μυριάδες χέρια κρατούν τα χέρια σου και τα σαλεύουν. Όταν θυμώνεις, ένας προπάππος αφρίζει στο στόμα σου· όταν αγαπάς, ένας πρόγονος σπηλιώτης³⁸ μουγκαλιέται·³⁹ όταν κοιμάσαι, ανοίγουν οι τάφοι μέσα στη μνήμη και γιομώνει βουρκόλακες η κεφαλή σου. [...]

«Μην πεθάνεις, για να μην πεθάνουμε!» φωνάζουν μέσα σου οι νεκροί. «Δεν προφτάσαμε να χαρούμε τις γυναίκες που πεθυμήσαμε· πρόφτασε εσύ, κοιμήσου μαζί τους! Δεν προφτάσαμε να κάμουμε έργα τις ιδέες μας· κάμε τις έργα εσύ! Δεν προφτάσαμε να συλλάβουμε και να στερεώσουμε το πρόσωπο της ελπίδας μας· στερέωσέ το εσύ!

»Τέλεψε το έργο μας! Τέλεψε το έργο μας! Μέρα νύχτα μπεινοβγαίνουμε στο κορμί σου και φωνάζουμε. Όχι, δε φύγαμε, δεν ξεκορμίσαμε⁴⁰ από σένα, δεν κατεβήκαμε στη γης. Μέσα στα σωδικά σου ξακλουδούμε τον αγώνα. Λύτρωσέ μας!

[...] Μα εσύ να ξεδιαλέγεις. Ποιος πρόγονος να γκρεμιστεί πίσω στα τάρταρα του αιμάτου σου και ποιος ν' ανηφορίσει πάλι στο φως και στο χώμα.

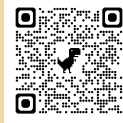
Φώτισε το σκοτεινό αίμα των προγόνων, σύνταξε τις κραυγές τους σε λόγο, καθάρισε τη βούλησή τους, πλάτυνε το στενό τους ανήλεο μέτωπο· αυτό είναι το δεύτερό σου χρέος.

Γιατί δεν είσαι μονάχα σκλάβος. Ευτύς ως γεννήθηκες, μια νέα πιθανότητα γεννήθηκε μαζί σου, ένας λεύτερος σκιρτημός τρικυμίζει τη μεγάλη ζοφερή καρδιά του σογιού σου.

Φέρνεις, δεξ δε δεξ, ένα νέο ρυθμό. Μια νέα επιθυμία, μια νέα ιδέα, μια θλίψη καινούρια. Θες δε δεξ, πλουτίζεις το πατρικό σου το σώμα.

Νίκος Καζαντζάκης

Για το βιογραφικό του, βλ. σ. 32.

Ασκητική

³⁷ αστραπόχρονη: πολύ σύντομη, σαν αστραπή.

³⁸ σπηλιώτης: αυτός που ζει σε σπηλιά.

³⁹ μουγκαλιέται: μουγκρίζει.

⁴⁰ ξεκορμίσαμε: βγήκαμε από το κορμί, αποχωριστήκαμε το σώμα.

► **Verset**

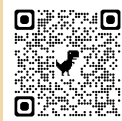
Όταν ο αριθμός των συλλαβών περνά τα όρια της τυπωμένης γραμμής, αλλάζουν οι όροι στιχουργικής οργάνωσης του κειμένου. Σε τέτοιες περιπτώσεις δεν γίνεται λόγος για πολυσύλλαβο στίχο αλλά για στίχο-παράγραφο (απόδοση του ξένου όρου «verset»). Ο στίχος-παράγραφος ή verset είναι εκείνη η μορφή όπου το κείμενο οργανώνεται σε παραγράφους δύο ή τριών αράδων, που χωρίζονται μεταξύ τους με τυπογραφικό κενό.

Πηγή: Γαραντούδης, Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1853

1. Πώς συμβάλλει η επιλογή του δευτέρου προσώπου στην επίτευξη του στόχου του κειμένου;
2. Πώς το συγκεκριμένο ύφος και γλωσσικό ιδίωμα στο κείμενο υπηρετεί τους στόχους του συγγραφέα;
3. Το κείμενο είναι γραμμένο σε verset. Μελετώντας και τα όσα γράφονται στο παραπάνω λήμμα σχετικά με την εν λόγω στιχουργική επιλογή, προβληματίσου για το πώς η επιλογή της μορφής συμβάλλει στην ανάδειξη των συναισθημάτων και ιδεών στο κείμενο αυτό.
4. Γράψε ένα κείμενο γνώμης σχετικά με τη σημασία του παρελθόντος για το παρόν και το μέλλον. Αξιοποίησε ορισμένες από τις απόψεις του Νίκου Καζαντζάκη σχετικά με τη σημασία των προγόνων και του πολιτισμού στη σύγχρονη ζωή.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Αξιοποιώντας μια πλατφόρμα σχεδιασμού ψηφιακών αφηγήσεων, να συνθέσετε ομαδικά μια ψηφιακή ιστορία στην οποία να εκφράζετε την άποψή σας για τη σχέση του ατόμου με την ομάδα και, αντίστροφα, για τη σχέση της ομάδας με το άτομο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε εικόνες ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων και μουσική.
2. Να εξετάσετε συνολικά τα κείμενα της συστάδας και να παρουσιάσετε ομαδοσυνεργατικά τον τρόπο με τον οποίο ορίζουν την κοινότητα. Σκεφτείτε και καταγράψτε α) τα προβλήματα που πιθανόν προκύπτουν από τη ζωή του ατόμου στην κοινότητα και, αντίστροφα, β) τι σημαίνει να ζει κανείς μόνος. Απεικονίστε τα ζητήματα αυτά είτε με σχολιασμένες εικόνες με τη βοήθεια ενός προγράμματος παρουσιάσεων, είτε με τη δημιουργία ψηφιακού ή έγχαρτου κόμικ.
3. Ένωσες ποτέ ότι θα ήθελες να φέρεις σε πέρας μόνος/μόνη κάποιες από τις ομαδικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχες; Δεδομένου ότι εμφανίζονται διαφορετικές απόψεις γύρω από το θέμα, οργανώστε έναν αγώνα λόγων στην τάξη σας. Η Ομάδα Α θα υποστηρίζει την ομαδική εργασία και η Ομάδα Β την ατομική εργασία. **Βλ. και ΨΜΑ Οφέλη ομαδικών αθλημάτων** (σ. 76).
4. Θυμήσου τι διάβασες για τον στίχο-παράγραφο (verset). Γράψε ένα πεζό ποίημα σε στίχο-παράγραφο. Χρησιμοποίησε το πρώτο πρόσωπο και αξιοποίησε τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τον προβληματισμό της δεύτερης δραστηριότητας σχετικά με τη ζωή στην κοινότητα ή τη μοναχική ζωή.
5. Με λέξεις-κλειδιά σχετικές με το θέμα της συστάδας (άτομο, σύνολο, ομάδα, κοινότητα) αναζητήστε στα Σώματα Κειμένων που βρίσκονται στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα λέξεις ή φράσεις και φτιάξτε μια στιχουργική ροή η οποία να σατιρίζει τη συμμετοχή στην ομάδα ή, αντίθετα, τον άνθρωπο που θέλει να ζει μόνος.
6. Στο σχολείο έχετε οργανώσει ομίλους ή προγράμματα πολιτιστικών δραστηριοτήτων/ περιβαλλοντικά/αγωγής υγείας; Πώς λειτουργούν; Πώς συνεισφέρει το άτομο στο σύνολο και πώς το σύνολο αξιοποιεί δημιουργικά την παρουσία του ατόμου; Παρουσιάστε τις εμπειρίες σας σε μια ελεύθερη συζήτηση στην τάξη. **Βλ. και ΨΜΑ.**
7. Μελετώντας το βιογραφικό σημείωμα του Άγγ. Τερζάκη, παρατηρούμε ότι το έργο του κινείται «στο πλαίσιο του τραγικού...». Μάλιστα συσχετίζεται με το έργο άλλων λογοτεχνών όπως ο Κνουτ Χάμσουν, ο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι και ο Δημοσθένης Βουτυράς. Κάνε μια μικρή έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με τους ήρωες των παραπάνω συγγραφέων. Γιατί θεωρούνται τραγικοί; Πού εντοπίζεις την τραγικότητα του ήρωα στο απόσπασμα από τη *Μενεξεδένια Πολιτεία*;

Κοινότητα
αναγνωστών

Υστερόγραφο

Τα συστατικά της θεατρικής παράστασης

Τα απόλυτα αναγκαία συστατικά μιας θεατρικής παράστασης είναι ο ηθοποιός, ο σκηνικός ρόλος και ο θεατής. Έτσι, δεν αναπτύσσεται μόνο μια επικοινωνία ανάμεσα στους σκηνικούς ρόλους, αλλά και ανάμεσα στους παραγωγούς (ηθοποιούς) και στους δέκτες (θεατές), έστω κι αν αυτή η επικοινωνία στο συμβατικό «φιλολογικό» θέατρο από τον Διαφωτισμό και εξής είναι περιορισμένη στο χειροκρότημα, στην ψυχολογική μέθεξη ή, κάποτε, στη διακοπή της παράστασης. Σε μορφές θρησκευτικού θεάτρου ή και λαϊκού θεάτρου (Καραγκιόζης) η επικοινωνία αυτή είναι πολύ πιο έντονη, σε τέτοιο βαθμό ώστε στις αυτοσχέδιες μορφές θεάτρου, όπως στο θέατρο σκιών, φτάνει στη σύμπραξη και συνδημιουργία του κοινού (με τον κουκλοπαίκτη). Τα άλλα στοιχεία του σημερινού, κυρίως, θεάτρου δηλαδή ο δραματικός συγγραφέας και το κείμενο, ο σκηνοθέτης και ο σκηνογράφος, η σκηνή και το θεατρικό κτήριο, η μουσική, ο φωτισμός κ.τ.λ. δεν θίγουν την ουσία της θεατρικής παράστασης.

Πηγή: Πούνερ. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 828

Πεζογράφημα
vs
Θεατρικό έργο

Καμπύσης, Γιάννης [1897] (1992). «Οι Κούρδοι».
Οι Κούρδοι, Το δαχτυλίδι της μάνας.
Πρόλογος: Θόδωρος Γραμματάς. Αθήνα: Δωδώνη,
σ. 63-64, 65, 67-68.

Σεφέρης, Γιώργος [1935] (¹⁶1989). *Μυθιστόρημα Γ΄*.
Ποιήματα. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 45.

Παλαμάς, Κωστής [1912] (2019). *Σατιρικά Γυμνάσματα*.
Δεύτερη Σειρά. 8. *Απαντα*. τ. 5, Αθήνα:
Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ. 92.

Δούκα, Μάρω [1977] (¹⁶1984). *Η Αρχαία Σκουριά*.
Αθήνα: Κέδρος, σ. 111, 117-118.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Είμαστε δυο, είμαστε τρεις»:
ετερότητα και κοινότητα»

δελτίο

εξόδου

Γράψτε σε ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι δύο προτάσεις σχετικά με το θέμα της συμμετοχής στην κοινότητα-ομάδα το οποίο μελετήσατε. Μπορείτε να γράψετε είτε σκέψεις είτε συναισθήματα είτε έναν δικό σας στίχο. Στη συνέχεια κολλήστε το στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Αναστοχασμός
«Είμαστε δυο, είμαστε τρεις»: ετερότητα και κοινότητα»

Hector Giacomelli (περ. 1880).

Το κούρνιασμα των πουλιών (A Perch of Birds).

Πηγή: The Walters Art Museum

[...] Ένα απόγευμα, ο γιος του Ρουμάνου έχασε το κοτοπουλάκι του
χτύπησε όλες τις πόρτες και τα μεγάλα του μάτια
καθώς το αναζητούσαν μάταια μού φάνηκαν χοάνες
που από μέσα τους μπορούσε ο καθένας
να διακηρύξει τα ανθρωπίνα δικαιώματα.

[...]

Λένα Πλάτωνος, «Εμιγκρέδες της Ρουμανίας»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η ενότητα αυτή πραγματεύεται όψεις της διαφορετικότητας. Εδώ η διαφορετικότητα νοείται ως ένα χαρακτηριστικό που στιγματίζει το άτομο και το οδηγεί στον αποκλεισμό. Μέσω λοιπόν της λογοτεχνίας επιχειρείται να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές/μαθήτριες γύρω από το μεγάλο κεφάλαιο της αποδοχής της διαφορετικότητας, να την προσεγγίσουν ως κομμάτι της καθημερινότητάς τους και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους γύρω από αυτήν. Τέλος, το ερώτημα που διατρέχει την ενότητα αφορά την ύπαρξη της ενσυναίσθησης στην καθημερινή κοινωνική ζωή.

Τα κείμενα της συστάδας

Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος [1899] (1984). «Γουτού γουπατού» (αποσπάσματα). **Διήγημα**.

Καβακάμι, Μιέκο [2023]. *Ο Παράδεισος* (Κ. Κραμβουσάνου, Μτφρ.) (αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα**.

Παπαγιάννη, Μαρία [2010] (©2014). *Το δέντρο το μονάχο* (αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα**.

Εγγονόπουλος, Νίκος [1978]. «Δυσκολία». **Ποίημα**.

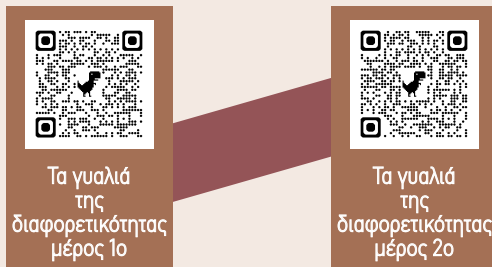
Λέξεις – κλειδιά

διαφορετικότητα,
ειρωνεία,
μοντέρνα ποίηση,
περιθωριοποίηση,
ρατσισμός, ρεαλισμός

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- θέτεις τα μεγάλα φιλοσοφικά ερωτήματα και να επισημαίνεις τις απαντήσεις που δίνονται στα υπό μελέτη κείμενα
- συνειδητοποιείς ότι η διαφορετικότητα είναι μέρος της ζωής
- συνεργάζεσαι σε ομάδες στην σχολική τάξη και να επεξεργάζεσαι ερμηνευτικά θέματα που αφορούν τα κείμενα της συστάδας
- αξιοποιείς θεατρικές τεχνικές κατά την ανάγνωση του κειμένου
- δημιουργείς ψηφιακές ιστορίες για να εκφράσεις τα συναισθήματά σου
- διακρίνεις διαφορετικούς αφηγηματικούς τρόπους: διήγηση, διάλογος
- αναγνωρίζεις τον νατουραλισμό στη λογοτεχνία και τους μηχανισμούς αναπαράστασης της πραγματικότητας που χρησιμοποιεί
- διακρίνεις τα χαρακτηριστικά της μοντέρνας ποίησης και να προδιορίζεις τον αντίκτυπό τους στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια
- επισημαίνεις την παρουσία της ειρωνείας στην ποίηση και να εντοπίζεις την επίδρασή της στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια

1. «Ευτυχώς διαφέρουμε!»: Τι περιμένεις από τη συστάδα αυτή; Πώς αντιλαμβάνεσαι τον τίτλο της;
2. Λάβετε υπόψη την εικόνα που βρίσκεται στην αρχή της συστάδας και παρακολουθήστε το οπτικοακουστικό υλικό παραγωγής Ιδρύματος Μποδοσάκη και ΕΕΑ Grants στο πλαίσιο της Πράξης «Είμαστε Όλοι Πολίτες», το οποίο έχει τίτλο «Τα γυαλιά της διαφορετικότητας-Μέρος 1ο» (βλ. ΨΜΑ) και «Τα γυαλιά της διαφορετικότητας-Μέρος 2ο» (βλ. ΨΜΑ). Συζητήστε σχετικά με τις ομάδες (κοινωνικές, ηλικιακές) που συνήθως περιθωριοποιούνται στην εποχή μας και επιχειρήστε να εξηγήσετε σύντομα γιατί συμβαίνει αυτό.

Α΄ ΦΑΣΗ

Κοινοποίηση των κειμένων της συστάδας, πρώτη ανάγνωση και εργασία στην ολομέλεια

1. Διαβάστε τους τίτλους των κειμένων της συστάδας. Γνωρίζετε κάποιον από αυτούς; Έχετε διαβάσει κάποιο από τα έργα; Πώς σας προδιαθέτουν;
2. Μετά την ανάγνωση των τεσσάρων κειμένων συζητήστε τις πρώτες εντυπώσεις και τα συναισθήματα που σας δημιούργησαν αυτά. Σας άρεσαν;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Γουτού γουπατού (αποσπάσματα)

Τον πετροβολούσαν οι μάγκες της αγοράς, τον εχλεύαζον¹ τα κορίτσια της γειτονιάς, τον εφοβούντο τα νήπια και τα βρέφη. Τον έλεγαν κοινώς «ο Ταπόης» ή «ο Μανώλης το Ταπόι».

– Ο Ταπόης! Νά, ο Ταπόης έρχεται...

Φόβος και τρόμος εκολλούσε τα άκακα βρέφη εις το άκουσμα του ονόματος τούτου. Η νεολαία του χωριού, οι θαμώνες των μαγαζιών και των καφενείων, δεν έπαυαν ποτέ να τον πειράζουν.

– Είσ' ένα χταπόδι, καημένε Μανωλιό· είσαι χταπόδι.

Κ' εκείνος, με την γλώσσαν του την δεμένην διά γλωσσοδέτου² μέχρι της ρίζης των οδόντων, απήντα:

– Ναι, είμι ταπόι!... Ισύ είσι ταπόι. (Ναι, είμαι χταπόδι. Εσύ είσαι χταπόδι).

Είχε φίλους τόσο ολίγους και τόσο αμετρήτους εχθρούς, εις μέρος τόσο ολιγάνθρωπον! Κάποτε φιλάνθρωπος ή διακριτικός τις τον υπερήσπιζεν εναντίον της επιδέσεως των αγιοπαιδων.³ Εις εκείνον εγένετο σκλάβος ισόβιος, κ' εξετέλει δι' αυτόν διακονήματα⁴ προθύμως, μετά βίας δεχόμενος φίλευμα ή κέρασμα. Προς όλους τους άλλους δεν υπήρχε φιλία ούτε σπονδή.⁵

Robert Henri (1917).

[Νεαρή Ινδιάνα με λευκή κουβέρτα](#)
(*Indian Girl in White Blanket*).

Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

¹ κλευάζω: κοροϊδεύω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² γλωσσοδέτης: ανωμαλία στην ανατομία της γλώσσας που προκαλείται από το πολύ μικρό μέγεθος του χαλινού. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

³ αγιόπαις ή αγιόπαιδο: παιδί του δρόμου, αλητόπαιδο. Βλ. και: Μπαμπινιώτης, 2002: 63.

⁴ διακόνημα: διατεταγμένη υπηρεσία στο πλαίσιο της μοναστικής ή εκκλησιαστικής ζωής. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ σπονδή: ειρήνη, ανακωχή. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Γουτού
Γουπατού

Μόνον την μητέρα του είχεν εις τον κόσμον. Εκείνη τον επόνει, τον ηγάπα περιπαθώς, και αυτός την ελάτρευεν. [...] Ο Μανώλης άλλην στοργήν δεν είχεν εις τον κόσμον από την μητέρα του. Αύτη ήτο ήδη γραιία, και αυτός είχε μεγαλώσει πολύ. Οι ολίγοι φίλοι του, εκείνοι οίτινες συνεπάδουν προς αυτόν εν τη αγορά, τον είχαν ακούσει επανειλημμένως ν' απειλή και να λέγη με την γλώσσαν του την νηπιώδη:

– Τάνη Για πέτου 'γω πιγώ μετά Μπούτι! (Σαν πεθάνη η Γριά, θα πέσω εγώ να πιγώ μες στο Μπούρτσι).

Εθεώρει τον εαυτόν του ως άχρηστον. Εξαιρουμένης της γλώσσης το ήμισυ του ανθρώπου ήτο υγιές. Ο δεξιός πους εσύρετο κατόπιν του αριστερού, δεν εκινείτο ελευδέρως. Η δεξιά χειρ αν και χονδρή και δυσανάλογος, και σχεδόν παράλυτος φαινομένη, είχε τεραστίαν ρώμην. Ωμοίαζε με μάγγανον⁶ ή με οδόντας ταυροσκύλου. Διά να δράξει εν πράγμα, συνήθως βραχίονα ή πλάτην κανενός παιδίου οχληρού, εχρειάζετο κόπον· έπρεπε να την βοηθήση η άλλη χειρ, να ψάυση⁷ δηλαδή τον γρόνθον της δεξιάς, και να τον διευδύνη· αφού όμως άπαξ έδραττε⁸ το αντικείμενον, η τεραστία χειρ δεν το άφηνε πλέον, σχεδόν και αν ήθελε να το αφήση. Αλλοίμονον τότε εις τον βραχίονα, εις την ωμοπλάτην, αλλοίμονον εις την κεφαλήν του αυθάδους!

Ήτο χωλός⁹ και κυλλός¹⁰ και μογιάλος.¹¹ Ήτο ο Μανωλιός το Ταπόι.

[...] Σπανίως προσέδετε συλλαβήν ή μετέδετε τόν τόνον. Ή φθογγολογία του ήτο περιεργοτάτη, και έν αυτῇ έπλεόναζον τὰ λαρυγγόφωνα, ως και τὰ σκληρά και φιλά έκ τῶν άφώνων.

Γατί ωνόμαζε το γαττί, γατί το γιατί, γατί το χαρτί.

Αλλ' έξαφνα μίαν ημέραν εξέφερε φράσιν εν η υπήρχεν η λέξις αύτη, πλην δεν έβγαινε νόημα ούτε ως γαττί, ούτε ως γιατί, ούτε ως χαρτί. Η φράσις ήτο:

«Πότε τη Γουτού, Γουπατού, μαμ γατί». (Πότε να 'ρθή του Χριστού, τ' Αιθασιλειού, να φάμε...) [...]

Επερίμενε πράγματι ανυπομόνως «πότε να 'ρθη του Χριστού, τ' Αιθασιλειού», και άμα έμβαινε το Σαρανταήμερον, όπισθεν της θύρας του καφενείου του κυρ Γιωργή, εσημείωνεν ιδιοχείρως, με εν τεμάχιον κιμωλίας, τόσες γιώτες, όσας ημέρας έχει η Σαρακοστή [...].

Ο Άις Νικόλας είχεν ασπρίσει ήδη τα γένεια του προ ημερών, και ήτον η σειρά του Αγίου Σπυριδώνος ν' ασπρίση τα ιδικά του· δεν έμενον πλέον ειμή δώδεκα ημέραι έως τα Χριστούγεννα.

Είχεν αναλάβει μίαν υποχρέωσιν διά τας εορτάς. Επρόκειτο να συνοδεύη μερικά εκ των παιδίων της Κάτω Γειτονιάς, όσα ήσαν τέκνα ή ανεπίδεια φίλων και προσστατών του, όταν δ' ανήρχοντο προς τα επάνω, αφ' εσπέρας της παραμονής των

⁶ μάγγανος και μάγγανον: χειροκίνητο μηχανήμα για τη συμπίεση σταφυλιών, ελιών. Βλ. και: Μπαμπινιώτης, 2002: 1030.

⁷ ψάυω: αγγίζω κάτι ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δαχτύλων. Βλ. και: Μπαμπινιώτης, 2002: 1983.

⁸ δράττω: αρπάζω, πιάνω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ χωλός: κουτσός. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ κυλλός: κουλός ή καμπούρης.

¹¹ μογιάλος = μογγίγαλος: που μιλά με δυσκολία.

Χριστουγέννων, ως και του Αγ. Βασιλείου και των Φώτων, ανά δύο και τρία, διά να τραγουδήσουν τα χαρμόσυνα τραγούδια εις τα σπίτια και εις τα μαγαζεία της Επάνω Ενορίας. Διότι δεν θα ετόλμων ποτέ να ανέλθουν μοναχά των εκεί επάνω. [...]

Εις την Επάνω Ενορίαν, εκεί άνωθεν του Βράχου, εβασίλευεν ο φοβερός Τσηλότατος. Ήτο υψηλός, όσον και ο Βράχος εφ' ου είχε τον θρόνον του, σγουρομάλλης, ακτένιστος, ξεσκούφωτος, ξυπόλυτος, και αποτρόπαιος. Ήτο αυτός ο ανεγνωρισμένος αρχηγός των μαγκών της Άνω Ενορίας και όλου του χωριού. Τα δύο ποδάρια του ήσαν χονδρά, μελαψά και πλατέα, ως δύο κατάρτια. Εφόρει παρδαλήν φανέλαν, ήτις ήτο άμα¹² το υποκάμισον και το επανωφόρι του, και κοντόν πανταλόνι, χειμώνα και θέρους. Άδειαν δεν είχε παιδί ή νέος ή γέρος να περάση απ' εκεί σιμά εις τον Βράχον, εξουσίαν δεν είχε γριά ή νέα να πάγη εις την βρύσιν με την στάμναν της. Ήτο ως δεκαεπτά ετών και ήτο φοβερός σκιάς¹³ ήδη. Εφορολόγει τας γραίας, τας οικοκυράς, τας πτωχάς χήρας. Αν δεν του έδιδε μερδικό από τα φουρνιάτικα η Γαρουφαλιά, η φουρναρού, δεν της επέτρεπε να ψήση τα ψωμιά. Έβαλλε φωτιά εις τα κλαδιά και τα έκαιεν, εις το προαύλιον του φούρνου· κι εφώναζεν τ' άλλα τα παιδιά, να πηδήσουν εκ τρίτου απ' επάνω από την λαμπήν της φωτιάς, ως να ήτο ήδη τ' Αι-Γιαννιού στο Λιοτρόπι. [...]

Ήτο ανεγνωρισμένος ηγεμών όλων των μαγκών και φοβερός πολέμιος όλων των παιδιών του σχολείου. Όλα τα παιδιά «τού έκαναν το σκήμα».¹⁴ Ήτο ο Μήτρος – ο Μήτρος ο Τσηλότατος – ή «Τσηλότατος Γιατρός». Πόθεν και διατί ωνομάσθη ούτω; Άδηλον. Ίσως να ήτο παιδική αντίληψις του «υψηλότατος» ή του «εξοχώτατος». Αγνώ. [...]

Πέντε ή εξ παιδιά του σχολείου, απ' εκείνα τα οποία εκυνήγει ασπόνδως ο Τσηλότατος, είχαν αναβή εν συνοδιά του Μανωλιού τού Ταπόη εις την επάνω γειτονιάν, την εσπέραν της παραμονής του Αγ. Βασιλείου κατ' εκείνο το έτος. [...]

Τα παιδιά της Κάτω Ενορίας, μοιρασθέντα εις δύο, εισήλθον εις δύο μαγαζεία και ήρχισαν να τραγουδούν τον Αι-Βασίλη. Ο Μανώλης το Χταπόδι ίστατο εις τον παραστάτην της θύρας του ενός. Κατόπιν εισήλθον εις άλλα μαγαζεία, ακολουθώντας ανέβησαν εις γνώριμα σπίτια. Ο Μανώλης πάντοτε φρουρός της έξω θύρας. [...]

– Νά ο Τσηλότατος! ηκούσθη αίφνης φοβερά φωνή. Τσηλότατος Γιατρός!

Ήτο ο ίδιος ο Τσηλότατος, όστις εξεπήδησεν αίφνης από ένα χάλασμα και κατόπιν του έτρεξεν όλη η συμμορία.

– Τσηλότατος Γιατρός! επανέλαβον εν χορώ οι συμμορίται του· κάμετε όλοι το σκήμα! Τσηλότατος Γιατρός!

– Πιάστε σεις τα κελεπούρια! εφώναζεν ο Τσηλότατος. Το Χταπόδι το κοπανίζω 'γω! Εν ριπή οφθαλμού ευρέθησαν αντιμέτωποι ο Τσηλότατος και ο Ταπόης.

¹² άμα: ταυτόχρονα (αρχ. σημασία). Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ σκιάς: αγριάνθρωπος, φόβητρο. Βλ. Παπαδιαμάντης, 1984: 723.

¹⁴ κάνω το σκήμα: απονέμω χαιρετισμό με στρατιωτικό τρόπο. Βλ. και: Παπαδιαμάντης, όπου και στην προηγούμενη σημείωση.

Η μάχη άρχισε. Πάραυτα ο πτωχός ο Ταπόης έφαγε δύο κατακεφαλιές, τρεις, τέσσαρες από την χείρα του φοβερού [του] Τσηλότατου.

Δεν εφαινετο η ελαχίστη πιθανότης, δεν υπήρχεν ελαχίστη ελπίς ότι <δεν> ήθελε την πάδει.

Το εν των παιδίων, το οποίον ήτο σχετικώτερον του Ταπόη, εξεγλίστρησεν από τα χέρια του ενός μάγκα και επλησίασε σιγά εις τον Ταπόην.

Το παιδίον τούτο εννοούσε καλώς την γλώσσαν του Μανώλη. Ο προβλεπτικός Ταπόης τού είχεν ειπή διά γλώσσης και διά χειρονομίας:

– Άα γης Τότατο μάμι μίμι, έα ντα, χεί το αό χεί. (Τουτέστιν· άμα ιδής τον Τσηλότατο να κοντεύη να με κάμη φοφίμι, έλα κοντά να μου βάλης το χέρι αυτό (το αριστερό) εις τον καρπόν του άλλου χεριού (του δεξιού.)

Κατά την κρίσιμον στιγμήν το παιδίον αυτό ενθυμήθη την σύστασιν, επλησίασε εις τον Ταπόην κ' εδοκίμασε να εκτελέση την συνταγήν. Επέτυχε.

– Τι του έκαμες, βρε; Μάγια; ηρώτησαν οι άλλοι.

Μετά μίαν στιγμήν ο λαιμός του Τσηλότατου ευρίσκετο ως εν φοβερά αρπάγη εντός του σφιγκτού γρόνθου με τους γαμψούς όνυχας, της πελωρίας χειρός του Ταπόη. Ο Τσηλότατος αφήκε πνιγμένην κραυγήν. Ήσπαιρεν,¹⁵ ηγωνία, εσφάδαζεν. Ολίγον ακόμη αν έσφιγγεν ο Ταπόης, δεν θα υπήρχε πλέον Τσηλότατος.

– Πόκυλου! έκραξε μόνον ο Ταπόης. (Χασαπόσκυλο!)

Τα παιδιά της συμμορίας, εκρέμασαν τα χέρια κάτω, και άφησαν τα «κελεπούρια». Δεν επρόφθασαν να ψάξουν τα θυλάκια.¹⁶

Η συνοδία από την Κάτω Ενορίαν ανεδώρησε.

– Μπράβο, Μανώλη! Μπράβο!

Ολίγον ακόμη, και οι αμυντικοί θα ελάμβανον επιθετικήν στάσιν. Ο Τσηλότατος επνίγετο, ερρόγχαζεν,¹⁷ εξεψυχούσε. Τα μάτια του είχαν πεταχθή έξω από τας κόγχας. Η ανταύγεια από τους λύχνους των μαγαζιών τα εδείκνυε τρομερά εις την νύκτα. Η σελήνη έλαμπεν εκεί επάνω υψηλά. Σιωπή και τρόμος και αγωνία.

Εν των παιδίων από την συμμορίαν έτρεφεν αληθή στοργήν προς τον Τσηλότατον. Τον ηγάπα ως αδελφοποιτόν. Το παιδίον τούτο είχεν ακούσει να λέγουν ότι ο Ταπόης, όταν συνέβη ποτέ¹⁸ ν' ακούση ότι η μήτηρ του αρρώστησεν έξαφνα, έτρεξεν έξαλλος εκ τρόμου και απελπισίας. Αίφνης του ήλθεν η ενθύμησις αυτή. Το παιδίον αυδορμήτως εφώναξε:

– Πεδαίν' η μάννα σου, Μανώλη! Μανώλη, τρέχα, πεδαίν' η μάννα σου!

[...] Ο Ταπόης ετρόμαξε, κατεπλάγη, ωχρίασεν. Επίστευσε προς στιγμήν το ψευδές άγγελμα· ηττήθη από το τέχνασμα το παιδαριώδες. Αφήκε τον λαιμόν τον οποίον αγρίως έσφιγγεν. Ο Τσηλότατος εγλύτωσεν ευθηνά,¹⁹ την βραδιάν εκείνην. [...]

¹⁵ ασπαίρω: σπαρταρώ, σφαδάζω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ θυλάκιο: τσέπη. Βλ. και [LSJ](#).

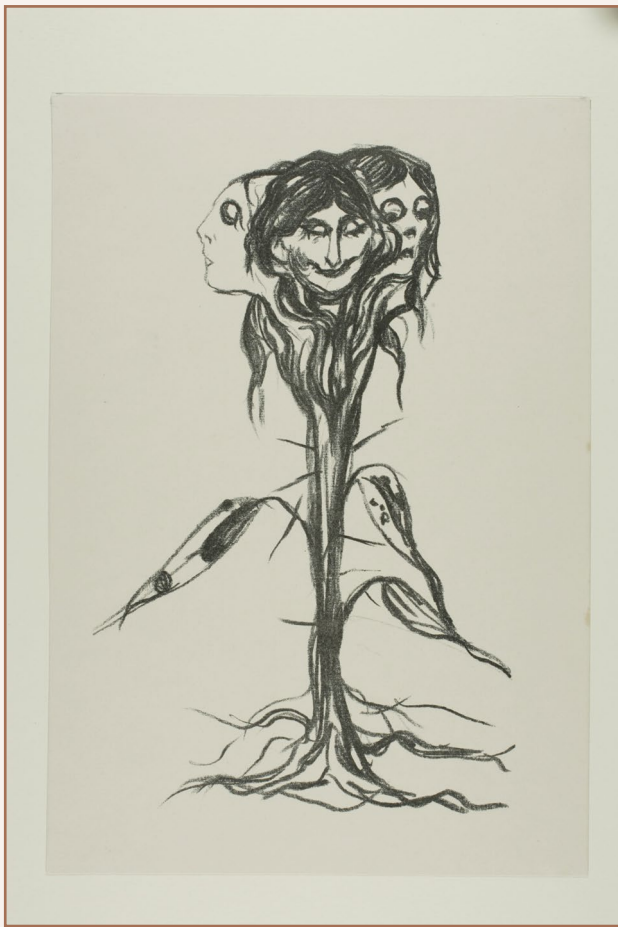
¹⁷ ρογάζω: (εδώ) βγάζω τον επιθανάτιο ρόγχο, ψυχορραγώ. Βλ. και ρόγχος, [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁸ ποτέ: (αρχ. σημασία) κάποτε. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁹ ευθηνά: (επίρ.) φθηνά.

Ο Μανώλης μετά της συνοδίας του κατήλδον προς την ενορίαν των. Όλα τα παιδιά ήσαν υπερήφανα και καμαρωμένα. Αυτήν την χρονιάν, εξήλδον νικηταί από τον αγώνα. Ο Μανώλης ήτον εντροπιασμένος, διότι επίστευσε το ψευδολόγον παιδίον.

– Δεν πειράζει· τον επαρηγόρησεν ο Βαγγέλης, εκείνος όστις εγνώριζε την γλώσσαν του, και όστις είχεν εκτελέσει το πείραμα της εμβολής και της κατευδύνσεως της χειρός. Καλύτερα που σε γέλασε, παρά να σου το 'λεγε αλήθεια και να λες πάλι, καθώς την άλλη φορά, –θυμάσαι;– που κινδύνεψε ν' αποδάνη η μάννα σου: «Πα μένη! πα-ντα· μένη!» (Πάει, καημένη! πανταπάει, κατακαημένη!)

Edvard Munch (1908-1909).
Βινιέτα: Αμαρυλλίς (Vignette: Amaryllis).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Χάρτης
σχέσεων και
συναισθημάτων
στο Γουτού
Γουπατού

Μορφές
του γκροτέσκου
στη ζωγραφική

Θρησκευτικές
αναφορές
& ερμηνείες

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Για το βιογραφικό του, βλ. σ. 8 του ΨΜΑ Προσωπικά Διλήμματα (βλ. εδώ, σ. 37).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Μιέκο Καβακάμι, Ο Παράδεισος (αποσπάσματα)
(Μτφρ. Κίκα Κραμβουσάνου)

Eastman Johnson (περ. 1865). *Ο μαθητής χωρίς στο σχολείο* (*The Early Scholar*).
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

[...] Είχα αμβλυωπία, ένα «τεμπέλικο» μάτι.

Αυτό που πάλευε να δει το δεξί μου μάτι ήταν μέρος εκείνου που έβλεπε το αριστερό. Μιας και τα πάντα είχαν το θολό τους αντίγραφο, τίποτα δεν είχε βάθος για μένα. Δυσκολευόμουν να πιάσω αντικείμενα ακόμα κι όταν βρισκόταν ακριβώς μπροστά μου. Αστοχούσα. Δεν είχε σημασία αν θα χρησιμοποιούσα τα δάχτυλά μου ή ολόκληρο το χέρι μου. Ποτέ δεν ήμουν σίγουρος ότι είχα πιάσει το σωστό αντικείμενο ή ότι το είχα πιάσει με το σωστό τρόπο.

[...] Σκεφτόμουν την Κοτζίμα με τελείως διαφορετικό τρόπο.

Όχι πως ήτανε τίποτα καινούργιο, αλλά γινότανε όλο και δυσκολότερο για μένα να βλέπω και ν' ακούω τα κορίτσια της τάξης να της κάνουν μπούλινγκ, όπως ήταν εξίσου βασανιστικό να ξέρω ότι η Κοτζίμα έβλεπε εμένα να μου κάνουν μπούλινγκ. Δεν ήθελα να τις ακούω, αλλά βρισκόμασταν στην ίδια τάξη και τα αφτιά μου δεν μπορούσαν έτσι απλά να τις απομονώσουν. Ούτε να βλέπω ήθελα, αλλά δεν μπορούσα να κάθομαι με τα μάτια κλειστά.

Γι' αυτούς ήμουν «Τα Μάτια». Με φώναζαν και με έβαζαν να κάνω διάφορα άσχετα πράγματα, με πετούσαν κάτω ή με υποχρέωναν να τρέχω στο στίβο γύρω γύρω σαν τρελός στα διαλείμματα, ενώ αυτοί παρακολουθούσαν από μέσα. Ο Νινομίγια και η παρέα του γελούσαν μαζί μου, ως συνήθως από τα παράθυρα. Την Κοτζίμα την φώναζαν «Ασφυξιογόνο» και έλεγαν ότι βρωμάει σαν ψάρι και χειρότερα. Τους έβλεπα να τη στέλνουν σε δελήματα. Τους έβλεπα να την κλοτσάνε όπως κλοτσούσαν και εμένα. Μια φορά τους είδα να φωνάζουν: «Ωρα για μπάνιο!» Να βουτάνε το κεφάλι της στο ενυδρείο.

Στα σημειώματά της η Κοτζίμα ήταν γεμάτη ενέργεια και ζωντάνια, ένα τελείως διαφορετικό άτομο από το κορίτσι που έβλεπα στην τάξη. Όποτε έβλεπα να της συμβαίνουν διάφορα, αισθανόμουν έναν δυνατό πόνο στο στήθος, αλλά όσο κι αν με πονούσε, δεν μπορούσα να κάνω τίποτα. [...]

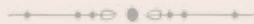
Στην προσπάθειά μου να σκεφτώ κάτι άλλο, φαντάστηκα τι θα συνέβαινε την επόμενη φορά που θα συναντιόμουν με την Κοτζίμα. Είχα μεγάλες προσδοκίες. Έμεναν μόνο δέκα μέρες μέχρι τη μέρα που υποσχεθήκαμε ότι θα συναντηθούμε. Έβγαλα τα σημειώματά της και άρχισα να διαβάζω ξανά. Όχι όλα βέβαια, αυτό θα ήταν αδύνατο, μόνο αυτά που μου άρεσαν περισσότερο. Τα είχα πάντα μαζί μου, από την αρχή, χωμένα στο κάλυμμα του προγράμματός μου. Τα υπόλοιπα βρίσκονταν στη βιβλιοθήκη μου, μέσα στη δθήκη του λεξικού. Τα διάβαζα όποτε ήμουν στο δωμάτιό μου.

Δεν είχα δει την Κοτζίμα στην τάξη τη στιγμή που με έβαζαν στην ντουλάπα. Αναρωτήθηκα αν έφτασε καλά στο σπίτι. Είδα να εμφανίζονται σαν όραμα μπροστά μου τα αδιαπέραστα μαλλιά της. Ξαφνικά θυμήθηκα τα κορίτσια, την ώρα της πρόβας της χορωδίας, να λένε ότι βρομούσε το χνότο της και να της κλείνουν το στόμα με μονωτική ταινία. [...]

Η μισή πέτρα ήταν μαυρισμένη από την υγρασία. Μου θύμιζε αίμα. Το μαυρισμένο κάτω μέρος της είχε μια αιχμηρή άκρη. Την έπιασα από τη στεγνή της μεριά και κοίταξα το αιχμηρό κομμάτι.

Συγκεντρώθηκα σε αυτό που μου είχε πει ο Μομόζε από το παγκάκι καθώς έπεφτε η νύχτα έξω από το νοσοκομείο. Γιατί δεν μπορείς να το κάνεις; Γιατί δεν μπορούσα να το κάνω; Αν έκανα κάτι, ίσως άλλαζαν τα πράγματα. Ίσως. Δεν νιώθεις όμως άσχημα; Τον ρωτούσα. Μπα. Καθόλου. Είχε έτοιμη την απάντησή του. Ο καθένας κάνει αυτό που μπορεί. Αυτό είναι όλο. Τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο. Δεν έχει νόημα. Αλλά πώς γίνεται να μην έχει νόημα; Ο Μομόζε χαμογέλασε με τις άκρες των ματιών του. Δεν έχει καμία σχέση με το σωστό και το λάθος. Είναι αυτό που είναι. Στην τελική, το μόνο νόημα που υπάρχει είναι αυτό που δίνεις εσύ στο να πατάς τον άλλον στο κεφάλι, αν τον κλοτσάς, να τον αναγκάζεις να κάνει ό,τι δεσ εσύ.

Μιέκο Καβακάμι (Mieko Kawakami) (1976)

Γεννημένη το 1976 στην Οσάκα της Ιαπωνίας, η Μιέκο Καβακάμι έκανε το λογοτεχνικό της ντεμπούτο ως ποιήτρια το 2006. Δημοσίευσε την πρώτη της νουβέλα το 2007. Το μυθιστόρημά της *Breasts and Eggs* έγινε διεθνές μπεστ σέλερ το 2020 και όλα τα βιβλία της έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Έχει βραβευθεί με σημαντικά ιαπωνικά βραβεία όπως το Akutagawa, το Tanizaki και το Murasaki Shikibu. Ζει στο Τόκιο. [...]

Πηγή: βιβλιονet

Mieko
Kawakami -
Επιλεγμένη
Εργογραφία

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μαρία Παπαγιάννη, Το δέντρο το μονάχο (αποσπάσματα)

Paul Cézanne (1882-1885).

Το όρος Saint-Victoire και η γέφυρα της κοιλάδας του ποταμού Arc (Mont Sainte-Victoire and the Viaduct of the Arc River Valley).

Πηγή: The Met Museum

Τώρα ο Σίμος έφτανε στα τελευταία σπίτια του χωριού. Οι σκιές δίπλα του πάντα, να τρέμουν στους δρόμους και στους τοίχους των σπιτιών. Στο τελευταίο σπίτι, τον αποχαιρέτησε και η τελευταία σκιά.

Έτρεχε γρηγορότερα τώρα στο χωματόδρομο. Στην άλλη στροφή ξεκινούσαν οι Ανεβάλουσες, τα μικρά κτήματα τα ξώχωρα.²⁰ Καθώς στο χωριό τα σπίτια ήταν αγκαλιασμένα το ένα με το άλλο, δεν είχαν αυλές. Έτσι το κάθε σπίτι είχε το περιβολάκι του έξω από το χωριό. Φυτεύουν τα απαραίτητα μαρούλια, κολοκύδια, ντομάτες και το καλοκαίρι έβλεπες και κανένα καρπούζι.

Ο Σίμος άκουσε ένα δόρυβο πίσω από το δάμνο και κοντοστάθηκε. Ήταν σίγουρος ότι τώρα θα έβλεπε τα δύο μάτια κάρβουνο και κάποιο από τα τελώνια²¹ που κυκλοφορούσαν στην περιοχή. Ο δόρυβος συνεχιζότανε, έμοιαζε τώρα με κλάμα. Όλα ταιριάζανε στις διηγήσεις της νενές.²²

Πήρε φόρα ο Σίμος να φύγει μακριά από το κλάμα αλλά αυτό τον ακολουθούσε. Γύρισε ο Σίμος, πλησίασε στο δάμνο και άκουσε ένα δυνατό γάβγισμα. Έσκυψε και είδε ένα σκυλί πιασμένο από το πόδι του με σκοινί. Κάποιος χωρικός θα το

²⁰ ξώχωρα: εκτός του κέντρου.

²¹ τελώνιο: ον συνήθως κακοποιό, δημιούργημα της λαϊκής φαντασίας. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²² νενέ: γιαγιά. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

είχε δέσει για να διώχνει τους ανεπιθύμητους και πρέπει να το είχε ξεχάσει εδώ μέρες. Το τρίχωμά του ήταν γεμάτο φύλλα και λάσπες. Ο Σίμος το χάιδεψε και αυτό έδειξε τα δόντια του.

«Θες να σε αφήσω εδώ στην ερημιά ή να σε ελευθερώσω χαζόσκυλο;»

Το σκυλί σαν να κατάλαβε, ξάπλωσε κάτω και δεν ξανακουνήθηκε. Δυσκολεύτηκε ο Σίμος να λύσει το σκοινί. Νόμιζε ότι θα το πνίξει το κακόμοιρο το ζώο. Κουράστηκαν τα χέρια του κι έσκυψε και τράβηξε με τα δόντια του τον κόμπο κι αυτός χαλάρωσε. Έστερα γρήγορα γρήγορα απελευθέρωσε το σκυλί.

«Τυχερός είσαι. Φύγε τώρα. Είσαι ελεύθερος. Φύγε, σου λέω.» [...]

Το σκυλί στεκόταν και τον κοιτούσε και δεν κουνούσε ρούπι.

Αν δεν φύγεις εσύ, θα φύγω εγώ. Είμαι σε αποστολή.

Έκανε δύο βήματα ο Σίμος έκανε δυο και το σκυλί. «Φύγε, σου λέω.» [...]

Είδε από μακριά ο Σίμος τις πέτρες της Βιολέτας. Πώς θα τον πιστέψουν τα παιδιά ότι έφτασε ως εδώ; Κόντινε το βήμα του. Μια μυρωδιά από θυμάρι, ρίγανη και βασιλικό τον πήρε από τη μύτη. Έτσι ολόιδια μύριζε και το παράθυρό του. Προχώρησε σιγά σιγά. Ένωσε τις πέτρες, νάρκες κάτω από τα πόδια του. Όλα σκοτεινά. Κανένα φως. Καμιά σκιά. Πού να κοιμάται η Βιολέτα; Τι να πάρει μαζί του; Οι πέτρες είναι παντού ίδιες. Είχε φτάσει δύο βήματα έξω από την πόρτα. Μέσα θα κοιμόταν η τρελή.

Είδε ένα παράθυρο. Τρία γλαστράκια. Άπλωσε τα χέρια του και έπιασε το βασιλικό και η μυρωδιά που απλώθηκε φοβήθηκε ότι θα τον μαρτυρήσει. Και τότε σαν κατάρα ακούστηκε πίσω του ένα δυνατό γαύγισμα το σκυλί τον είχε ακολουθήσει ως εδώ χαμένος ήταν πια χαμένος κούνησε απελπισμένος στα χέρια του να τρομάξει το σκυλί αλλά αυτό έμενε εκεί κουνώντας την ουρά του πίσω του ακούστηκε η φωνή της Βιολέτας.

«Πού είσαι καλέ μου; Πού είσαι Μάνη μου; Τρεις μέρες και τρεις νύχτες σε περίμενα. Νόμιζα ότι έφυγες για πάντα σαν τους άλλους. Τρεις μέρες και τρεις νύχτες κάθομαι εδώ και τους ακούω να μου φωνάζουν. Μεσ στο μυαλό μου. Οι φωνές τους. Πόσο αντέχει το στόμα τους τέτοια λόγια; Εκδίκηση δέλουν, ακούς, Μάνη μου; τι τους έκανα, Μάνη;»

Το σκυλί προσπέρασε το Σίμο που το ακολούθησε με το βλέμμα του και τότε μόνο γύρισε και είδε τη Βιολέτα δυο μέτρα πιο πέρα να στέκεται με ανοιχτή την αγκαλιά της και να υποδέχεται το σκυλί.

«Ποιον έφερες μαζί σου; Φίλος είσαι ή εχθρός; Γιατί δεν μιλάς; Ποιος είσαι;»

Ο Σίμος είδε δυο μάτια περίεργα να τον καρφώνουν. Ένα μάτι κάτασπρο νεκρό κι ένα μάτι κατάμαυρο ζηηρό.

«Εγώ είμαι κυρία. Βρήκα το σκύλο σας δεμένο στις Ανεβαλούσες.»

«Μικρό παιδάκι είσαι; Μου αρέσουν τα μικρά παιδάκια.» [...]

Nicolas Toussaint Charlet (περ. 1820-1845).
Κεφάλι σκύλου (Head of a dog).

Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

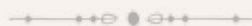

Άνθρωπος
και σκύλος -
σχέση πίστης
και αγάπης

Λίγο πιο πριν, Μάνη, λίγο πριν έρθεις καθόμουνα στο δωμάτιο και ένιωσα μια πεταλούδα να παίζει με το φως. Τρόμαξα. Ποιος να 'ναι πάλι; σκέφτηκα. Ποιος από όλους τους ήρθε να με ταράξει; Στο 'χω πει ότι οι νεκροί γίνονται πεταλούδες; Δεν θα με ξεχάσουν ποτέ. Θα με ταράζουν για πάντα. Τι τους χρωστάω; Τι τους έκανα; Σφράγισαν τα καλύτερά μου χρόνια και τώρα έρχονται πάλι λαιμαργα να μην με αφήσουν ήσυχη.

Μην τρομάξεις, Μάνη μου, δεν θα φύγω. Δεν θα σε αφήσω. Να έτσι τα λέω να τρομάξουν και να φύγουν. Με κυνηγάνε οι φωνές τους «Βιόλα, Βιόλα χαζοβιόλα!» έτσι με φώναζαν μικρή. Εμένα όμως δεν με πείραζε. Ήταν τόσο όμορφες οι βιόλες²³ που έσωξα από τα κύματα της θάλασσας, κάθε φορά που κατεβαίναμε με τη μάνα στα βράχια να μαζέψουμε αλάτι. Θέλω μια μέρα να αξιωθώ ξανά να κατέβω μαζί σου στη θάλασσα και να σου δείξω πού φυτρώνουν οι βιόλες. Φοβάμαι όμως που είσαι αδύναμος και τα βράχια εδώ κάτω είναι απότομα με το ένα μάτι δυσκολεύομαι να τρέχω όσο παλιά.

Μαρία Παπαγιάννη (1964)

Είναι από τις πιο σημαντικές σύγχρονες παρουσίες στην ελληνική παιδική και νεανική λογοτεχνία, υποψήφια για το Διεθνές Βραβείο H.C. Andersen 2022 και Πρέσβειρα για το Παιδικό Βιβλίο για τη διετία 2021-2022. Γεννήθηκε το 1964 στη Λάρισα. Σπούδασε ελληνική φιλολογία στο ΑΠΘ και στη συνέχεια δούλεψε ως δημοσιογράφος σε ραδιόφωνο, τηλεόραση, εφημερίδες και περιοδικά. Από το 2001 αφιερώθηκε στις ιστορίες της. Γράφει βιβλία για μικρά και μεγάλα παιδιά, εφηβικά μυθιστορήματα, λιμπρέτα και στίχους για μουσικοθεατρικές παραστάσεις, μεταφράζει βιβλία για παιδιά και έχει εκδώσει ένα μυθιστόρημα για ενήλικες. Έχει βραβευτεί με τα βραβεία: Κρατικό Βραβείο (*Το Δέντρο το Μονάχο*), Βραβείο Ελληνικού Τμήματος της IBBY (*Ως διά μαγείας*, *Παπούτσια με φτερά*), Βραβείο του λογοτεχνικού περιοδικού *Διαβάζω* (*Ως διά μαγείας*, *Το Δέντρο το Μονάχο*, *Πιάστε τους*), αναγραφή στον κατάλογο White Ravens (*Είχε απ' όλα και είχε πολλά*). Εικονογραφημένα βιβλία της για μικρά παιδιά κυκλοφόρησαν επίσης στη Γαλλία, τη Γερμανία, την Αγγλία, τη Φιλανδία, τη Ρουμανία και την Κορέα, ενώ εκδόσεις των μυθιστορημάτων της αναμένεται να κυκλοφορήσουν σύντομα στη Ρωσία, τη Ρουμανία, τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία.

Πηγή: [Μαρία Παπαγιάννη](#)

²³ βιόλα: γενική ονομασία φυτών, από τα οποία το γνωστότερο είναι η βιολέτα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Νίκος Εγγονόπουλος, Δυσκολία

ευτύχησα

–κατά τον ρουν της ζωής μου–

να γνωρίσω πλήθος

ανθρώπων τέλειων

όσο κι αλάνθαστων

5

ίσως τώρα να ήσανε κάπως υπέρ το δέον αυστηροί

ίσως –πώς ναν το πω– λίγο σκληροί ακόμη

αλλά κι αυτό δεν είναι το δικαίωμα

όσων γνωρίζουν

–και γνωρίζουν και να κρίνουν–

10

τα πάντα;

η δυσκολία ενέκειτο²⁴ στ' ότι κανένας

απ' αυτούς τους δίκαιους δεν παραδέχονταν τους άλλους δίκαιους

τι λέω

ποσώς²⁵ δεν αλληλοεκτιμώνταν

15

Frédéric Bazille (1870).

[Νεαρή γυναίκα με παιώνιες](#) (Young Woman with Peonies).

Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

Ελληνικός
Υπερρεαλισμός

²⁴ ενέκειτο: ρήμα έγκειται: συνίσταται. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁵ ποσώς: καθόλου. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Νίκος Εγγονόπουλος (1907-1985)

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1907. Από το 1923 μέχρι το 1927 γράφεται εσωτερικός σε ένα Λύκειο στο Παρίσι. Εκεί διδάσκει την κλασική γαλλική ποίηση. Το 1924 το μανιφέστο του Αντρέ Μπρετόν θα επηρεάσει και τον ίδιο. Το 1927 επιστρέφει στην Ελλάδα για να υπηρετήσει τη θητεία του. Εργάστηκε αρχικά ως σχεδιαστής εξωφύλλων σε περιοδικά και το 1932 γράφτηκε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας με δάσκαλο τον Κωνσταντίνο Παρθένη. Παράλληλα μαζί με τον Γιάννη Τσαρούχη θα φοιτήσει και στο καλλιτεχνικό εργαστήριο του Φώτη Κόντογλου. Την ίδια εποχή αρχίζει να δημοσιεύει και τις πρώτες του ποιητικές συλλογές (είναι επηρεασμένος αρχικά από τον Σολωμό και τον Μπωντλαίρ). Το 1939 οργανώνει και την πρώτη έκθεση των έργων του ζωγραφικής. Με την επιστροφή του στέλνεται κατευθείαν στην πρώτη γραμμή του Αλβανικού μετώπου. Το καθεστώς του Μεταξά τον κρατάει στην πρώτη γραμμή πυρός, αδιαλείπτως, έως το τέλος του πολέμου. Στο τέλος συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς, στις 13 Απριλίου 1941 και στέλνεται παράνομα σε στρατόπεδο «εργασίας αιχμαλώτων», από όπου δραπετεύει και επιστρέφει στην Αθήνα με τα πόδια. Στην ελεύθερη Ελλάδα συμμετέχει ενεργά σε καλλιτεχνικές πρωτοβουλίες, χωρίς να σταματήσει ποτέ να ζωγραφίζει ή να γράφει. Το 1967 γίνεται καθηγητής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στο ελεύθερο σχέδιο. Από το 1967 μέχρι και τον Αύγουστο του 1973 (οπότε και συνταξιοδοτείται) θα επηρεάσει σημαντικά τη φοιτητική ζωή μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο. Έργα του είναι: *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν. Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής. Επτά ποιήματα. Μπολιβάρ. Η επιστροφή των πουλιών. Έλευσις. Εν ανθηρώ Έλληνι λόγω* (Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης, 1958). *Στην κοιλάδα με τους Ροδώνες* (Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης, 1979) κ.ά. Έγραψε, επίσης, πεζά κείμενα και μετέφρασε πολλά έργα ξένων ποιητών. Βαθύτατα πνευματικός άνθρωπος ο Νίκος Εγγονόπουλος, δεν ήταν μόνο ένας ζωγράφος και ποιητής, αλλά και ένας αληθινός στοχαστής, ενώ το έργο του αντιμετώπισε και έντονη αρνητική κριτική. Παθιασμένος με τον υπερρεαλισμό κληροδότησε ένα διαχρονικό έργο μίας αποκλειστικά δικής του ατμόσφαιρας. Ο ίδιος έλεγε: «Ως είμαι ζωγράφος το επάγγελμα και θεωρώ άλλωστε την ποίηση σαν ζήτημα εντελώς προσωπικό».

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ:

«Ο κήπος με τ' αμέτρητα παράθυρα (Νίκος Εγγονόπουλος)».

Σκηνοθεσία: Λευτέρης Ξανθόπουλος. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ. Εκτέλεση: CINETIC

Κείμενο 1: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Γουτού γουπατού»

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ 1

1. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης συλλέξτε όσο περισσότερα χαρακτηριστικά του κεντρικού ήρωα μπορείτε. Στη συνέχεια γράψτε ένα κείμενο σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση με σκοπό να εκφράσετε τα συναισθήματά του σε σχέση με τον εαυτό του και τους άλλους.
2. Καταγράψτε στοιχεία του σκηνικού που υπάρχουν στο κείμενο (χώρος, χρόνος, αντικείμενα) και εξηγήστε τη συμβολή του στην παρουσίαση και την εξέλιξη των γεγονότων.
3. Μελετώντας το λήμμα *Νατουραλισμός*, να αναζητήσετε τις εκφραστικές (εικόνες, μεταφορές) και αφηγηματικές επιλογές (εστίαση, αφήγηση, ευθύς λόγος) του συγγραφέα που συμβάλλουν στη μετάδοση του κειμενικού μηνύματος στον αναγνώστη/ την αναγνώστρια.
4. Πώς θα αντιμετώπιζε σήμερα η κοινωνία τον «διαφορετικό» ήρωα του κειμένου; Συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριάς σας τις ομοιότητες και τις διαφορές στον τρόπο αντιμετώπισης της διαφορετικότητας στην εποχή μας και στην εποχή του Αλ. Παπαδιαμάντη.

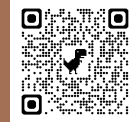
► **Νατουραλισμός**

[...] συγχέεται ή ταυτίζεται με τον ρεαλισμό, το νέο κίνημα, ο νατουραλισμός, διαφοροποιείται από αυτόν. Η βασική ομοιότητά τους έγκειται στο ότι θεωρούν την τέχνη μιμητική αντικειμενική απεικόνιση της πραγματικότητας. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον ρεαλισμό, ο νατουραλισμός αποφεύγει την εξιδανικευμένη παρατήρηση της πραγματικότητας και επιδιέχεται στην πιστή απεικόνιση -με επιστημονικές μεθόδους- σκηνών εξαθλίωσης από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι ήρωες αναδεικνύονται ως προϊόντα του κοινωνικού τους περιβάλλοντος («milieu»), το οποίο περιγράφεται ως την τελευταία λεπτομέρεια χωρίς αισθητικές και θεματικές επιλογές[...]. Το κίνημα στην Ελλάδα συμφύρεται με τον ρεαλισμό: η ηθογραφία δεν είναι καθαρά νατουραλιστική, γιατί ενέχει μια δόση εξιδανίκευσης (με τους γραφικούς τύπους και το τοπικό χρώμα «couleur locale») του αγροτικού περιβάλλοντος, ενώ η καταστροφή και απομυθοποίηση του «locus amoenus» <ιδεώδους ειδυλλιακού τόπου> είναι ένας από τους χαρακτηριστικούς στόχους του νατουραλισμού.

Πηγή: Πούχνερ & Δεσποτίδης. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1529-1530

Έργα και
εκπρόσωποι του
Νατουραλισμού

Ρεαλισμός-
Νατουραλισμός

ΟΜΑΔΑ 2

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Διαβάζοντας το απόσπασμα, πώς θα χαρακτηρίζατε τον ήρωα; Καταγράψτε επίθετα που πιστεύετε ότι τον περιγράφουν και συνθέστε ένα κείμενο-χαρακτηρισμό σε τρίτο πρόσωπο, συμπεριλαμβάνοντάς τα.
2. Στο απόσπασμα ακούμε τον ήρωα να μιλάει για την Κοτζίμα, τη φίλη του. Γράψτε αντίστοιχα ένα κείμενο σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, στο οποίο η Κοτζίμα να μιλάει για τον φίλο της, εκφράζοντας τα συναισθήματά της γι' αυτόν.
3. Το πεζογράφημα θα μπορούσε να ενταχθεί στην κατηγορία κειμένων του αυτοβιογραφικού λόγου. Συμβουλευτείτε το σχετικό με την αυτοβιογραφία παράθεμα και συγκεντρώστε τα χαρακτηριστικά εκείνα που θεωρείτε ότι ανταποκρίνονται σε αυτήν την ειδολογική επιλογή.
4. Επισκεφθείτε το [Παρατηρητήριο για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού](#) και παρουσιάστε τα βήματα που θα μπορούσε να κάνει ο ήρωας για να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις εις βάρος του και εις βάρος της φίλης του.

▶ Αυτοβιογραφία

Η αυτοβιογραφία είναι μια αφήγηση σε πεζό λόγο που πραγματεύεται τον βίο ενός συγκεκριμένου, υπαρκτού προσώπου. Συγγραφέας, αφηγητής και κύριος χαρακτήρας ταυτίζονται και η οπτική γωνία είναι η εκ των υστέρων. Ήδη από τον ορισμό αυτόν είναι εμφανή τα βασικά ζητήματα που εγείρει το είδος της αυτοβιογραφίας: η αυτοβιογραφία πραγματεύεται τον βίο ενός υπαρκτού προσώπου, αφού ο συγγραφέας αναλαμβάνει την υποχρέωση να ανασυστήσει τα ιστορικά γεγονότα, ενώ ανάλογες είναι οι προσδοκίες του αναγνωστικού κοινού, το οποίο διαβάζει μια αυτοβιογραφία για να μάθει τη ζωή του συγκεκριμένου προσώπου «όπως πράγματι υπήρξε». Η αξίωση αυτή καθιστά την αυτοβιογραφία ένα αναφορικό είδος. [...] Χαρακτηριστικό της αυτοβιογραφίας αποτελεί, επίσης, το γεγονός ότι ο αυτοβιογραφούμενος υιοθετεί εξ ορισμού μια εκ των υστέρων οπτική: είναι καταστατικός ο ρόλος της διαδικασίας της ενθύμησης, ο οποίος ενίοτε αντιμετωπίζεται κριτικά. [...] Με άξονα αυτά τα χαρακτηριστικά η αυτοβιογραφία μπορεί να θεωρηθεί ως το λίκνο του νεωτερικού (modern) υποκειμένου, το οποίο γράφοντας βγαίνει από την ανωνυμία, συνειδητοποιεί την ύπαρξή του και τη θεματοποιεί. Επειδή είναι ταυτόχρονα και το υποκείμενο και το αντικείμενο αυτοαξιολόγησης και αναστοχασμού, το νεωτερικό υποκείμενο χρησιμοποιεί την αυτοβιογραφία ως τη σκηνή στην οποία εκθέτει τις αντιφάσεις και τους προβληματισμούς του.

Πηγή: Χρυσανθόπουλος, Βασιλειάδης, Δεληβοριά & Τικτοπούλου, 2015

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

ΟΜΑΔΑ 3

- 1.** Αφού διαβάσετε το κείμενο, εστιάστε στις σκέψεις της Βιολέτας οι οποίες παρουσιάζονται με πλάγια γράμματα. Τι συμπεράσματα προκύπτουν για την ηρωίδα;
- 2.** Η Βιολέτα φαίνεται να βρίσκει παρηγοριά στον σκύλο της, τον Μάνη. Δώστε τον λόγο στον Μάνη. Τι να σκέφτεται καθώς συντροφεύει τη Βιολέτα; Γράψτε σε πρώτο πρόσωπο τις σκέψεις του Μάνη σαν να ήταν έλλογο ον.
- 3.** *Τι θα γινόταν αν...*: Φαντάσου ότι η Βιολέτα ζει σε έναν κόσμο αποδοχής και κατανόησης. Επίλεξε στοιχεία από το απόσπασμα και φτιάξε ένα κείμενο σε πρώτο πρόσωπο, στο οποίο η ηρωίδα θα εκθέτει τις εμπειρίες και τα συναισθήματά της από τον κόσμο αυτόν.
- 4.** *Διάδρομος συνείδησης*: (Οι μαθητές/μαθήτριες στέκονται σε δύο παράλληλες σειρές και ανάμεσά τους υπάρχει ένας μικρός διάδρομος, από όπου περνάει ο Σίμος. Οι υπόλοιποι αποτελούν τη φωνή της συνείδησης, εκφράζουν τις σκέψεις που κάνει ο ίδιος, αλλά και οι άλλοι γι' αυτόν). Απομονώστε στοιχεία του χαρακτήρα του, όπως προκύπτουν από το απόσπασμα, και συνθέστε τις σκέψεις που μπορούν να του αποδοθούν. Στο τέλος του διαδρόμου ο Σίμος αναπτύσσει στην ολομέλεια της τάξης τις αποφάσεις του.

ΟΜΑΔΑ 4

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

1. Μελετήστε το ποίημα του Νίκου Εγγονόπουλου σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά της ποίησης του μοντερνισμού. Αφού πρώτα ασκηθείτε στην ανάγνωσή του και αφού επιλέξετε τις λέξεις εκείνες στις οποίες θα δώσετε έμφαση, ένα μέλος της ομάδας το διαβάζει εθελοντικά στην ολομέλεια της τάξης.
2. Προσπαθήστε να εξηγήσετε τη σημασία της στίξης του ποιήματος για τη δυναμική των νοημάτων του. Πώς χρησιμοποιεί ο ποιητής τη στίξη στο εν λόγω ποίημα;
3. Μελετήστε τα σημεία στα οποία υπάρχει ειρωνεία στο ποίημα και καταγράψτε τα. Τι και ποιους ειρωνεύεται ο ποιητής; Να αναπτύξετε ομαδοσυνεργατικά το ερμηνευτικό σας σχόλιο σε 150 λέξεις.
4. Παρατηρήστε ορισμένους από τους πίνακες του Ν. Εγγονόπουλου που παρουσιάζονται στον ιστότοπο της [Εθνικής Πινακοθήκης - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου](#). Επιλέξτε έναν πίνακα και προσπαθήστε να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε ομοιότητες ανάμεσα στους δύο τρόπους έκφρασης, λογοτεχνία και ζωγραφική, με βάση τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - ▶ Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το αντίστοιχο προς τις λέξεις οπτικό σύμβολο στον πίνακα ζωγραφικής;
 - ▶ Με ποιες εκφραστικές επιλογές προσφέρονται τα ελλειπτικά νοήματα στο ποίημα και ποιες αντίστοιχες επιλογές ή κενά δηλώνουν απόψεις του ζωγράφου;
 - ▶ Μπορείτε να δώσετε συνοπτικά το σχόλιό σας σχετικά με το μήνυμα που επιθυμεί να στείλει ο ποιητής μέσω του πίνακα που επιλέξατε, σε ένα σύντομο κείμενο 100 λέξεων; (Για να συντάξετε το σχόλιό σας, προσέξτε και τον τίτλο του πίνακα).

Για τη *Μοντέρνα Ποίηση*, βλ. Παράρτημα, ΨΜΑ Γλωσσάρι Λογοτεχνία/Λογοτεχνικά Γένη/Λογοτεχνικά Είδη

Για την *Ειρωνεία*, βλ. Παράρτημα, ΨΜΑ Γλωσσάρι Σημασιολογικά σχήματα λόγου

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάντηση

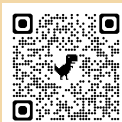
Οι ομάδες προσεγγίζουν και τα τέσσερα κείμενα. Σκοπός της φάσης αυτής είναι η σύγκριση των κειμένων και η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους κάθε συγγραφέας συζητά τον κεντρικό θεματικό άξονα. Επίσης, οι ομάδες μπορούν να ανιχνεύσουν τους τρόπους με τους οποίους το είδος, οι αφηγηματικές τεχνικές κλπ. συμβάλλουν στο να γίνει κατανοητό το θέμα και να μεταδοθούν μηνύματα στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

1. Ποιες όψεις της διαφορετικότητας προσεγγίζουν τα κείμενα της συστάδας αυτής; Αναπτύξτε σε προφορικό λόγο γιατί εκλαμβάνονται ως διαφορετικοί οι ήρωες που γνωρίσαμε. **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Πώς αναδεικνύονται οι όψεις της διαφορετικότητας μέσω των αφηγηματικών τρόπων και των αφηγηματικών τεχνικών που επιλέγουν οι συγγραφείς; Ειδικότερα προσπαθήστε να εξετάσετε κριτικά αν η επιλογή του προσώπου της αφήγησης, ο διάλογος, ο εσωτερικός μονόλογος, η επιλογή της οπτικής γωνίας μάς έδωσαν σφαιρικότερη εικόνα για τους ήρωες και την καθημερινότητά τους. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Σύνθεση
Γαίτη

Η διαφορετικό-
τητα στον
κινηματογράφο

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

► ερωτήσεις για την οργάνωση του **διαλόγου** της ολομέλειας

1. Επισκεφθείτε τις απαντήσεις σας στην πρώτη δραστηριότητα της προαναγνωστικής φάσης. Ανταποκρίθηκαν τα κείμενα που διαβάσατε στις αρχικές προσδοκίες σας;
2. Υπάρχει κάποιο από τα κείμενα της συστάδας που δεν σας άρεσε και, αν ναι, γιατί;

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

1. Με τη βοήθεια ενός εργαλείου ψηφιακής αφήγησης να συνθέσετε ομαδικά μια ψηφιακή ιστορία στην οποία να εκφράζετε την άποψή σας για τη στάση των ανθρώπων προς τη διαφορετικότητα στην εποχή μας. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε εικόνες ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων και μουσική.
2. Επισκεφθείτε τις σημειώσεις σας στη Δραστηριότητα 2 της φάσης «Πριν την ανάγνωση». Θυμηθείτε ποιες ομάδες είχατε ξεχωρίσει, προσπαθώντας να βρείτε ποιοι δέχονται διακρίσεις στην εποχή μας. Με τη βοήθεια [Υλικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης](#) για την καταπολέμηση των διακρίσεων γράψτε ένα κείμενο γνώμης για τον τρόπο που πρέπει να συμπεριφερόμαστε στις ομάδες αυτές και σχολιάστε τι συμβαίνει στην πραγματικότητα.

Έχω
ένα όνειρο

3. Σκεφτείτε και καταγράψτε τα προβλήματα που πιθανόν αντιμετωπίζουν οι συνάνθρωποί μας σε έναν κόσμο που δεν σέβεται τη διαφορετικότητα. Απεικονίστε τα προβλήματα αυτά είτε με σχολιασμένες εικόνες με τη βοήθεια ενός προγράμματος παρουσιάσεων, είτε με τη δημιουργία κόμικ. **Βλ. και ΨΜΑ.**

4. Να επιλέξετε έναν από τους ήρωες/μια από τις ηρωίδες της συστάδας, του οποίου/της οποίας η ιστορία σας κέντρισε περισσότερο το ενδιαφέρον. Γράψτε έναν φανταστικό διάλογο μαζί του/της. Τι θα τον/τη ρωτούσατε και τι πιστεύετε ότι θα απαντούσε στις ερωτήσεις σας;

Selma

5. Μια και ο πιο συνηθισμένος λόγος διαχωρισμού των ανθρώπων είναι η φυλή, κάντε μια έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με το [Απαρτχάιντ](#). Τι είναι το Απαρτχάιντ και ποιοι αγωνίστηκαν για την άρση των διαχωρισμών που προωθούσε; Δείτε και τα επίσημα πρωθητικά βίντεο των ταινιών *Σέλμα (Selma)*²⁶ και *Μαντέλα: ο δρόμος προς την ελευθερία (Mandela: Long Walk to Freedom)*,²⁷ με τη βοήθεια των οποίων θα εμπλουτίσετε την εργασία σας. **Βλ. και ΨΜΑ Selma και ΨΜΑ Νέλσον Μαντέλα.**

Νέλσον
Μαντέλα

²⁶ DuVernay, A. (Σκηνοθέτιδα). Webb, P. (Σεναριογράφος) (2014). *Selma*. Ch. Colson & D. Gardner & J. Kleiner & O. Winfrey (Παραγωγή). Paramount Pictures.

²⁷ Chadwick, J. (Σκηνοθέτης). Nicholson, W. & Mandela, N. (Σεναριογράφοι) (2013). *Mandela: Long Walk to Freedom*. A. Singh & D.M. Thompson (Παραγωγή). 20th Century Fox.

Οι περισσότεροι μελετητές φαίνεται να συμφωνούν ότι η σχέση σάτιρας και ειρωνείας είναι σχέση μέσου προς αποτέλεσμα. Η μοντέρνα σάτιρα χρησιμοποιεί πολύ συχνά ως όχημά της την ειρωνεία. Επίσης, η ειρωνεία μπορεί να χρησιμοποιεί στοιχεία τόσο του κωμικού όσο και του τραγικού. Τόσο η ειρωνεία όσο και η μεταφορά ξεκίνησαν ως ρητορικά τεχνάσματα και διευρύνθηκαν μέσα στο πλαίσιο του ρομαντισμού. Μια ουσιαστική διαφορά τους είναι ότι η μεταφορά λειτουργεί προσθετικά, με την έννοια ότι συνδέει μεταξύ τους δύο προηγουμένως άσχετα πράγματα και δεν εμπεριέχει τίποτε παράδοξο, ενώ η ειρωνεία, αντιθέτως, λειτουργεί αφαιρετικά, με την έννοια ότι συνήθως ακυρώνει μια ιδέα ή μια έννοια, και είναι από τη φύση της παράδοξη. Επιπλέον, η ειρωνεία, αντίθετα με τη μεταφορά, έχει μια έντονα πολιτική διάσταση [...]. Η ειρωνεία σχετίζεται αρκετά συχνά και με το γκροτέσκο. Στο γκροτέσκο, όπως επισημαίνει ο Muecke, οι όροι της αντίθεσης (οργανικό-άνοργανο, γελοίο-γοερό, σοβαρό-ανόητο, ωραίο-άσχημο, ήρεμο-βίαιο) παραμένουν ενοχλητικά ασυσχέτιστοι μεταξύ τους, ενώ, στην ειρωνεία, αν η ένταση δεν λυθεί, με την αναγνώριση της μιας πραγματικότητας ως φαινομενικής, τουλάχιστον αυτή η ένταση ξεπερνιέται καθώς γίνεται ειρωνικά αποδεκτή ως κανονική. Το γκροτέσκο είναι πιο συγκινησιακό, ενώ η ειρωνεία διανοητική. [...]

Η δυσκολία να διακρίνει κανείς μεταξύ τους τους όρους, που βρίσκονται σε στενή εννοιολογική συνάφεια, προκύπτει εν μέρει από το γεγονός ότι άλλοτε συνεργάζονται στενά και άλλοτε αυτονομούνται, και εν μέρει από τη διαφορετική αντίληψη που έχει κάθε εποχή για έννοιες με ευμετάβλητο περιεχόμενο, όπως κωμικό, σατιρικό κ.ο.κ.

Πηγή: «Η ειρωνεία και η διάκρισή της από συναφείς όρους»
[Σελιδοδείκτες. Πολυμεσικός οδηγός για τη λογοτεχνία και την ανάγνωση](#)

Εγγονόπουλος, Νίκος (1978). «Τίμων ο Αθηναίος». *Στην Κουλάδα με τους ροδώνες* με είκοσι έγχρωμους πίνακες και ένα σχέδιο. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 78-81.

Πρέσλερ, Μύριαμ (1998). *Πικρή Σοκολάτα*. Ν. Βαλαβάνη, Μτφρ. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 22-23, 24-25.

Χάντον, Μαρκ (2004). *Ποιος σκότωσε το σκύλο τα μεσάνυχτα*. Α. Παπασταύρου, Μτφρ. Αθήνα: Ψυχογιός, σ. 108-109, 128.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Ευτυχώς διαφέρουμε!»

δελτίο

εξόδου

Γράψτε σε ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι δύο προτάσεις σχετικά με το θέμα της διαφορετικότητας με το οποίο ασχοληθήκατε στη συστάδα αυτή. Μπορείτε να γράψετε είτε σκέψεις είτε συναισθήματα είτε έναν δικό σας στίχο. Στη συνέχεια κολλήστε τα στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Αναστοχασμός
«Ευτυχώς διαφέρουμε!»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

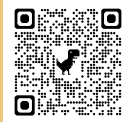
Γλωσσάρι
Λογοτεχνία/
Λογοτεχνικά Γένη/
Λογοτεχνικά Είδη
(β' τεύχος)

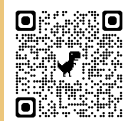
Γλωσσάρι
Λογοτεχνικοί Όροι
(β' τεύχος)

Γλωσσάρι
Λογοτεχνικά
ρεύματα
και τάσεις
(β' τεύχος)

Γλωσσάρι
Αφηγηματολογία
(β' τεύχος)

Γλωσσάρι
Σημασιολογικά
σχήματα λόγου
(β' τεύχος)

Λειτουργική
αξιοποίηση
ψηφιακών
εργαλείων
(β' τεύχος)

Λεπτομερείς
παραπομπές
προμετωπίδων
και κειμένων
των συστάδων
(β' τεύχος)

Λογοτεχνικές
Γενιές/
Περίοδοι/
Σχολές
(β' τεύχος)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

